

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ) ANABİLİM DALI**

**GELİR DAĞILIMI SORUNU VE MÜLKİYET KAVRAMI DOLAYIMIYLA
KAMU MALİYESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK**

Yüksek Lisans Tezi

Melek DOĞAN

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ) ANABİLİM DALI**

**GELİR DAĞILIMI SORUNU VE MÜLKİYET KAVRAMI DOLAYIMIYLA
KAMU MALİYESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Melek DOĞAN**

**Danışman
Doç. Dr. Yiğit KARAHANOGULLARI**

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ) ANABİLİM DALI**

**GELİR DAĞILIMI SORUNU VE MÜLKİYET KAVRAMI DOLAYIMIYLA
KAMU MALİYESİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yiğit KARAHANOGULLARI

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Yiğit KARAHANOGULLARI

Doç. Dr. Ceyhun GÜRKAN

Dr.Öğr. Üyesi Zeynep AĞDEMİR

Tez Savunması Tarihi

02.07.2021

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Yiğit Karahanoğulları danışmanlığında hazırladığım “Gelir Dağılımı ve Mülkiyet Kavramı Dolayısıyla Kamu Maliyesini Yeniden Düşünmek (Ankara.2021)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı-Soyadı ve İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda bilgisiyle, önerdiği kaynaklarla, anlayışı ve desteği ile bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Yiğit Karahanoğulları'na,

Verdikleri fikir ve emekler için tez jürimde yer alan Doç. Dr. Ceyhun Gürkan ve Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ağdemir'e,

İlk günden beri desteği ve anlayışı ile hep yanımda olan eşim Talat'a, hayatımı güzelleştiren oğlum Ali Aslan'a, ne zaman ihtiyacım olsa yanımda olan kardeşim Pelin'e ve kıymetli aileme destekleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar DİZİNİ.....	vi
GRAFİKLER DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1.1. Gelir Dağılımı Kavramı, Türleri, Ölçütleri Ve Teorileri	7
1.2. Gelir Dağılımı Türleri	8
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	8
1.2.2. Sektörel Gelir Dağılımı	9
1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	9
1.2.4. Kişisel Gelir Dağılımı	10
1.3. Gelir Dağılımı Ölçütleri.....	11
1.3.1. Değişim Aralığı	11
1.3.2. Görelî Ortalama Sapma	12
1.3.3. Varyans ve Değişim Katsayısı	12
1.3.4. Logaritmik Standart Sapma	13
1.3.5. Lorenz Eğrisi	13
1.3.6. Gini Katsayısı	15
1.3.7. Theil Endeksi.....	15
1.3.8. Kuznets Katsayısı	16
1.3.9. Yüzdelik Paylar Yöntemi	17
1.3.10. Dalton Endeksi	17
1.3.11. Atkinson Endeksi	18
1.4. Gelir Dağılımı Konusuna İlişkin Teorik Yaklaşımlar	21
1.4.1. Klasik Okul	21
1.4.2. Marx ve Gelir Dağılımı	26
1.4.3. Keynesyen Yaklaşım.....	30
1.4.4. Neoklasik Okul.....	33
1.4.5. Monetarist İktisat.....	36
1.4.6. Post-Keynesyen Yaklaşım.....	38
1.5. Gelir Dağılımı'nı Etkileyen Faktörler.....	43

İKİNCİ BÖLÜM	45
2.1. Mülkiyet.....	45
2.2. Mülkiyetin Dönüşümü	47
2.2.1 Yunan Polisi ve Roma İmparatorluğu Dönemi	47
2.2.2. Orta Çağ	52
2.2.3. Erken Modern Çağ	56
2.2.3.1 Reformasyon Hareketi.....	57
2.2.3.2. Kapitalizm Doğarken İngiltere'nin Toplumsal Yapısı.....	60
2.3. John Locke ve Liberal Mülkiyet	66
2.4. Liberal Düşünürlerin Mülkiyete Dair Görüşleri	73
2.5. Liberal Mülkiyetin Temel Sorunu	79
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	83
3.1. Gelir Eşitsizliğinin Nedeni: Mülkiyet Eşitsizliği	83
3.2. Thomas Piketty ve <i>21. Yüzyılda Kapital</i>	85
3.2.1. Temel Kavramlar.....	87
3.2.1.1 Milli gelir.....	87
3.2.1.2 Sermaye	87
3.2.1.3 Kapitalizmin Birinci Temel Yasası	88
3.2.1.4. Büyüme	88
3.2.1.5 Iraksama Kuvveti $r > g$	89
3.2.1.6. Kapitalizmin İkinci Temel Yasası.....	90
3.3. Gelir Eşitsizliği	91
3.3.1. Emek Gelirindeki Eşitsizlik	93
3.3.2. Sermaye Gelirindeki Eşitsizlik.....	94
3.4. Eşitsizliğe Yönelik Piketty'nin Sunduğu Çözüm Önerileri	100
3.5. 21. Yüzyılda Kapital'e İlişkin Görüşler.....	102
3.6. Kamu Maliyesini Yeniden Düşünmek.....	108
SONUÇ	114
KAYNAKÇA.....	119
ÖZET	129
ABSTRACT	130

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Emek Geliri Elde Edenlerin Toplam Gelirden Aldıkları Paylar	93
Tablo 2. Sermaye Geliri Elde Edenlerin Toplam Gelirden Aldıkları Paylar	96
Tablo 3. Servetlerin Büyüme Oranı	98



GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. Lorenz Eğrisi	14
Grafik 2. Gini Katsayısı.....	15
Grafik 3. Iraksama	89
Grafik 4. Fransa, ABD, Almanya ve İngiltere'nin Sermaye Miktarındaki Değişim	95



GİRİŞ

Dünya klasikleri anlattıkları hikâyenin yanı sıra yazıldıkları dönemin toplumsal koşullarını en iyi şekilde gözler önüne serdiği için klasik olabilmıştır. Bu tezde anlatılmak istenenleri de bu nitelikteki iki dünya klasiğinde bulmak mümkündür. Bunlardan ilki Emile Zola'nın yazdığı *Germinal*'dir. Kitapta bir baronun kahyasının (Picardieli Honore Gregoire) 1760'larda efendisinin madenlere olan inancına güvenerek on bin franka aldığı bir dinarlık hissenin yüz yıl sonraki değerinin yüz kat artarak bir milyona ulaştığını böylece nesiller boyu bir ailenin çalışmadan hisse senedi getirisi ile refah içinde yaşadığı anlatılırken (Zola, 2016: 78-80) işçi grevlerinin lideri olan Ettianne şöyle der “1789’dan sonra, bugüne dek parsayı toplayan hep kentsoylu sınıf olmuştur, hem de öyle bir açgözlülükle ki, zavallı işçiye sıyırmak üzere tabağın dibini bile kalmıyordu... Emekçiler yüz yıldır hızla artan zenginlik ve rahattan paylarını alabilmiş miydi? Hadi bakalım özgürsünüz diye bir köşeye atmışlardı zavallıları: Evet açlıktan ölme özgürlüğüne sahiptiler ve onlar da bol bol kullanıyordu bu özgürlüğünü”. Ayrıca işçiler açlıktan ölmeyecek kadar beslenip gırtlığına kadar borca batarken işletme milyonlarına milyonlar ekliyordu” (Zola, 2016: 147-148) cümlesi ile kapitalist üretim tarzının yol açtığı sermaye birikimini, kapitalistlerin giderek zenginleşirken emeğin düşük ücretlerle sömürüldüğü gerçeğini bizlere anlatmıştır. Tıpkı bu roman gibi John Steinbeck’in yazdığı *Gazap Üzümleri* Oklahoma’da bankaların nasıl köylülerin topraklarına el koyduğunu ve bu köylülerin yaşayabilmek için yüksek ücret vaatleri ile Kaliforniya’ya göç ettirilerek oradaki ücretlerin nasıl düşürüldüğünü anlatırken bizlere mülkiyet hakkının nelere sebep olduğunu göstermiş olur. Kitapta birikim süreci şöyle anlatılır: “Bir zamanlar Kaliforniya, Meksika’ya, toprakları da Meksikalılara aitti. Sonradan açgözlü Amerikalılar kalktı buraya akın etti. Öylesine toprağa susamışlardı ki hemen çaldılar toprağı. Toprağı

kiraladılar, sonra üstüne yattılar, anlaşmayı bozdular, bu topraklar için kavgalar, dövüşler etti ve o gözüpek, aç insanlar çaldıkları toprakları silahla korudular... Zamanla bu göçmenler göçmenlikten çıkıp mülk sahibi sayıldılar. Ürünler dolarla ölçülmeye başladı, toprak da anapara ve faizle... Tüm sevgileri paranın sevgisiyle incelendi, tüm sağlamlıkları faizin etkisiyle tavsadı, sonunda çiftçi olmaktan çıktılar, ürünlerin satıcısı oldular. Derken iyi tüccar olmayan arazi sahipleri, topraklarını iyi tüccar olanlara kaptırdılar. Zaman geçtikçe çiftlikler iş adamlarının malı oldu, boyutları büyüdü, sayıları azaldı. Ondan sonra çiftlik bir sanayi olmaya başladı” (Steinbeck, 2016: 284-285).

Tarihinin neredeyse tamamını avcı toplayıcı olarak geçiren insanlar 10 bin yıl önce tarım devrimi ile yerleşik hayata geçmiş ve önceden herkesin malı olan alanları tarım arazilerine çevirerek mülkiyetin temelini atmıştır. Öyle ki “Tarım devrimi Sapiens’in doğayla yaşadığı uyumu bırakıp açgözlülük ve yabancılaşılmaya doğru koştuğu dönüm noktası olmuştur” (Harari, 2018: 108). Yerleşik hayata geçip üretime başlayan insanlar kendilerini bir arada tutan ortak mitlerinin etrafında şehirleri inşa etmiş, devletleri, imparatorlukları yaratmıştır, bu yerleşimlere yöneticiler belirlemiş ya da Hammurabi gibi bazıları kendini Tanrının verdiği yetki iddiası ile yönetici ilan etmiştir. Yeni yaşamlarında çiftçiler önceki yaşamlarına göre daha çok çalışıp daha yoksul bir hayat yaşamaya başlamıştır. Çünkü üretimle birlikte bölüşüm meselesi doğmuş, yöneticiler, zamanla krallar, seçkinler, bürokratlar zorla ve sömürü ile hep çiftçinin fazla üretimine el koyarak bölüşümü belirlemişlerdir. Fazla üretime el koyanlar giderek zenginleşirken üreticiler ile arasındaki gelir farkını arttırmışlardır. Tarih boyunca zenginler, servet sahipleri hep olmasına rağmen Avrupa’da servetin birikmesi ve tarihte görülmemiş boyutlara ulaşması 16. yüzyılda yaşanan gelişmelerle sağlanmıştır. Servetin kaynağı İngiltere’de diğer Kıta Avrupa ülkelerine kıyasla iktisadi güce dayanmış ve bu durum servet sahiplerinin üretim yapılarını değiştirmelerine, verimlilik artışlarına, rekabete, mülkiyette yaşanan dönüşümlere, geleneksel haklara son verilmesine yol açarak kapitalizmi yaratmıştır. Bu

süreçte toprağın mülkiyeti devletin de desteği ile çok az sayıda kişinin elinde toplanarak İngiltere'yi 16. yüzyıl öncesi yapısından ayırmıştır. Bir yanda mülkleri elinden alınarak topraklarından edilen köylüler, diğer yanda bu toprakları ellerinde toplayan aristokratlar giderek eşitsizliğin yayılmasına neden olmuştur. Eşitsizlik halkta tepkiler doğursa da karşılığını bulamamıştır. 17. yüzyılda artan tepkilere karşı John Locke özel mülkiyet teorisi ile özel mülkiyetin kaynağının emek olduğunu, emek harcanan bir şeyin ona emek harcayan kişinin olacağını ve diğerlerinin bu şey üzerindeki haklarını dışlayabileceğini ortaya koymuştur. Böylelikle kapitalistlerin verimlilik artışı için yürüttükleri faaliyetler toprağa el koymasının sebebi olmuştur. Bu teori ile sermaye birikiminin önü açılmış, kapitalizm yükselişine geçmiştir. İngiltere'de doğan kapitalizm hızla diğer ülkelere yayılmış ve bugün neredeyse dünyanın tamamını ele geçirmiştir. Kapitalizm o günden bugüne yayılmasını sürdürürken mülkiyete dayalı eşitsizlik de bu yayılmaya eşlik etmiştir. Yukarıda anlatılan romanların yazılmasının üzerinden neredeyse iki yüz yıl geçmiş olmasına rağmen kapitalizm tüm eşitsizliği ile varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 21. yüzyılda sermayenin mülkiyet hakkına dayanarak toplam hasıladan aldığı pay toplam hasılanın dörtte biri ile yarısı kadar olmuştur. Germinal'deki gibi sermaye yoğun madenlerde ise bu pay yarıyı geçmiştir (Piketty, 2013: 43)

Bu tez özel mülkiyet hakkına dayanarak yaratılan sermaye birikimini ve bunun sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliğini konu almaktadır. Tezde gelir dağılımı konusu merkezine mülkiyet hakkı yerleştirilerek ele alınacak ve mülkiyet hakkının ortaya çıkışı, kapitalizmin temelini oluşturarak yarattığı sermaye birikimi, birikimin belli kesimlerde toplanması ile oluşan gelir dağılımı adaletsizliği ve bu adaletsizliği gidermeye yönelik getirilen öneriler ele alınacaktır. Bu kapsamda üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, gelir dağılımı kavramı, türleri, ölçüm metotları anlatılacaktır. Gelir dağılımını ölçmek için kullanılan metotların ortalamaya odaklanarak gelir dağılımı adaletsizliğini soyutlayıp sınıfsal adaletsizliği göstermediğine

değiniyecektir. Ayrıca gelir dağılımının klasik okulda David Ricardo tarafından siyasal iktisadın temel sorunu olarak görölüp çalışmalarıının başlıca konusu olduğu, zamanla önemini yitirip özellikle 1980 sonrası artan neoklasik politikalarla sınıfsal dağılım olarak değil kişisel olarak ele alındığı, tekrar post-Keynesyenlerle birlikte gündeme gelmeye başladığı anlatılacaktır

İkinci bölümde gelir dağılımını bozan ve sınıflar arasındaki temel farkı yaratan mülkiyet sorunu ele alınacaktır. Kapitalizmin temeli olan liberal mülkiyet teorisi J. Locke ile 17. yüzyılda ortaya çıksa da bu teoriyi yaratan koşullar ve düşünceler toplumsal bir birikimin sonucu oluşmuştur. Dolayısıyla mülkiyet politik bir kavram olduğu ve tarihte belli sınıfların ihtiyaçlarına ve beklentilerine göre şekillendiği için toplumsal yapılarla birlikte gelişimi ele alınacaktır. Bu gelişim siyaset teorisinin başlangıcı kabul edilen Antik Yunan Devletinden itibaren topluma yön veren siyasi düşünürlerin devlet teorileri üzerinden izlenecektir. Ardından kapitalizmi doğuran koşullara, reformasyon hareketine, İngiltere'nin sosyal, toplumsal ve ekonomik yapısına yer verilecektir. Liberal mülkiyet anlayışının dayanağı olan bir başkasının kullanımını ya da faydasını dışlayan Locke'un özel mülkiyet teorisi anlatılacaktır. Liberal mülkiyet teorisi ile bir yandan meşrulaşan sermaye birikimi ile kapitalizm yükselirken diğer yandan liberal düşüncenin temel ahlaki ilkesi olan bütün bireylerin kendilerini geliştirme konusunda eşit ve özgür olduğu yöndeki sav çürütölmüş ve büyük eşitsizlikler ortaya çıkmıştır. Liberal mülkiyet anlayışının liberal etik anlayışı ile çelişmesi, sınıflar arasında eşitsizliklere yol açması başta liberal düşünürler tarafından olmak üzere özel mülkiyet kavramının sürekli olarak tartışılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda Jean Jacques Rousseau, Karl Marx, Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Thorstein Veblen, Richard Henry Tawney'in mülkiyete dair görüşlerine yer verildikten sonra Crawford Brough Macpherson'un liberal mülkiyet eleştirisi ve çözüm önerisi anlatılacak böylelikle bugünkü eşitsizliğin temeli olan özel mülkiyet meselesi daha iyi kavranacaktır.

Üçüncü bölümde ise 21. yüzyılda yaşanan sermaye mülkiyetine dayalı eşitsizlik Thomas Piketty'nin *21. yüzyılda Kapital* kitabı üzerinden anlatılacak ve bu eşitsizliği gidermeye yönelik kamu maliyesi arayışlarına yer verilecektir. Maksim Gorki'nin *Ana* adlı romanında şu cümle geçer: “Zenginliğin çöllerdeki kum tepelerine benzediğini biliriz biz. Oldukları yerde durmaz, her esen çöl rüzgârında yön değiştirirler. Tepelerin yer değiştirmesi değil de söz konu olan kalmasıdır” (Gorki, 2016: 366). 1980 sonrasında uygulanan neoliberal politikalar, küreselleşme ve finansallaşma ile devletler M. Gorki'nin bakış açısını benimsemiş, temel hedefleri olan büyümenin kaynağı olarak gördükleri sermaye birikimini uyguladıkları politikalarla daha fazla desteklemişlerdir. Desteklenen sermaye birikiminin yarattığı eşitsizlik T. Piketty'nin kitabında uzun dönemli verilerle ortaya konmuştur. Bu uzun dönemli analizde sermaye birikiminin kesintisiz büyümesinin sadece 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan Dünya Savaşları, Bolşevik Devrimi, 1929 Krizi sonrasında sermayeye yönelik uygulanan artan oranlı vergiler, regülasyonlar ile kesintiye uğradığı gösterilmiş böylelikle devletin bu birikim sürecindeki rolü tekrar gündeme gelmiştir. Piketty'nin sunduğu çözüm önerileri de dahil eşitsizliği gidermek için kamu maliyesi araçları özellikle de vergilendirme düşünülmeye başlamıştır. Lev Tolstoy'un *Diriliş* adlı romanında Nehludov köyünü gezerken kendinin malı olan köylülerin içler acısı yoksulluğunu görünce “Halk bu hale öyle yavaş düşmüştü ki bunun korkunçluğunu göremiyor, şikâyet etmiyordu. İşte bizim bu durumu doğal görmemizin böyle olması gerekirmiş sanmamızın nedeni buydu. Halkın daima öne sürdüğü yoksulluğun başlıca nedeni onları besleyebilecek biricik kaynağı toprağın mülk sahiplerinin ellerinde olmasıydı. Halkın başındaki bütün felaketlerin, besinini sağladığı toprağın kendi elinde bulunmayışından, toprak üzerinde hakkı olanların halkı çalıştırarak yaşamalarından ileri geldiği apaçıktı” diye düşünür ve “Toprak kimseye mal edilemez tıpkı su, hava, güneş ışığı gibi toprağın da maldan sayılmasına olanak yoktur. Toprak üzerinde herkesin aynı derece hakkı vardır. Toprak özel şahısların sahip olacağı bir mal

olamaz” (Tolstoy, 2016: 291-293) diye düşünür. Liberal teoriden hareketle C. B. Machperson Nehludov gibi düşünüp toprak dahil üretim araçlarında özel mülkiyetin kaldırılmasını, devletin birincil gelir dağılımına müdahalesini savunurken, sosyal demokrat perspektifle Piketty ve bazı düşünürler devletin vergilerle servete müdahale ederek ikincil gelir dağılımını belirlemesini ve başta mevcut eşitsizliği telafi etmesini savunmaktadır. Bu düşüncelerle kamu maliyesi tekrar gündeme gelmektedir.



BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Gelir Dağılımı Kavramı, Türleri, Ölçütleri Ve Teorileri

İnsan emeğinin aletlerle birlikte tabiata, tabii kaynaklara uygulanması ve bunun sonucunda ferdi ve sosyal ihtiyaçları karşılayacak yeni ürünler üretilmesine üretim denir. Üretim beraberinde tüketim ve bölüşümü getirir. Üretimin nasıl paylaşılacağı sorusu bölüşüm meselesini oluşturur. İlkel toplumlarda bölüşüm maddi unsurlar üzerinden yapılırken paranın kullanımı ile bölüşüm meselesi parasal gelir üzerinden yapılmaya başlamış ve gelir dağılımı adını almıştır (Boratav, 1969: 9-10).

Gelir dağılımı bir ülkede belirli bir dönemde üretilen milli gelirin ülkedeki bireyler, gruplar, üretim faktörleri, bölgeler arasında paylaşımıdır. Bu paylaşım üretim, tüketim gibi kamu maliyesinin içeriğini oluşturan başlıca konulardan biridir. Bu nedenle mülkiyet yapısı, üretim yapısı, maliye politikaları, kamu hizmetleri, sosyal devlet harcamaları, işgücünün örgütlenme biçimleri, nüfusun yapısı ve dağılımı, toplumun yönetim biçimi, eğitim politikaları gibi birçok unsur gelir dağılımını etkilemektedir (Kuştepe, 2004). 21. yüzyılda yaşanan gelir dağılımı adaletsizliği ise Piketty'nin ortaya koyduğu gibi mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Gelir adaletsizliği emek gelirinden ziyade sermaye mülkiyetinden ve sermaye gelirindeki adaletsizlikten kaynaklanmaktadır.

Gelir dağılımını gözlemleyebilmek ülkenin sadece gelirinin nasıl paylaşıldığını hakkındaki bilgileri değil o ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, politik yapısı gibi birçok bilgiyi de göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle ihtiyaç duyulan bilgiye yönelik farklı gelir dağılımı türleri ortaya çıkmış ve bu türleri hesaplayabilmek için de geçmişten bugüne farklı yöntemler geliştirilmiştir.

1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Bir ülkenin üretim yapısı, üretim faktörlerinin etkinliği, bölgesel gelişmişliği, sınıflar arası gelir paylaşımı gibi yapılarını ölçebilmek adına genelde dört tür gelir dağılımı hesaplanmaktadır. Bunlar fonksiyonel, sektörel, bölgesel ve kişisel gelir dağılımlarıdır.

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı ifadesi farklı amaç ve anlamlarda kullanılmasına rağmen genelde bir teşebbüs, bir endüstri veya milli ekonomi içinde üretilen değerün üretime katılan faktörler arasındaki dağılımı olarak kullanılmaktadır. Üretim faktörleri, faktörler arası dağılım kavramları farklı ele alındığı için fonksiyonel gelir dağılımı tanımında da farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Üretim faktörleri çeşitli kıstaslara göre sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalardan en eski ve yaygın kabul göreni emek, sermaye ve toprak şeklindeki üçlü sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre fonksiyonel gelir dağılımı emek, sermaye ve toprağın toplam gelirden aldıkları payları göstermektedir. Emeğin üretimden aldığı pay ücret, sermayenin kar, toprağın rant olarak tanımlanmıştır (Boratav, 1965: 63).

Bu üçlü sınıflandırma Adam Smith ve D.Ricardo'nun sınıflar arası yaptığı ayrım olup gelirin dağıldığı sınıfları göstermek adına kullanılmıştır. Sonraki iktisatçılar yeni bir sınıflandırma çabası göstermeksizin üretim sonucu elde edilen gelirin dağılımını göstermek için var olan bu üçlü ayrımı kullanmaya devam etmiştir. Sonradan bu faktörlere müteşebbisi de eklemiş ve üretimden aldığı paya faiz demişlerdir. (Boratav, 1965: 66).

Fonksiyonel gelir dağılımı milli gelirin sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığını gözlemlemek için kullanılabilecek gelir dağılımı türüdür. Ancak sosyal sınıflar

fonksiyonel gelir dağılımında gösterilen dört sınıftan daha karmaşık ve çeşitli bir yapıya sahiptir. Örneğin emek faktörü büyük şirket yöneticilerini de asgari ücretli çalışanları da ya da sermaye faktörü uluslararası şirketler ile küçük esnafı da kapsamaktadır. Bunların milli gelirden aldıkları pay arasında uçurum olmasına rağmen fonksiyonel gelir dağılımı içinde tek bir çatı altında detaylandırılmadan gösterilmektedir.

1.2.2. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı, milli gelirin tarım, hizmet ve sanayi sektörleri arasındaki paylaşımını gösteren dağılımdır.

Bu dağılım ile tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar yıllar itibariyle ortaya konarak bir ülkenin üretim yapısındaki değişim ve buna bağlı olarak gelişmişlik seviyesi gözlemlenebilmektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi arttıkça hizmet sektörünün milli gelirden aldığı pay artmaktadır.

Sektörel gelir dağılımına yönelik bir başka görüşe göre; sektör kavramı üretim araçlarının mülkiyeti olarak düşünülmekte ve sektörel gelir dağılımı da milli gelirin özel sektör ve kamu sektörü arasındaki paylaşımını göstermektedir (Türk, 2006: 314).

1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin farklı bölgelerinin milli gelirden aldığı payları gösteren dağılımdır. Her bölgenin sosyo-ekonomik yapısı farklı olduğu için milli gelirden aldıkları paylarda büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bölgesel gelir dağılımı bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını ortaya koymak ve bu farklılıkları giderebilecek politikalar geliştirebilmek için önemlidir.

1.2.4. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı milli gelirin kişiler, aileler ve gruplar arasındaki paylaşımını gösteren dağılımdır. Bu dağılımda her birey eşit olarak kabul edilir, hangi sınıfa dahil olduğu bilinmeden elde ettiği geliri nerede, nasıl elde ettiği gösterilmeden sadece bireylerin elde ettiği gelir miktarı gösterilir (Türk, 2006: 315).

Kişisel gelir dağılımının farklı gösterim biçimleri olabileceği gibi genellikle soyut standart birimlerin kullanımı esas alınmaktadır. Bu kullanımda, yüzdeler metoduna göre farklı gelir grupları her biri eşit sayıda birim ihtiva eden 100 veya daha az gruba bölünür. Böylece her grup birimlerin toplamının %1'ni teşkil eder ve birim gruplarının gelirden aldıkları pay belirlenmiş olur. Böylelikle örneğin nüfusun en yüksek gelirli %10'luk kesiminin veya en düşük gelirli %10'luk kesiminin gelirden aldıkları paylar görülebilmektedir (Boratav, 1965: 51-58).

1980 sonrasında uygulanan neoklasik politikaların genel düzlemde yansıması iki şekilde olmuştur. Gelir dağılımı genel olarak emekçilerin aleyhine, sermaye sınıflarının lehine dönüşmüş, artı değer içinde finans kapital ve rantıye payları artmıştır. Büyüme hızı ise hem metropol ekonomilerinde hem de Çin/Hindistan dışındaki çevre ülkelerinde önceki çeyrek yüzyıla göre düşmüştür (Boratav, 2012: 9) Özel servet 19. Yüzyılda altı yedi yıllık milli gelire karşılık gelirken 1914-1945 yıllarındaki şokların ardından hızlı bir düşüş yaşayarak iki-üç yıllık milli gelire karşılık gelmiştir. 1950'den beri tekrar artmaya başlayan özel servet 1980 sonrası hızla artışını devam ettirmiş ve 21. Yüzyılda I. Dünya Savaşı öncesindeki tepe noktasını tekrar yakalamıştır. Günümüzde büyüme oranları giderek düşerken geçmişten gelen servet giderek önem kazanmakta, eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır (Piketty, 2013). Eşitsizlik sınıflar arasında bu şekilde artarken bunun tam gözlenememesi, anlaşılamaması için ana akım iktisat emek-sermaye karşıtlığının incelenmesini mümkün kılan fonksiyonel, sınıflar arası gelir dağılımı analizinden kişisel gelir dağılımı analizine geçmiştir (Boratav, 2012). Emek-sermaye çelişkisi üretim

alanında ve buradaki mülkiyet ilişkileri çerçevesinden belirlenmesine rağmen üretim alanından uzaklaşarak yapılan, toplumu yüzdelik dilimlere bölen gelir dağılımı analizleri ile eşitsizlik zengin/yoksul ayrımı biçimini almış, sınıfsal niteliğini kaybetmiş ve kapitalizmin yapısal çelişkisi aklanmıştır (Ongan, 2017)

1.3. Gelir Dağılımı Ölçütleri

Küresel düzeyde yaygınlık kazanan gelir dağılımı ölçüm çalışmaları, yöntemsel açıdan önemli çeşitlilikler gösterebilir de hareket ettikleri toplum soyutlaması açısından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu soyutlamanın ardında Ortodoks refah iktisadının öznesi olan birey ve bireyler toplamından oluşan homojenleştirilmiş toplum tasarımı yatmaktadır. Bireyden homojenleşmiş topluma yöneldikçe ilgi de farklı özellikteki bireylerden ziyade ortalamaya kaymaktadır (Köse & Bahçe, 2012: 398).

Genel olarak gelirin nasıl dağıtıldığını, mutlak eşitlikten, ortalamadan nasıl sapıldığını gösteren pozitif ve normatif olmak üzere iki grup ölçüt vardır. Pozitif ölçütler herhangi bir sosyal refah kavramı kullanmayan, gelirlerin birbirinden ya da ortalamadan sapmalarına odaklanan, normatif ölçütler ise sosyal refah kavramını ve eşitsizliklerin neden olduğu kayıpları içeren fayda fonksiyonunu kullanan ölçütlerdir. Pozitif ölçütler değişim aralığı, göreceli ortalama sapma, varyans ve değişim katsayısı, logaritmik standart sapma, Lorenz eğrisi ve bundan türetilen gini katsayısı, yüzdelik gruplar, Kuznets katsayısı ve Theil katsayısıdır. Normatif Ölçütler ise Dalton ölçütü ve Atkinson katsayısıdır (Sen, 1973: 24) (Akın & Aytun, 2018: 55).

1.3.1. Değişim Aralığı

Değişim aralığı ölçütü, gelir dağılımının iki ucu olan en yüksek ve en düşük gelirli grupların gelir farklılığını karşılaştırmanın en basit yoludur. Bu ölçütte en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki fark ortalama gelire bölünerek değişim aralığı bulunur. Bu

aralık sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımının eşit olduğu söylenebilir. Ancak bu ölçüt iki uç arasında yer alanların gelir dağılımını göz ardı ettiği için gelir dağılımının ölçülmesinde çok etkin değildir (Sen, 1973: 24-25). Ayrıca en yüksek ve en düşük ücretin kesin olarak bilinmesi gerekir ki bu da ancak kapalı ekonomilerde mümkün olabilir. Büyük, karmaşık toplumlarda bu uç değerleri kesin olarak bilmek zor olacağı için değişim aralığı ölçütü gelir dağılımını ölçmede etkili olmayacaktır (Cowell, 2009: 24).

1.3.2. Görelî Ortalama Sapma

Bu ölçüt değişim aralığı ölçütündeki gibi gelir dağılımından en uç iki kesim arasındaki farklılığa bakmak yerine gelir dağılımının geneli hakkında bilgi vermek için kullanılır. Her gelir seviyesi ortalama gelir ile karşılaştırılır. Her bir gelir düzeyinin ortalama gelirden mutlak farkları toplanır ve toplam gelire bölünür. Çıkan sonuç sıfır ise gelir dağılımında tam eşitlik sağlanmış olur.

Görelî ortalama sapma ölçütü gelir dağılımı hakkında genel bilgi verir ancak aynı ortalama gelir seviyesinde yer alan en fakir insanla en zengin insan arasındaki gelir transferine duyarlı değildir. Çünkü böyle bir gelir transferinde bir tarafın geliri eksilirken diğer tarafın arttığı için ortalama gelir dolayısıyla hesaplanan ölçüt değişmemekte ve sonuç bu transferi yansıtmamaktadır (Sen, 1973: 25-27).

1.3.3. Varyans ve Değişim Katsayısı

Varyans değişimin yaygın istatistiksel ölçümüdür. Buna göre her bir gelir düzeyinin ortalama gelirden mutlak farkları toplanır ve kareleri alınır sonrasında kişi sayısına bölünür. Böylelikle gelir dağılımını gözlemlerken görelî ortalama sapma ölçütünden farklı olarak gelir transferinin eşitliliğe etkisi de dikkate alınmış olur.

Varyans ortalama gelire bağlı olduğu için farklı ortalama gelir düzeylerinde farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Varyansın bu eksikliğini giderebilmek için karekökü alınıp

ortalama gelire bölündüğünde değişim katsayısı elde edilir. Değişim katsayısı sıfıra yaklaştıkça eşitsizlik azalmaktadır. Değişim katsayısının göreceli ortalama sapmanın aksine tüm gelir seviyelerindeki gelir transferlerine duyarlıdır. Varyansın aksine ortalama gelire bağlı değildir (Sen, 1973: 27-28).

1.3.4. Logaritmik Standart Sapma

Gelir dağılımları daha çok küçük değerlere odaklanan, değer büyüdükçe aralıkların arttığı sağa çarpık dağılımlardır. Bunu gidermek ve dağılımı simetrik hale getirebilmek için logaritmaları alınır (TÜSİAD, 2000: 179).

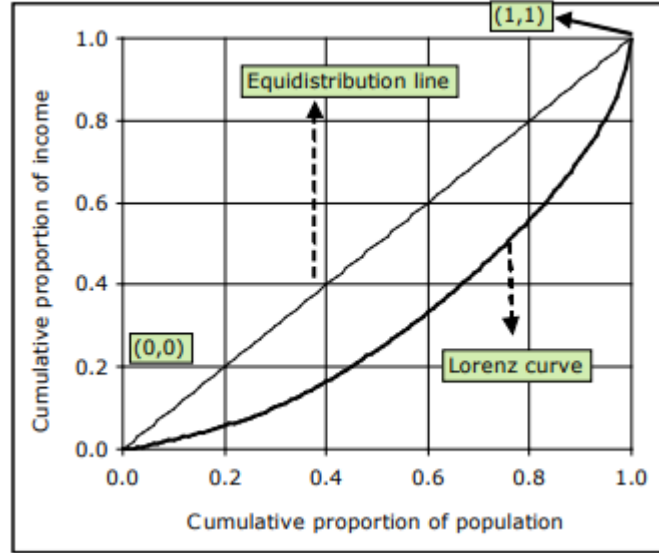
Logaritmik standart sapma ölçütü gelirlerin logaritması ile ortalama gelirin logaritması arasındaki farkın ortalaması alınarak bulunur.

Logaritmik standart sapma ölçütünde düşük gelir gruplarına yapılan gelir transferlerine daha fazla ağırlık verilmektedir. Ayrıca varyans ve standart sapma ölçütlerindeki gibi doğrudan değerleri almak yerine bu değerlerin logaritmalarını aldığı için ortalama gelir farklılıklarından etkilenmemektedir. Bu nedenle uluslararası karşılaştırmalarda çok sık kullanılan bir ölçüttür (Sen, 1973: 28-29)

1.3.5. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi gelir dağılımında adaletizliğin grafiksel gösterimi için geliştirilmiş olup günümüzde en sık kullanılan ölçütlerden biridir. Toplam gelirin ne kadarının nüfusun belli bir kesiminde olduğunu göstermektedir.

Lorenz eğrisini oluşturabilmek için bireyler gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanır. Bu bireyler lorenz eğrisinin yatay eksenini oluştururken dikey ekseninde de gelirleri yer alır.

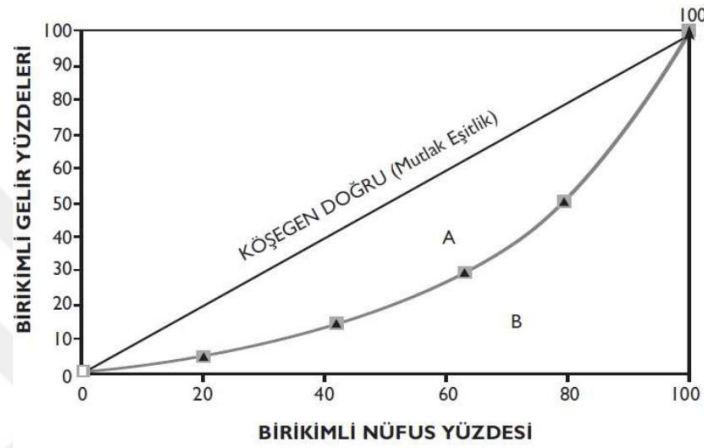


Grafik 1. Lorenz eğrisi

Yukarıdaki grafikte yatay ekseninde bireylerden oluşan nüfusun birikimli yüzdesi dikey ekseninde gelirlerinin birikimli yüzdesi yer almaktadır. Eğri (0,0) noktasından başlar çünkü nüfusun sıfır olduğu yerde hiç gelir olamayacak gelir de sıfıra eşit olacaktır. Nüfusun tamamı tüm gelire sahip olduğu için de eğri (1,1) noktasında sonlanacaktır. Örneğin nüfusun yüzde 20’lik kesimi gelirin yüzde 20’sini alıyorsa gelir dağılımı eşit olacaktır. Gelirin eşit dağıtıldığını gösteren 45 derecelik doğruya “mutlak eşitlik doğrusu” denilmektedir. Ancak bir toplumda genellikle zengin insanlar gelirden aldıkları eşit paydan daha fazlasına sahiptir bu nedenle lorenz eğrisi 45 derecelik doğruya denk olmayıp onun altında kalan dış bukey bir doğrudur. Gelir dağılımında eşitlik arttıkça lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna yaklaşmakta ve dış bükeyliği azalmaktadır, eşitlik bozuldukça mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşmakta ve daha dış bükey bir görünüm almaktadır, herkesin eşit gelire sahip olduğu bir durumda ise doğrusal bir eğri olmaktadır. (Bellu & Liberati, 2005: 2-7).

1.3.6. Gini Katsayısı

Gini katsayısı Lorenz eğrisinden türetilen bir eşitsizlik ölçütüdür. Aşağıdaki Lorenz eğrisi grafiğinde mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan A bölgesinin mutlak eşitlik doğrusu altında kalan A artı B ile gösterilen üçgenin alanına oranı ile bulunmaktadır.



Grafik 2. Gini katsayısı

Lorenz Eğrisi (1,1) noktasında bittiği için gini katsayısının paydasını oluşturan üçgenin kenarlar uzunlukları 1 olarak alınmaktadır dolayısıyla alanı da 0,5 olmaktadır. Gelir dağılımında eşitlik sağlandığında lorenz eğrisi tam eşitlik doğrusuna teğet olur ve a bölgesi sıfır değerini alır. Gini katsayısı da 0 değerini ($0/0.5$) alır. Gelir dağılımında eşitlik bozulduğunda 1 değerini ($0.5/0.5$) alır (Bellù & Liberati, 2006: 2-6).

1.3.7. Theil Endeksi

Theil'in 1967'de yazmış olduğu bilgi teorisi kitabı eşitsizliğin yeni bir düşünce biçimi şeklinde anlaşılması, analiz edilmesi ve modellendirilmesini sağlamış olup eşitsizlik çalışmalarındaki nüfusun alt gruplara ayrılarak analiz edilmesinin temelini oluşturmuştur (Cowell, 2005: 1).

Theil endeksi bilgi teorisindeki entropi fikrinden türetilmiştir ve ekonomik aktörler arasındaki bilgi aktarımında meydana gelebilecek bilgi kayıplarını ölçmek için geliştirmiştir. Sonrasında bu analiz çeşitli eşitsizlikleri ölçmek için kullanılmıştır. Entropi bir düzensizlik ölçüsüdür, gelir dağılımında kullanıldığında ise tam eşitlikten sapmaları göstermektedir. Özellikle entropinin negatif değer alması eşitlikten ziyade eşitsizliğe odaklanıldığını göstermektedir. Entropi gibi karmaşık bir ölçüm yönteminin kullanılması gelir eşitsizliğinin istatistiksel endekslere dayalı tanımlanması sonucunu doğurmuştur (Bellù & Liberati, 2006: 2).

Theil endeksi genellikle bölgeler arası eşitsizliği ölçmek için aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$T = \sum_i^n x_i \cdot \log\left(\frac{x_i}{q_i}\right)$$

Burada x_i bölgesinin GSYH'den aldığı payı q_i i bölgesinin nüfustaki payını göstermektedir. Endeks sıfır ile 1 arasında değer almaktadır. Sıfır değerinde bölgenin nüfustan ve gelirden aldığı pay eşit olmakta ve eşitsizlik azalmaktadır (Öztürk, 2005: 99).

1.3.8. Kuznets Katsayısı

Simon Kuznets 1953 yılında yayımlanan *Shares of Upper Income Groups in Income and Saving* (Yüksek Gelir Gruplarının Gelir ve Tasarruflar İçindeki Payı) adlı kitabında ABD'ye ilişkin tanımladığı milli gelir tahminlerini ve gelir vergisi beyannamelerini 35 yıllık dönemi(1913-1948) içerecek şekilde kullanarak toplumsal eşitsizliği ilk kez ampirik olarak ölçmüştür. Bu verilerden hareketle eşitsizliğin büyümenin ilk aşamalarında arttığını ancak belli bir noktadan sonra azaldığını ortaya koyan kuznet eğrisini türetmiştir (Kuznets, 1953)).

Kuznets eğrisini türetirken tarım ve sanayi olmak üzere iki sektörlü bir ekonomi varsaymıştır. Bu sektörler arasındaki gelir dağılımını ölçmek için de Lorenz eğrisinden

türetilen bir katsayı geliştirmiştir. Kuznets katsayısı formül olarak şu şekilde gösterilmektedir.

$$K = Y_i \left| \left(\frac{X_i}{Y_i} \right) - 1 \right|$$

X_i =i. sektörün üretimdeki payı,

Y_i = i. Sektörün istihdamdaki payı

Katsayı sıfır ile bir arasında değer almaktadır. Sektörel ortalama ülke ortalamasına eşit olduğunda katsayı sıfır olurken, üretimin tek bir sektör tarafından yapıldığı ve bu sektördeki istihdamın önemsiz seviyede olduğu durumlarda bire eşit olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 17-18).

1.3.9. Yüzdelik Paylar Yöntemi

Bireysel gelir dağılımını ölçmede en sık kullanılan yöntemlerden biri olan yüzdelik dilimleme yönteminde hanehalkları gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanmaktadır. Daha sonra hane halkı %1'lik 100, %5'lik 20, %10'luk 10,%20'lik 5 gruba ayrılmakta ve her grubun toplam gelirden aldıkları paylar karşılaştırılmak

1.3.10. Dalton Endeksi

Dalton diğer pozitif ölçütlerden farklı olarak gelir dağılımı ile ekonomik refah arasındaki bağlantıya odaklanmış ve fayda fonksiyonu temelinde eşitsizliği ele almıştır.

Dalton'un varsayımlarına göre tüm bireyler için gelir arttıkça marjinal refah azalmaktadır. Azalan marjinal fayda nedeniyle fayda fonksiyonu iç bükeydir. Bireylerin refahları toplamından toplumsal refaha ulaşılmaktadır. Bu varsayımlar doğrultusunda gelir eşit dağıtıldığında toplumsal refah maksimum olacaktır.

Eşitsizlik, gelir eşit dağıtıldığında oluşacak toplam refahın herhangi bir dağılım sonucunda oluşacak toplam refaha oranı ile ölçülebilir. Bu oran bire eşit olduğunda gelir

dağılımı da eşit olacaktır, eşitsizlik durumunda ise oran birden büyük olacaktır (Dalton, 1920: 348-349).

Ayrıca Dalton’a göre eşitsizlik ölçümü mutlaka transfer ilkesini içermelidir. Bu ilkeye göre zenginden fakire bir gelir transferi yapıldığında eşitsizlik azalacak dolayısıyla toplam refah artacaktır (Dalton, 1920: 351).

1.3.11. Atkinson Endeksi

Atkinson yayınladığı makalesinde geleneksel yaklaşımlarda sıklıkla kullanılan gini katsayısı, varyans, değişim katsayısı gibi ölçüm metodlarını inceleyerek bunlara alternatif sosyal refah fonksiyonunu içeren bir gelir dağılımı ölçütü geliştirmiştir (Atkinson, 1970)

Geleneksel ölçüm yöntemleri gelir dağılımları arasındaki farklılıkları ölçmek için kullanılır. Bu ölçümler eşitsizliğe verilen ağırlıklarda “gizli yargılar” içerdiği için dağılımları doğru olarak göstermemektedir. Bu nedenle dağılımları doğru bir şekilde sıralamak ve eşitsizliğin derecesini gösterebilmek için bir sosyal refah fonksiyonu tanımlanması ve dağılımların da bu fonsiyona göre belirlenmesi gerekmektedir.

Atkinson endeksinde bireysel faydaların toplamından toplam faydaya erişildiği, transfer ilkesini yansıtacak şekilde toplam fayda fonksiyonunun içbükey ve simetrik olduğu ve riskten kaçınmayı da içerdiği varsayılır. Ayrıca belirsizlik altında karar verme teorsinin risk ölçümü problemi refans alınarak endekste eşitsizlikten kaçınma olarak kullanılmıştır.

Fayda fonsiyonunu içeren bir ölçüt geliştiren Dalton’dan farklı olarak Atkinson gelir dağılımı eşit dağıtıldığında mevcut dağılımla aynı refah düzeyini veren “eşit dağılım eşdeğeri”(equally distributed equivalent)” kavramını kullanmış ve eşitsizliği şu formülle ölçmüştür:

$$I = 1 - \frac{Y_{ede}}{\mu}$$

Formülde y geliri, $\mathcal{M}$ ortalama geliri göstermektedir. I değeri azalıp sıfıra yaklaştıkça eşitsizlik de azalacak bire yaklaştıkça da eşitsizlik artacaktır. Örneğin; 0,3 değerini aldığında 100 birimlik gelirin 70 biriminin dağıtılması toplumdaki gelirin tamamının eşit dağıtılması ile oluşacak refaha eşit bir refah sağlayacaktır. Dolayısıyla gelirin eşit dağıtılmaması ile oluşan refah kaybı 30 birim olmaktadır.

Formüle eşitsizlikten kaçınma dahil edildiğinde şu şekilde olmaktadır;

$$I = 1 - \left[\sum \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

Burada “ ε ” değeri eşitsizlikten kaçınmayı ya da farklı gelir seviyelerindeki transferin göreceli duyarlılığını gösteren katsayıdır. Katsayı sıfır ile sonsuz arasında bir değer almaktadır. Katsayının sıfır değerini alması toplumun gelir dağılımına kayıtsız olduğunu ve gelir dağılımını önemsemediğini göstermektedir. Bu katsayı büyüdükçe toplum eşitsizliğe karşı daha duyarlı hale gelmekte düşük gelirli bireyler daha fazla transfer yapılmasına ağırlık verilmektedir (Atkinson, 1970).

Yukarıda sayılan gelir dağılımı ölçütlerinin neredeyse tamamı bir ortalama belirleyip gelirin bu ortalamadan ne kadar saptığını soyut rakamlarla açıklamaktadır. Ortalamayı bilimsel bir ölçüt olarak kabul etmek bireylerin sahip olduğu toplumsal belirlenimleri önemsizleştirmektedir. Özellikle ana akım iktisat tarafından kullanılan ve gelir bölüşümünü teknik bir mesele olarak algılamamıza neden olan (Duman, 2011: 58) Lorenz ve Gini Katsayısı bireyin toplumsal farklılıklarını yok sayarak, toplumu, amprik olarak, birey düzeyinde gelire göre sıralamaya tabi tutmaktadır. Böylece belirlenen gelir dilimi yoğunluklarında hangi toplumsal sınıfların yer aldığı gizlenmektedir (Köse & Bahçe, 2012). 21. yüzyılda yaşanan gelir eşitsizliğini sınıfsal bir ayrım ile ortaya koyan Piketty’ de resmi raporlarda ve kamu tartışmalarında en sık başvurulan bireşimli eşitsizlik

endekslerinden biri olan Gini endeksini, Theil gibi diğer endeksleri bir çok sorunu beraberinde getirdiği için eleştirmiştir. Çünkü bu endeksler eşitsizliği tek bir sayısal göstergeye indirgemektedirler. Piketty'e göre, bu durum ilk başta basit ve çekici gelebilse de kaçınılmaz olarak yanıltıcıdır. Çok boyutlu bir gerçeği tek boyutlu bir göstergeye indirgemek imkansızdır ve böyle bir gösterge bu gerçekliği sadece sadeleştirmeye yaramakta ve ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken gerçekleri birbirine karıştırmaktadır. Özellikle emek ve sermaye eşitsizliklerini birbirine karıştırma eğiliminde olmaktadır. Bu endeksler eşitsizliğin sentez şeklindeki soyut bir görünümünü sunmakta, bu da insanların çağdaş hiyerarşide kendi konumlarını kavramasını zorlaştırmaktadır (Piketty, 2013: 282-284) Örneğin Gini katsayısının sıfıra yaklaşması eşitsizliklerin azalmasının göstergesidir. Oysa ki bu azalma sınıfsal ve toplumsal gruplar arası karşıtlıkların artması koşullarında gerçekleşebilir. Örneğin, kent ekonomisini, sanayi ve hizmetleri daha fazla etkileyen bir kriz, işsizliği arttırdığı, sendikalaşmayı çökerterek reel ücretleri aşağıya çektiği, emekli gelirlerinin enflasyon karşısında aşınmasına yol açtığı halde gelirler arası eşitsizlik azalmış görünebilecektir (Boratav, 2012: 10).

Piketty bu endekslerin gelir eşitsizliğini soyutlamasının yanı sıra Kuznets'in endeksi ile gelir dağılımına ilişkin vardığı sonuçları da eleştirir. Kuznets kapitalleşmenin ileri evrelerinde gelir eşitsizliklerinin, ülkenin politik seçimlerinden ve diğer özelliklerinden bağımsız olarak kendiliğinden azalacağını ve makul bir seviyeye geleceğini ileri sürmüştür. Tarihte ilk kez uzun dönemli veriler toplayıp geliştirdiği katsayı ile gelir dağılımı analizi yapmış ve 1913-1948 döneminde Amerika'da eşitsizliklerin düştüğü sonucuna varmıştır. Ancak Piketty'e göre Kuznets'in vardığı sonuçlara temel olan ABD'nin 1913-1948 dönemi verileri, 1930 krizi ve II. Dünya Savaşı'nın yarattığı şokların yansımasıdır. Bu dönemlerden sonra eşitsizlik azalmamış aksine artmaya devam etmiştir (Piketty, 2013: 12-17)

1.4. Gelir Dağılımı Konusuna İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Ekonomik sorunu tanımlamada ve çözüm önerileri geliştirmede birbirinden ayrılan çeşitli ekonomik yaklaşımlar, süreç içerisinde gelir dağılımı konusunda da farklı tanımlamalar, açıklamalar sunmuşlardır (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 89). Başlangıçta fonksiyonel gelir dağılımı önemsenerek emek ve sermayenin gelirden aldıkları paylar vurgulanmış, bölüşüm meselesi iktisadın temeli olarak görülmüştür. Ancak serbest piyasa öğretisinin yaygınlaşması ile gelir dağılımı konusu da piyasaya bırakılmış, bireyselleşmiş ve marjinal verimlilik temelinde ele alınmıştır. Bu durum gelir dağılımının büyüme hedefinin arkasına atılmasına sebep olmuştur. Ancak gelir dağılımındaki bozulmalar konuyu tekrar gündeme getirmiş bölüşüm meselesinin eski önemine kavuşmasına sebep olmuştur.

Bu kapsamda gelir dağılımına yönelik düşüncelere klasik okul, Marx, neoklasik, monetarist ve post-Keyneslerin teorileri ile devam edilecektir.

1.4.1. Klasik Okul

Klasik ekonomi politik 18. yüzyıl sonu ve 19. Yüzyıl başında Avrupa’da radikal dönüşümler yaşanırken ortaya çıkmıştır. Tarımsal verimlilikteki artış, artan ticaretle birlikte üretim yapısındaki değişim, çitleme hareketi, emeğin mülksüzleşmesi, sermayenin üretimi düzenleyenlerin elinde yoğunlaşması, ücretli emek istihdamı, sermaye birikim kaynağının üretimde görülmesi, nüfus artışı, köyden kente göç ve sanayi devrimi gibi gelişmeler toplumda büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Bu çağın en önemli özelliği sistemli bir şekilde, üretim süreci üzerindeki her türlü kontrolden mahrum bırakılan ve hayatta kalmanın tek yolu olarak emek gücünü satmak zorunda bırakılan bir işçi sınıfı yaratılmasıdır (Hunt & Lautzenheiser, 2011: 46) (Karahanoğulları, 2008: 19)

Toplumda bu dönüşümler yaşanırken, üretimle birlikte artan gelirin paylaşımı da bu dönemde ortaya çıkan klasik ekonomi politiğin temel meselesi olmuştur.

Milli gelirin farklı gelir payları arasındaki paylaşımı, ilk olarak değerlendirme yöntemine muhtaçtır (Barber, 1991: 89). Klasikler de sanayi kapitalizminin doğduğu dönemde düşüncelerini ortaya koymuş, değer teorisinden bölüşüm teorisine ulaşmış, değer değişmez ölçüsünü, mal fiyatlarını belirleyen unsurları ve reel gelirin üç üretim girdisi arasındaki bölüşümünü açıklamaya çalışmışlardır (Kazgan, 2012: 71).

İlk olarak Adam Smith *Ulusların Zenginliği* kitabında bu konuları ele almıştır. Değeri kullanım değeri ve değişim değeri olmak üzere ikiye ayırmış, kullanım değerini fayda anlamında kullanmış ve üzerinde pek fazla durmamıştır. Değişim değerini açıklayan ilkeleri düzenlemek üzere de “Değişim değerinin gerçek ölçüsü nedir? Ya da malların gerçek fiyatı neden oluşur?” ile “Gerçek fiyatı oluşturan unsurlar nelerdir?” sorularını sormuştur (Smith, 2006: 30).

Smith’e göre; “Emek hem geniş kapsamlı hem de sahil olan biricik değer ölçüsüdür, başka deyişle her zaman, her yerde türlü malın değerini kıyaslayabileceğimiz tek ölçektir” (Smith, 2006: 39). “Kendi değeri hiç değişmeyen emek, her yerde, her zaman bütün malların değerine paha biçilmesinde ve bunların kıyas edilmesinde son sözü söyleyecek gerçek ölçüdür. Emek, bunların gerçek fiyatıdır. Para ise onların yalnızca itibari fiyatıdır.” (Smith, 2006: 35)

Değeri emek ile ölçülen mallar toplumun üç kesimi olan işçi, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri arasında bölüşülmektedir. “Emek ürünü, emeğin doğal ürününü yahut ücretini oluşturur. Toprağın benimsenip mal mevcudunun birikmesinden önceki o ilkel durum içerisinde, emeğin tüm ürünü işçiye ait olur...Ama, işçinin emeğinin tüm ürününden yararlandığı bu ilkel durum, toprağın mülk edilimesi ve mal mevcudu birikmesi başladıktan sonra sürüp gitmemiştir. Toprak mülk olur olmaz, toprak üzerinde kullanılan emeğin ürününden ilk kırılan, mülk sahibinin rantıdır. İkinci kırılan ise

kardır” (Smith, 2006: 70-71). Smith’in de belirttiği üzere özel mülkiyetle birlikte emek, değeri belirleyen tek unsur olmaktan çıkmıştır. Ücret, kar, rant da malın değerini belirleyen unsurlar olmaya başlamıştır. Emeğin gelirden aldığı pay ücreti, sermayenin payı karı, toprağın payı rantı oluşturmuştur. Smith üretim maliyetine dayalı değer yaklaşımındaki bu ayrımla ücret, kar ve rantın sadece toplumsal sınıfın geliri değil, mübadele değerinin üç kaynağı olduğunu göstermiştir (Kazgan, 2012: 76). Buna göre ücret işveren ile işçi arasındaki tarafların eşit olmadığı bir pazarlık sonucunda çoğunlukla işverenin şartlarına uygun belirlenmektedir. İşveren işçiye göre üstün olup ortalama ücreti belirlese de ücretlerin daha aşağı inemeyeceği, bir insanın ömrünü sürmesi için yetecek hatta bunun biraz fazlası olacak bir alt sınır da olmalıdır. Smith’e göre sermaye ise insanların sahip olduğu, kendi tüketimlerini aşan mal miktarından elde ettikleri gelirdir. Bu gelirin yani sermayenin kaynağı tasarruflardır (Smith, 2006: 296-366). Rant ise topraktan yararlanmak için toprak sahibine ödenen bedeldir.

Smith’e göre ücretin, karın ve rantın milli gelirden aldıkları pay ulusların zenginliğine bağlıdır. Ulusların zenginliği ve üretim arttıkça gelirin bölüşümü değişecektir. Zenginlik arttıkça ülkenin geliri, mal mevcudu, ücret fonu artacak dolayısıyla emek talebi ve ücretler artacaktır. Ücretlerdeki artış ile yaşam koşullarının iyileşmesi nüfusu arttıracak bu da toprak ürünlerine olan talebi ve rantı arttıracaktır. Mal mevcudunun artması ile tacirler arasında artan rekabet ve ücret artışları milli gelirden sermayenin aldığı kar payını azaltacaktır (Smith, 2006: 72-96).

Smith iktisat teorisinin incelenmesinde üretimi temel almış gelir dağılımı konusunda ileri sürdüğü fikirler dağınık kalmıştır. Ricardo ise incelemesinde gelir dağılımını temel alarak iktisat teorisine ilk defa gelirin bölüşüm konusunu getirmiştir. (Savaş, 2000: 311-312). Nitekim Ricardo’nun *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri* kitabı “Yeryüzünün tüm ürünleri, dünya üzerinde emek, makine ve sermayenin bir arada kullanılması sonucu elde edilen her şey, toplumdaki üç sınıf arasında bölüşülür;

bu üç sınıf, toprağın maliki, toprağı ekmekde gereken mal mevcudu ya da sermayenin sahibi, son olarak da çalışmalarıyla toprağı işleyen emekçiler olarak adlandırılır... bu sınıfların her birine rant, kar ve ücret adları altında dağıtılan payların oranları da farklı olacaktır.... Söz konusu dağılımı düzenleyen yasaların saptanması siyasal iktisadın temel sorunudur.” ile başlamaktadır (Ricardo, 2008: 1).

Ricardo bölüşüm konusunu temel sorun olarak benimsediğı için ”Değer Üzerine” başlıklı bölüm ile kitabına başlamış ve değeri “Bir malın değerini ya da o mal karşılığında değişilecek malların miktarını, onu üretmek için gereken görelî emek miktarı belirler; emeğe ödenen karşılığın çokluğu ya da azlığı değil” olarak tanımlamıştır.

Sonrasında Smith’in kullanım değeri kavramını eleştirmiş ve faydanın zaten malın değişimi için zorunlu olduğunu ancak bir değer ölçütü olamayacağını belirterek mübadele değeri üzerinde durmuştur (Ricardo, 2008: 8). Malların mübadele değeri de üretilmeleri sırasında harcanan emekle orantılıdır. Bu emek sadece üretimde doğrudan kullanılan emek olmayıp üretimde kullanılan makine, malzemeleri üretmek için kullanılan emeğı de kapsamaktadır (Ricardo, 2008: 19). Burada değeri belirleyen emeğin ücreti değil, üretimde kullanılan miktarıdır. Smith’in teorisinde özel mülkiyetin olmadığı ilkel toplumlarda malın değerini emek belirlerken Ricardo’nun değer teorisinde toplumun her aşamasında malın değerini belirleyen içerdiği emek miktarıdır, kar, ücret, rant bu değeri etkilemez. Ücretlerin değişmesi kar miktarını etkilerken malın değerini etkilemeyecektir (Ricardo, 2008: 21).

Ancak kitabının sonraki bölümünde Ricardo üretimde bağılı sermayenin¹ kullanılması ile malların değerinin sadece emek miktarına bağılı olmayacağını bağılı sermayenin de değeri etkileyeceğini belirtmiştir (Ricardo, 2008: 27).

¹ Ricardo sermayeyi ömrüne göre sınıflandırmış, hızla ömrü tükenen ya da sıklıkla yenilenmesi gerekenleri döner sermaye, ömrünü uzun süre tamamlayanları bağılı sermaye olarak tanımlamıştır.

Değer kavramını açıkladıktan sonra Ricardo rant teorisine dayalı bölüşüm teorisini ortaya koymuş ve ilk olarak rantı tanımlamıştır. Rant, toprağın özgün ve yok edilemez güçlerini kullanmanın karşılığında, mahsulden toprak sahibine ödenen paydır. Topraklar sınırsız nicelikte ve aynı nitelikte olmadıklarından, nüfus arttıkça daha düşük nitelikte olan toprakların tarıma açılması ile daha nitelikli toprak sahiplerine topraklarını kullanmanın karşılığı olarak rant ödenmektedir. Nitelikli toprakla aynı miktarda üretim için niteliksiz toprakda daha fazla emek kullanımının gerekmesi malların değişim değerinin artmasına neden olmaktadır. Bir başka deyişle niteliksiz toprakta üretim için gerekli emek miktarı fiyatı belirlemekte, bu fiyat nitelikli toprağın üretim maliyetinden yüksek olduğu için de aradaki fark bu toprağın rantını oluşturmaktadır. Dolayısıyla rant fiyatın nedeni değil bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Ricardo, 2008: 43-59).

Ricardo ranttan sonra ücret ve karı açıklamıştır. Emeği diğer mallar gibi görmüş ve bu mallar gibi doğal ve piyasa fiyatı olduğunu belirtmiştir. Emeğin doğal fiyatı emekçinin kendisini ve ailesini geçindirmesi için gereken besin, ihtiyaç maddesi ve keyif eşyası fiyatı tarafından belirlenirken piyasa fiyatı emek arz ve talebine göre belirlenmektedir. Kısa vadede piyasa fiyatı doğal fiyatın altında veya üstünde olabilirken uzun vadede birbirine eşitlenmektedir. Bu nedenle ücretler piyasanın adil ve serbest rekabetine bırakılmalı asla yasamanın müdahalesi ile denetlenmemelidir.

Ricardo da Smith ile benzer bir şekilde zenginlik arttıkça ücretlerin artacağını, ancak Smith'ten farklı olarak bu artışı üretilen mal artışına değil niteliksiz toprakların üretime açılmasına, bu topraklardaki üretimin daha fazla emek gerektirdiği için yaşanacak emek talebi artışına bağlamıştır. Ayrıca niteliksiz toprakların üretime açılması rantı da yükseltmektedir. Ücretlerin yükselmesi zamanla kar payını düşürmekte bu da üretimin azalmasına neden olarak ekonomileri durgunluğa süreklemektedir (Ricardo, 2008: 67-100).

Gerek Smith'in gerekse Ricardo'nun teorisinin arkasında 17. yüzyılda J. Locke ile şekillenen doğal kanun felsefesinin mülkiyet teosi yatmaktadır. Buna göre mülkiyetin tabii kaynağı harcanan emektir. Bireyin emeğinin ürününe sahip çıkması tabii hakkıdır ve herkesin kendi hakkına sahip çıktığı bu tabii mülkiyet sistemi tam özgürlük gerektirir (Kazgan, 2012: 78) J. Locke'a göre emek harcanan, verimliliği ve karlılığı arttırılan topraklar başkalarının kullanımını ve faydasını dışlayarak emek harcayan kişinin özel mülkiyetine dönüşmektedir. Locke'un özel mülkiyeti haklı göstermesi ile birlikte, üretimin temel kaynağı olan, ortak kullanılan toprak belli kesimler elinde toplanmaya başlamış ve sınırsız sermaye birikiminin önü açılmıştır. Bu süreçte devletin insanların doğal hakkı olan mülkiyete, özgürlüklere müdahale etmemesi savulmuş ve sermaye birikimi çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Nitekim 19. yüzyılı karakterize eden temel özellik çok yüksek özel servet seviyesi olmuştur. 19. yüzyılda özel servetlerin değeri altı yedi yıllık milli gelire karşılık gelmiştir (Piketty, 2013: 27) Servetin bu yüksek seviyeye gelmesinde ticaretin ve sermaye sahiplerinin üretimin itici gücü olarak görülmesi, devletin bu gücü engellememesi için kısıtlanması başlıca sebep olmuştur.

1.4.2. Marx ve Gelir Dağılımı

Marx 1867 yılında ekonomik ve toplumsal gerçekler derinlemesine değişmiş bir durumda iken *Kapital'in* ilk cildini yayımlamıştır. Bu dönemde Ricardo'nun temel problemi olan tarımın artan nüfusu besleyip besleyemeyeceği, toprak kiralalarının ne kadar yükseleceği meselelerinin yerini sanayinin getirdiği dönüşümler almıştır. Döneme dair en çarpıcı olgu düşük ücretler, uzun çalışma saatleri nedeniyle oluşan sanayi proleteryasının sefaleti ve giderek büyüyen sermaye birikimidir (Piketty, 2013: 8).

Böyle bir dönemde Marx'ın ilgisini çeken temel sorun, kapitalizmi birden bire en kudretli dinamik güç haline getiren gizemli bileşen olmuştur (Desai, 2011: 84). Bu bileşen emek ile kapitalist arasındaki toplumsal ilişkiden oluşmuştur. Marx'ta bu ilişkiyi tarihsel

bir perspektifle ele alıp emek-değer, artı-değer, kar teorisi ile ifade etmiştir ve bölüşüm analizine üretim sürecinde başlamıştır. Bu analize göre, üretken emek artı değeri yaratmakta ve bu artı değer de emekçi hariç diğer sınıflar arasında bölüşülmektedir. Ücreti dışındaki tüm faktör payları, kar, rant, faiz bu artı değerden ödenmektedir.

Kapitalizm meta üretime dayalı bir sistem olduğu için Marx analizine metayı ele alarak başlamıştır. Metadan mübadele değerine, mübadele değerinden değere, değerden üretken ve üretken olmayan emeğe, üretime, artı değere ve buradan da kara ulaşmıştır.

Marx'tan önce Smith ve Ricardo değerın kaynağı olarak emeği göstermişlerdir. Ancak emeğin bir meta olarak satıldığı kapitalist toplumda, emeğin karşılığı olan ücreti diğer metalar gibi emek değer teorisi ile açıklamamışlardır. Ücretin yanı sıra haklı bir kazanç olarak görülen karın kaynağını da belirtmemişlerdir. Marx ücreti ve karı emek değer teorisi ile açıklamış böylece bölüşüm konusunda tutarlı bir analiz ortaya koymuştur.

Kapitalist sistemde metanın insanlara fayda sağladığı özgül fiziksel nitelikleri kullanım değerini, toplumsal emeğin bu metanın üretimine harcanan kısmı mübadele değerini oluşturmaktadır. Mübadele değerini oluşturan emek, farklı türde yararlı emeklerin nitelikleri arasındaki farkların dışarıda bırakıldığı soyut emektir (Hunt ve Lautzenheiser, 2011: 311). Her metanın değerini içerdiği üretken emek miktarı belirlemektedir. Üretken emek sermaye için “artı değer” üreten emektir. Yani genel olarak üretken emek değil sermaye için üretken olan emektir. Dolayısıyla bütün emek kategorileri artı değer üretmemektedir. Yalnızca artı değer üreten emek, üretken emektir (Karahanoğulları, 2006: 83) Metalar, değişim değerleri üzerinden satılır ancak alıcı tarafından kullanım değerleri için satın alınır. Kullanım değeri ile değişim değeri birbirine eşit olmak zorunda değildir. Genellikle alıcı için kullanım değeri mübadele değerinden yüksek iken satıcı için tam tersi durum söz konusudur. Kapitalist sistemde özel mülkiyet ile birlikte üretim araçlarının sermaye sahiplerinde toplanması emek gücünün geçinmek için emeğini sermaye sahibine satmasına ve böylece emeğin kullanım ve mübadele değeri

olan bir metaya dönüşmesine neden olmuştur. Emek gücünün kullanım değeri işçinin fabrikada harcadığı zamanın uzunluğuna eşittir. Değişim değeri ise işçinin geçimlik düzeydeki ücreti ile geçimini sağlamak için satın aldığı malların üretiminde kullanılan emek miktarıdır. Diğer metalarda olduğu gibi emekte de alıcı yani kapitalist için kullanım değeri mübadele değerinden yüksektir (Desai, 2011: 87-89). Bir kapitalistin metada ilgilendiği şey ödediğinden daha fazla değişim değerinin olmasıdır. Bu nedenle kapitalist açısından emeğin kullanım değeri ücret olarak ödediği emek zamanını daha fazla miktarda geri alıyor olmasındadır. Değerin yaratılması için mutlaka emeğin sermayeye satıldığı bu sistemde kapitalist için emeğin kullanım değeri ile değişim değeri arasında büyük bir fark ortaya çıkmaktadır (Karahanoğulları, 2008: 123). Emek gücünün kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki oluşan bu fark “artı emeği” oluşturmaktadır. Örneğin bir emekçinin değişim değeri olan günlük ücreti ile ihtiyaçlarını karşılayacak mal miktarının içerdiği emek 4 saat ise işçinin hayatta kalıp geçinebilmesi için 4 saat çalışması yeterli olacaktır. Bu çalışma süresini Marx “gerekli emek” olarak adlandırmaktadır. Ancak kapitalist sistemde emek gücü kapitalist tarafından 10 saat çalıştırılmaktadır. Aradaki fark olan 6 saatlik çalışma “artı emek”tir. İşte üretim sürecinde emekçi tarafından yaratılan bu artı emeğe kapitalist tarafından el konulmaktadır. Karın, rantın, faizin ücret dışındaki tüm üretim girdilerinin kaynağını artı emek oluşturmaktadır. Marx bir metanın üretimindeki artı emeğin gerekli emeğe oranı artı değer oranı, artı değer toplam sermayeye oranı ise kar oranı olarak tanımlamıştır. Burada şunu da belirtelim Marx analizinde sermayeyi değişen ve değişmeyen sermaye olarak ayırmıştır. Aletler, makineler, binalar ve hammaddeler insan dışındaki bütün üretim araçları değişmeyen sermaye olarak tanımlanmıştır. Değişmeyen sermaye olarak tanımlanmasının sebebi bu metaların nihai ürüne sadece içerdikleri işgücü miktarı kadar yani sadece kendi değerleri kadar değer katmalarındandır. Kapitalistin satın aldığı emek gücü ise değişen sermaye olarak tanımlanmaktadır. Emek gücüne sermaye denilmesinin sebebi ücret ödemelerinin

kapitalist tarafından yapılması ve kapitalist sermayesinin bir parçası haline gelmeleridir. Değişen olarak tanımlanmasının sebebi ise işçinin tükettiğinden daha fazla değer yaratmasındandır (Akyüz, 1977: 28-29). Kar oranı, artı değer oranı ve toplam sermaye içerisindeki değişken sermayenin bir ürünüdür. Artı değer oranı arttıkça kapitalistin kar oranı da artmaktadır. Artı değeri arttıran iki unsur vardır. İlki iş gününün uzunluğudur. Çalışma saati uzadıkça mutlak artı değer artmaktadır. İkincisi verimlilik artışı ile işçilerin tüketim mallarındaki emek zamanının düşürülmesidir. Bu da nispi artı değer artışıdır. Kapitalistlerin verimlilik artışı isteklerinin arkasında yatan neden de budur. Kapitalistin emeğe ve makinelere yaptığı yatırım kar oranını belirlese de kilit rolü oynayan unsur emek gücünün katkısıdır. Emeğin verimliliği arttıkça kapitalist için artı değer oranı ve buna bağlı olarak kar oranı artmaktadır. Ancak kapitalisler arasındaki rekabet her kapitalistin bu yolu izlemesine ve zamanla karların düşmesine neden olmaktadır (Kazgan, 2012: 309-314). Kapitalistler kar etmek için işçileri istihdam etmektedirler ancak bu işsizliği azaltarak reel ücretler üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmaktadır. Reel ücretlerin yükselmesi kar payını azaltmaktadır. Bu nedenle kapitalistler emek tasarrufu eden teknolojilere yatırım yapıp istihdam artışını yavaşlatarak reel ücretlerin yükselmesini önlemekte ve kar oranlarının tekrar yükselmesini sağlamaktadırlar (Desai, 2011: 104).

Marx'ın ortaya koyduğu gelir dağılımı analizinde kapitalist üretim sisteminde sermaye mülkiyetinin ilkel birikim yoluyla kapitalistlerde toplanması, emeğin üretim araçlarından mahrum bırakılması, geçinebilmek için emeğini satmak zorunda kalması ve ihtiyacını karşılamak için gerekli emek zamandan fazla çalışıp kapitalist tarafından sömürülmesi, ücretlerin yedek işçi ordusu güvencesi ile giderek düşürülürken karın sürekli artması emek ve sermaye arasındaki gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğin temel sebebi olarak görülmektedir.

1.4.3. Keynesyen Yaklaşım

I. Dünya Savaşı ve ardından yaşanan 1929 Ekonomik Buhranı serbest piyasa ve görünmez el anlayışını değiştirmiş, krizden çıkış için Keynesyen politikalar uygulanmaya başlamıştır (Ay ve Uçar, 2015: 14). John Maynard Keynes, ekonominin tam istihdamda değil eksik istihdamda dengeye geldiğini, her arzın kendi talebini yaratmadığını, ekonominin itici gücünün arz değil talep olduğunu, işsizliğin gönüllü olmayıp talep yetersizliğinden kaynaklandığını, paranın nötr olmadığını, tasarrufların her zaman yatırımlara eşit olmadığını belirterek Genel Teorisini ortaya koymuştur. Bu teoride depresyonu aşabilmek için devlet müdahalelerini zorunlu görmüştür. J. M. Keynes'e göre devletin ekonomiyi tam istihdam dışında dengeye getirebilmesi, depresyona neden olan talep yetersizliğini gidermesi için ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir. Keynes ile, liberal yaklaşımın minimal devlet anlayışı yerini maliye politikalarını etkin kullanan müdahaleci devlet anlayışı almıştır.

Keynesçi makro iktisadi tahlil tüm üretim faktörlerinin tam istihdam edilmediği yani işsizliğin olduğu ve firmaların üretim kapasitelerini tam kullanmadığı bir ekonomiyi inceler. Bu ekonomide toplam hasılayı toplam harcamalar belirlemektedir. Toplam harcamaya toplam talep veya efektif talep de denir. Basit kapalı bir ekonomide hasılayı belirleyen harcamalar tüketim ve yatırım harcamalarıdır. Ancak hasılayı üreticilerin talep tahminlerine göre verdikleri üretim kararları belirlediği için hasıla her zaman tüketim ve yatırım harcamalarına denk olmayabilir. Üreticilerin üretim kararlarının harcamalara intibakı ile denge sağlanır. Bu modelde tüketim harcamaları gelirin fonksiyonudur. Hane halkının geliri arttıkça ortalama tüketimi azalmaktadır. Hane halkı gelirinin tüketmediği kısmını tasarruf etmektedir. Dolayısıyla tasarruflar gelirin fonksiyonudur. Gelir artarken tüketimin azalması hasıla ile tüketim yatırım harcamaları toplamı dengesini bozmaktadır. Bu denge tekrar yatırım harcamalarının artması ile sağlanmaktadır. Bu nedenle yatırım harcamaları hasılayı ve istihdamı arttıran temel faktördür. Yatırım harcamaları hasılayı

arttırmaktadır. Hasıla artınca tüketim azalırken tasarruflar artmaktadır. Bu sonuçla klasiklerin, tasarruflar yatırımları belirler savı ortadan kalkmaktadır. Çünkü burada yatırımlar tasarrufu belirlemektedir. Yatırım harcamaları ise beklentilere ve sermayenin marjinal etkinliğine (içsel getiri oranı veya kar da denilebilir) bağlıdır. Yatırım yapacaklar proje maliyeti ile tahvil getiri oranını karşılaştırarak yatırım kararını vermektedir. Faiz oranı içsel getiriden düşük ise yatırım yapılmakta, yüksek ise yatırım yapılmamaktadır. Faiz azaldıkça yatırım harcamaları artmaktadır. Peki faiz nasıl belirlenmektedir? Keynes bu noktada klasik iktisatçılardan ayrılır. Klasik iktisatta faiz hanehalkı tasarruflarından oluşan ödünç verilebilir fon arzı ile firmaların fon talebinin kesiştiği noktada oluşur. Firmalar yatırımları için fon talep ettiği için denge faiz düzeyinde tasarruflar ile yatırımlar eşitlenir. Tasarruflar yatırımları belirlerler. Keynes'in faiz kuramı ise para arz ve talebine bağlıdır. Para arz ve talebinin dengede olduğu noktada faiz belirlenir. Ayrıca yatırımlar toplam hasılayı, geliri dolayısıyla gelire bağlı tasarrufu belirler (Somel, 2014: 58-135).

Keynes'in bölüşüm analizinde efektif talebe dayalı kısa dönemli bir parasal analizdir. Efektif talep tüketim seviyesi, faiz oranı ve sermayenin marjinal etkinliğine göre değişmektedir. Efektif talepteki değişimler üretim ve istihdam seviyesini buna bağlı olarak da reel ücreti ve fiilen gerçekleşen kar seviyesini belirlemektedir (Tanyeri, 2005: 40-44). Bölüşüm analizinin iki temel unsuru vardır; ilki ücretlerin parasal olarak belirlendiği ikincisi yatırımların tasarruflardan bağımsız olduğudur.

Keynes ücret analizine marjinal verimlilik ve azalan verimler yasasını kabul etmekle başlar ve ücretleri nominal ücret ve reel ücret olmak üzere ikiye ayırır. Nominal ücret işçi ve işveren arasında sözleşmelerle belirlenmekte olup aşağı doğru katılık göstermektedir. Klasik iktisatçıların reel ücret olarak kabul ettiği aslında nominal ücretlerdir. Reel ücreti belirleyen yalnızca işçi ve işveren arasındaki anlaşmalar değil efektif taleptir. İstihdam seviyesini belirleyen efektif talebe bağlı üretim seviyesidir. Efektif talep artınca bu talebi karşılamak için üretim artacak, fiyatlar artacak ve nominal

cret sabitken reel ücret azalacaktır. Nominal cretler sabit olduğu için reel ücretler ve ücretlerin toplam gelir içindeki payı azalacaktır. Reel cretler tüketim malları fiyatına bağlı olarak iřęc piyasasında değil mal piyasasında belirlenmektedir. Reel cretler ve bunun reel gelirdeki payı tüketim mallarının fiyatına bağlıdır.

Keynes’e göre faiz ile kar farklı olgulardır. Piyasada malların satışından elde edilen gelirle bu malların maliyeti arasındaki fark negatif veya pozitif kar olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kar üretim maliyetleri arasında sayılmamakta, “beklenmeyen” geçici bir kazanç olarak grlmektedir (Akyüz, 1977: 225).

Nominal cretler ve işçilerin tasarruf oranları sabitken kapitalistler ne kadar çok yatırım yaparsa üretim o kadar artacaktır. Üretim artışı istihdamı ve fiyatları arttıracak bu da reel ücretleri azalmasına karların artmasına neden olacaktır (Akyüz, 1977: 230). İşçilerin reel creti azaldığında diğer faktör gelirlerinin hasıladaki payı artacaktır.

Keynes’in bu analizleri doğrultusunda tüketimi dolayısıyla efektif talebi arttırmak için düşük gelir gruplarının özellikle işçilerin durumları reel ücret artışları ile iyileştirilirken, yüksek gelir gruplarının gelirleri vergilerle düşürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca maliye politikalarının etkin bir şekilde uygulanmaya başlaması ile artan kamu harcamalarını finanse edebilmek için üst gelir gruplarına uygulanan vergiler arttırılmıştır. Örneğin ABD’de varlık vergilerinin üst dilim oranı %25’ten %65’e yükselmiştir (Ay ve Uçar, 2015: 14-15). İřęnnn artırılması, bankacılık sisteminin düzenlenmesine yönelik tarımsal ve endüstriyel reformlar uygulanmaya başlamıştır. Sosyal adaleti sağlamak üzere işçilerin çalışma koşullarını iyileştirecek yasalar çıkarılmıştır. Reel ücretlerdeki artışla birlikte birincil gelir dağılımında, artan oranlı gelir vergisi ve sermaye vergileri dolayısıyla ikincil dağılımda eşitsizliklerde düşme görülmüştür. (Albayrak, 2014: 644) yle ki sermaye/gelir oranı tarihinde ilk kez bu dönemde düşmüş ve milli gelirin iki üç yılına karşılık gelmiştir (Piketty, 2013: 152) Böylece kamu politikalarının gelir dağılımın üzerindeki etkisi somut bir şekilde görülmüştür.

1.4.4. Neoklasik Okul

1970 yılında yaşanan stagflasyona keynesyen politikalarla çözüm üretilemeyince, yaşanan krizin sebebi olarak kamu harcamaları gösterilince keynesyen politikalar geri plana atılarak serbest piyasa, sınırlı devlet görüşüne dayanan neoklasik politikalar uygulanmaya başlamıştır.

Neoklasik iktisadın temelinde tüketim, üretim ve birikim gibi ekonomik olguların bireysel kararlara dayandığı, bu kararlar arasındaki uyumun fiyat mekanizması aracılığıyla sağlandığı düşüncesi yer almaktadır. Klasiklerden farklı olarak toplumda yer alan üçlü sınıfın (emek, sermaye ve toprak) yerini üretici ve tüketici konumundaki bireyler almaktadır. Bireyler tüketim kararını verirken rasyonel bir biçimde fayda maksimizasyonunu, üretim kararını verirken de kar maksimizasyonunu hedeflemektedir. Fiyat mekanizması da bu fayda ve kar maksimizasyonu amaçlarını birleştirip kıt kaynakların optimal dağılımını buradan da bireysel ve toplumsal dengeyi sağlamaktadır (Akyüz, 1977: 91-94).

İl olarak neoklasik iktisatta yeni bir değer teorisi ortaya konmuştur. Merkantalistlerin ticaret sonucunda edinilen değerli madenler, fizyokratların tarım, klasiklerin emek olarak gördüğü değerın kaynağı neoklasiklerde faydaya dönüşmüştür. Metaların birbirleri ile olan değişimini bireylerin bu metalarla kurdukları faydalar, özel tercihleri belirlemektedir. Emekten faydaya geçiş değerin kaynağını üretimden bölüşüme kaydırmış ve öznelleştirmiştir (Karahanoğulları, 2008).

Üretime katılan bütün faktörlere verimliliklerine göre ödeme yapıldığı, bu ödemeler toplamının üretim değerine eşit olduğu ve geriye hiçbir “artık” kalmadığını ispat etmek neoklasik bölüşüm teorisinin temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda gelir dağılımını fonksiyonel olarak bir faktör fiyatlama sorunu olarak ele almıştır (Boratav, 1965). Piyasa fiyatını belirleme sorunu Alfred Marshall tarafından giderilmiştir. A. Marshall ilk olarak tüketicilerin marjinal faydalarının değişmediği ve paranın marjinal

faydasının sabit olduğu varsayımları altında bireysel talep eğrisini geliştirmiştir. Buna göre talep eğrisi, tüketicilerin belli miktarda mala ödeyecekleri fiyatı göstermiş olup, diğer şeyler aynı kalmak koşuyla malın fiyatı düştüğünde talep edilen miktarın arttığını yansıtmaktadır. Marshall'ın belirttiği genel talep kanuna göre satılacak mal ve hizmet miktarı arttıkça fiyat düşmektedir. Bu nedenle fiyat genel olmamakla birlikte her birey için malın marjinal faydasını ölçmektedir. Arz eğrisi ise satıcıların belirli miktardaki malı piyasada satmak için istedikleri fiyatı göstermektedir. Tam rekabet koşulları altında bu talep ile arz eğrilerinin kesiştiği noktada da piyasa denge fiyatı oluşmaktadır. Hangi malların ne miktarda üretileceği, üretim girdilerinin miktarı getirileri bu fiyat sistemi içinde belirlenmektedir. Bu doğrultuda Marshall'ın fiyat teorisinde değer marjinal fayda ve marjinal üretim maliyetinin birlikte belirlediği görölmektedir (Savaş, 2000: 588) (Kazgan, 2012: 133-138).

Marshall, geliştirdiği bu fiyat teorisini üretim faktörlerine de uygulamış ve bölüşüm teorisini ortaya koymuştur. Buna göre, faktör fiyatları da tıpkı normal mallar gibi arz ve taleplerine göre belirlenmektedir. Bir firmanın herhangi bir faktöre olan talebi bu faktörün üretime yaptığı katkısına bağlıdır, bir faktörün kullanımı arttıkça üretime yaptığı katkı azalmaktadır dolayısıyla faktör talebi onun marjinal verimliliğine bağlı olmaktadır. Kısa dönemde faktör arzını değiştirmek mümkün olmadığı için faktör arzı sabit kabul edilmiştir. Bu doğrultuda bir faktörün fiyatı talebe bağlı olup marjinal verimliliğine eşit olmaktadır. Yani üretim faktörleri üretime yaptıkları katkı kadar pay almaktadır. (Kazgan, 2012).

Ayrıca Marshall'ın temel üretim faktörlerine göre üçlü sınıflandırmaya dayanan bölüşüm teorisinde ücret beşerî gayretin karşılığı olarak görölmektedir. Bu tanımlama ile ücretin sadece işçi sınıfına ait olduğu düşüncesi değişmektedir. Böylece maaş ücretleri, yöneticilik ücretleri neoklasik iktisadın ücretin sınıflandırılmasında yer almıştır. Ücret işgücünün marjinal ürününe eşittir. Faiz sermaye sahiplerinin bugünkü tüketimlerinden

vazgeçme fedakarlığının mükafatı olarak görülmüştür. Marshall ilk olarak sıfırdan büyük olan ve dışsal olarak belirlenen “normal kârı” tanımlamıştır. “Nasıl belirlendiğini açıklamadığı” normal kar iş adamlarının üretime devam etmesini ve ekonominin durgun duruma düşmeyip dinamik kalmasını sağlayan faktördür. Bunu dışında kar, faiz dışında kalan ve girişimcilerin elde ettiği örgütlenme ve yönetici ücretleri ile saf kardan oluşan “yönetim kazancı” olarak tanımlanmıştır. Böylece kâr payı kavramı ücretler ve faizler içine yedirilerek gözden kaybolmuştur. Rant toprağın karşılığı olarak görülmekle birlikte daha geri plana atılmıştır. Sınıfsal bölüşüm ortadan kalkarak faktörlerin üretken payları karşılığında gelirden pay almasına dönüşmüştür (Barber, 1991: 186-187) (Tanyeri, 2005: 37-38).

Sonuç olarak neoklasik iktisatta bölüşüm, üretimden uzaklaşarak fiyat teorisinin bir sorunu olarak ele alınıp değer teorisi ile birleştirilmiştir. Üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleri fiyat mekanizması aracılığıyla hem faktör fiyatlarını hem de bu faktörlerin üretimdeki payını belirlemektedir (Akin, 2015: 15). Sınıfların gelirden aldıkları paylar göz ardı edilerek bireylerin gelir bölüşümü sorunu haline gelmiştir. Bireyler üretime yaptıkları katkıya bağlı olan faktör fiyatları oranında toplam gelirden pay alır hale gelmiştir.

Neoklasik politikaların uygulandığı dönemde genel olarak insan ihtiyaçları dikkate alınmamaya başlamıştır. İstihdam ve gelire önem vermek yerine finansal sektör ve kapitalist sınıfların ihtiyaçlarına, isteklerine önem verilmiştir. Devletin temel misyonu “iyi bir iş atmosferi” yaratmak olmuş ve bu yüzden istihdam ya da toplumsal refah açısından sonuçları ne olursa olsun, sermaye birikimi için koşulları en uygun hale getirmiştir (Harvey, 2006: 77). İşçilerin ve çalışanların gelir düzeylerini korumaya yönelik kurumlar ve sendikalar zayıflatılmıştır. Bundan dolayı gelir ve servet dağılımı 1980’lerden beri işçi sınıfının aleyhine finansal kapitalin lehine değişim göstermiştir. Kapitalist sistemin temel özelliği olan bölüşümdeki eşitsizlik daha da belirgin hale

gelmiştir (Gültekin, 2019). Sosyal eşitsizlik girişimciliğin ve artan rekabetin gerekliliği olarak görülmüş, alt kesimin koşullarının kötüleşmesi eğitim ile kendilerini geliştirememelerine, iş disiplininin yoksun olmalarına, esnek çalışmaya uyum sağlayamamalarına vb. sebeplere bağlanmıştır. Sonuç olarak artan sosyal eşitsizliğe rağmen neoklasik iktisat aslında en çok sınıf iktidarını onarmıştır (Harvey, 2012: 72-79). Keynesyen politikalarla düşen özel servet bu dönemden itibaren tekrar yükselişine geçmiştir. Özellikle sermayenin finansallaşması ile getirisi giderek artarken üretimdeki ve nüfustaki düşüş ile büyüme oranları düşmüş ve ırsama kuvveti giderek artmıştır. Günümüzde özel servet neredeyse 19. yüzyıldaki tarihi zirvesi olan beş- altı yıllık millî gelire karşılık gelir olmuştur (Piketty, 2013: 157-165).

1.4.5. Monetarist İktisat

Milton Friedman'ın öncülük ettiği monetarizm genelde birkaç önemli noktada iktisadi düşünceye katkı yapmıştır. Bu nedenle teorilerini yeni bir felsefi temel üzerine inşa etmeyip, kendinden önceki iktisadi düşünceleri geliştirerek ortaya koymuşlardır. Genel olarak Keynes'in teorilerine karşı çıkmış, klasik ve neoklasik iktisadi düşüncelerin izinden gitmişlerdir (Küçükcalay, 2010: 389). En temel özellikleri miktar teorisinin savunucuları olmalarıdır. Miktar teorisine göre para arzındaki herhangi bir değişme mutlaka fiyatlar genel düzeyini etkilemekte ve bu etki aynı yönlü olmaktadır. Para arzındaki değişimler başta tahvil getirilerini, faizi etkilemekte sonrasında aktarım mekanizması ile üretimi, istihdamı, enflasyonu belirlemektedir. Bu nedenle para politikası Keynes'in görüşlerinin aksine etkin bir politika aracıdır. Ayrıca bir ekonominin istikrarsız olmasının temel sebebi Keynesyen maliye politikaları ve devletin yanlış uyguladığı para politikalarıdır. Bu nedenle devlet piyasaya müdahale etmemeli, piyasa kendi işleyişine bırakılmalıdır. Monetaristler genel olarak para, miktar teorisi, Philips eğrisinin yeniden yorumlanması konuları üzerinde durmuştur.

Monetarist iktisadın öncüsü M. Friedman kapitalizm ve özel mülkiyetin getirdiği özgürlüğe en büyük tehdidin zor kullanma gücü olduğunu belirtir. Özgürlük için bu güç ortadan kaldırılmalı, ekonomik ilişkiler piyasa aracılığıyla sağlanmalıdır. Ancak bireylerin özgürlüğü çatışabileceği için özgürlüklerin kullanılmasında yasa koyma ve bu yasaların yorumlanması konusunda devlete ihtiyaç vardır. Devlet yasa koyucu ve hakem rolündedir. Bu anlayış doğrultusunda Friedman gelir dağılımı konusunu devletin gelir dağılımına müdahalesinin gerekli olup olmadığı sorusu ile ele almıştır. En sık karşılaşılan eşitsizlik türü olan parasal eşitsizlik insanların çalışma konusundaki tercihlerinin bir sonucudur ve burada eşitsizlik “farklılıkları eşitleyen” bir unsurdur. İnsanlar belirsizlik karşısında risk aldıkları için diğerlerine göre yüksek gelir elde etmektedir bu da eşitsizliğin bir başka nedenidir. Bunların dışında insanlar arasındaki yetenek farklılıkları, mülkiyet farklılıkları eşitsizliğe sebep oluyor gibi görülse de bunlar özgürlüğün bir sonucudur ve devletin bunlara müdahale etmemesi gerekir. Çünkü olaylar olduktan gelir dağılımı belirlendikten sonra devletin artan oranlı vergilerle buna müdahale etmesi vergiden kaçınmaya, vergi kaçırmaya sebep olacaktır. Devletin zor kullanarak birinden alıp diğerine vermesi bireysel özgürlüğü zedelemektedir. Bu şekilde bir vergi uygulamak yerine zaten kapitalist sistemde çok düşük düzeyde olan yoksulluğu gidermek için bir bağışıklık değerinin üzerinde yer alan gelirlere tek oranda bir vergi uygulanması daha etkili olacaktır. Gerçek eşitsizliğin sebebi piyasa kusurlarından kaynaklanmaktadır. Bu kusurlara da devletin piyasaya müdahalesi sebep olmaktadır. Devlet tekeller, imtiyazlar, tarifeler aracılığıyla piyasanın işleyişini bozup eşitsizliği yaratmaktadır. Devlet öncelikle bunları kaldırmalı ayrıca eğitim politikaları ile eşitsizliği azaltmalıdır. Bundan sonra oluşan eşitsizliği de tek oranlı bir vergi ile gidermelidir (Friedman, 1988: 261-286).

1.4.6. Post-Keynesyen Yaklaşım

Post-Keynesyen iktisat neoklasik iktisadın metodolojik temellerini özellikle karşılaştırmalı statik durum dengesini mümkün kılan mantıksal zamanı reddederek gerçek hayata uygun analizlere dayalı teoriler inşa etmiştir. Bu süreçte başta Keynes olmak üzere klasik okuldan, Marxist iktisattan ve kurumsal iktisattan etkilenmiş, modern kapitalist toplumlarda var olan sosyal ve politik ilişkileri vurgulamıştır. Post-Keynesyen iktisatta mantıksal zaman yerine tarihsel zaman anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışa göre bugünün ne olacağı geçmişte ne olduğuna bağlıdır. Bir ekonomi, değiştirilemeyen geçmişten etkilenen, geleceği belirsiz olan bir süreç yaşar ve gelişir. Dünyanın karmaşıklığı, kapitalist sistemin istikrarsızlığı bu gelişim sürecinde yaşanan ekonomik olaylara dair kararların belirsizlik atında verilmesine sebep olmakta bu nedenle beklentiler oldukça önemli hale gelmektedir. Belirsizliğe karşı atılan adımlar bütün ekonomilerde farklı olacağı için tüm ekonomileri kapsayacak genel bir teori yararlı olmayacaktır. Bunun yerine her ekonomi için kendi tarihsel süreci ve kurumsal yapısına göre bir teori geliştirilmelidir (Hart ve Kriesler, 2015: 1-6).

Post-Keynesyen teori üretim, üretimin iktisadi, politik ve toplumsal boyutları, üretimden doğan artığa ve bu artığın bölüşümüne, bölüşümün siyasal yönlerine, tam istihdamın tarihsel politik koşullarına, toplumsal refahın mutluluğun artışına, kıt kaynaklardan ziyade gerekli olanın üretim meselesine odaklanır (Gürkan, 2016: 28-29). Teori genel olarak efektif talep ve yansız olmayan parayı vurgulayarak belirsizlik ortamında değişken ve öznel beklentilere göre karar alınmasına dayalıdır (Hart ve Kriesler, 2015: 10). Arz belirli bir teknoloji ve sermaye stoku düzeyinde üreticilerin talep beklentilerine göre belirlenmektedir. Bu nedenle talep oldukça önemlidir. Ayrıca yatırımlar tasarruflardan bağımsız olarak belirlenmektedir. Yatırımlar geliri artırır, gelir de tasarrufu belirler dolayısıyla tasarruflar yatırımı değil yatırımlar tasarrufu belirlemektedir.

Post-Keynesyen makro iktisat teorisi bölüşüm ve iktisadi büyüme ilişkilerinin teorik analizi konusunda iktisat literatürüne önemli katkılarda bulunmakta ve diğer iktisat okullarından ayrılmaktadır (Akçaroğlu, 2015: 92). Bölüşüm, gelir dağılımı konusunda en büyük etkiyi Michal Kalecki yapmıştır. Efektif talep ile bölüşümü birleştirmiş sistematik ve tutarlı bir analiz ortaya koymuştur. Efektif talebi belirleyen yatırım ve tüketim aynı zamanda gelirdeki ücret ve kar paylarını belirleyen unsurlar olarak ele alınmıştır.

M. Kalecki eksik rekabet koşulları altında işçiler ve üreticilerden oluşan sınıfsal ayrıma dayalı bir üretim modeli ortaya koymuştur. Başlangıçta tasarrufları sadece kapitalistlerin yaptığı, işçilerin hiç tasarruf yapmadığı, gelirin tamamını tükettiği varsayılır. Daha sonra kapalı bir ekonomide toplam geliri ya da katma değer toplamı tanımlanır. Buna göre toplam gelir ücret ve karların toplamına eşittir. Kalecki burada Keynes'ten ayrılır. Çünkü Keynes toplam geliri tüketim, yatırım, kamu harcamaları toplamı olarak tanımlamıştır. Kalecki'nin bu toplam gelir tanımı analizlerinin temelini bölüşüm sorununun oluşturduğunu göstermektedir. Ücret ve kar toplam geliri belirleyen iki unsurdur. İşçiler sadece tüketim yapan sınıf oluğu için ücretler işçilerin tüketimine eşittir. Karlar ise kapitalistlerin tüketimleri ve yatırımlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla karı iki şey belirlemektedir; kapitalistlerin tüketimi ve yatırım.

Kalecki'nin gelir dağılımı teorisine fiyat teorisinden ulaşılmaktadır (Mutlugün, 2019: 43). Fiyat teorisinde gelişmiş ekonomilerin iki tür sektörden oluştuğu ve fiyatlama davranışlarının sektörlere göre değiştiği varsayılır. Birinci sektör tam rekabet koşullarının geçerli olduğu hammadde ve tarımsal üretim piyasalarını, ikinci sektör eksik rekabet koşullarının geçerli olduğu genellikle tekel veya oligopol yapıda olan nihai ürün piyasalarıdır. İki sektöründe arz yapıları birbirinden farklıdır. Birinci sektörde arz esnek olmadığı için üretimi ve fiyatları talep belirlemektedir. İkinci sektörde ise üreticiler fiyatları maliyetlerine göre belirlemektedir. Bu sektörde firmalar mark-up fiyatlama ile ortalama maliyetlerinin üzerine tekelleşme güçlerine göre belirledikleri bir kar oranı

ekleyerek fiyatı belirlemektedir (Ergül, 2019: 34-35). Sermaye yoğunlaşması sonucu oluşan büyük şirketler, bu şirketler arasında yapılan zımni anlaşmalar, yapılan reklam harcamaları, birim maliyetler içerisindeki sabit maliyetler, sendikalaşma gücü monopol derecesini etkileyen başlıca faktörlerdir. Bu faktörlere göre belirlenen tekelleşme gücü kar oranını dolayısıyla ücretleri belirlemektedir. Tekelleşme gücü dışında hammadde ücret oranı da ücretleri belirleyen diğer unsurdur. Kalecki bu şekilde fiyat teorisinden harekete bölüşüm meselesini de açıklamıştır (Özel, 2004: 9-10).

Keynes'in araçlarını özellikle çarpan kavramını, bir gelir dağılımı teorisi kurma yolunda en etkin kullanan iktisatçı Nicholas Kaldor olmuştur (Alkın, 1969: 133). N. Kaldor modeli uzun dönem tam istihdam büyüme dengesindeki bir ekonomide, büyüme ve bölüşüm arasındaki ilişkileri incelemektedir. İlk olarak yatırımların dışsal olduğu, işgücü pazarlıklarının nominal ücretler üzerinden yapıldığı, işgücü arzının nominal ve reel ücretlere duyarlı olduğu, işçilerin tasarruf eğilimlerinin kapitalistlerden düşük olduğu varsayılmaktadır. Bu varsayımlar doğrultusunda modelin hareket noktası Kalecki'de olduğu gibi milli gelirin sınıflar arasındaki bölüşümüdür. Tam istihdam seviyesinde olduğu varsayılan milli gelir, ücret ve karın toplamına eşittir. Sistemin dengeye gelebilmesi için bu milli gelirden yapılan tasarrufların dışsal olduğu varsayılan yatırımlara eşit olması gerekmektedir. Kapitalistlerin tasarruf eğilimlerinin daha yüksek olduğu ve bu tasarruflarının kaynağını da karlar oluşturduğu için tasarruf yatırım eşitliği için kapitalistlere karın sağlanması gereklidir. Kar tasarrufu belirlerken yatırımlarda karı belirlemektedir. Milli gelir içerisindeki yatırım miktarı arttıkça kar oranları da artmaktadır. Yatırım tasarruf dengesini ise fiyat intibakı-bölüşüm ilişkisi belirlemektedir. Örneğin kar oranlarına göre belirlenen tasarruf miktarı yatırımlardan düşük olduğunda bir talep fazlası oluşacak bu da fiyatları yükseltecektir. Nominal ücretler sabit varsayıldığından fiyatların yükselmesi reel ücretleri düşürecektir. Reel ücretler düşünce kar payı artacak böylelikle açık giderilip yatırım tasarruf dengesi sağlanacaktır. Ücretler

nominal olarak belirlendiği ve bunun da sabit olduğu, işgücü arzının ücrete karşı duyarsız olduğu varsayımları gelir dağılımının sadece yatırım düzeyine ve efektif talebe bağlı olmasına neden olmaktadır. Yatırım-tasarruf dengesizliği arz ve talep dengesizliğine bu da fiyatların değişmesine neden olmaktadır. Fiyatların değişimi de reel ücretlerin milli gelirden aldığı payı dolayısıyla karın payını belirlemektedir. Bu durum gelir dağılımının işgücü piyasasında değil mal piyasasında belirlendiğini göstermektedir (Akyüz, 1977: 553-559).

Luigi Pasinetti Kaldor'un gelir dağılımı modelinde bir tutarsızlık oluşunu ileri sürmüş ve modeli işçilerin de tasarruf yaptığı varsayımı ile geliştirmiştir. Post keynesyen iktisatçıların herhangi bir zamanda ya da toplumda insanların gelirlerinin bir kısmını tasarruf ettiğinde o kısmın mülkiyetine sahip olması gerektiği görüşünü ihmal ettiklerini belirtmiştir. Bu görüşün sonucunda L. Pasinetti'ye göre toplumdaki sermaye stoğunun hem kapitalistlerin hem de işçilerin geçmişte yaptıkları tasarruflar sonucu olduğu dolayısıyla her iki sınıfa da ait olması gerektiği kabul edilmelidir. Sermaye, sahibine bir faiz getirisi sağladığı için işçi sınıfı da sahip olduğu sermayeye karşılık bir kar payı elde etmelidir. Bu nedenle Kaldor'dan farklı olarak kar payı sadece kapitalistlere ait değil hem işçilere hem de kapitalistlere tahakkuk eden kar diye ikiye ayrılmalıdır. Bu ayrım yapılmadığı için işçilerin alması gereken kar payı kapitalistlere aktarılmaktadır. Pasinetti bu durumu ortadan kaldırmak için Kaldor'un modelini yeniden formüle etmiştir. Yeni modelde milli gelir ücret ile kapitalist ve işçilere tahakkuk eden kar payı toplamından oluşmaktadır. Bu modelde kar oranını belirleyebilmek için ilk olarak faiz oranı teorisinin açıklanması gerekmektedir. Çünkü işçiler tasarruflarını ya tahvil alıp kapitalistlere borç vererek ya da hisse senedi alıp üretim araçları mülkiyetine ortak olarak değerlendirmektedir. Tahvil aldığı anda faiz geliri elde etmektedir. Uzun dönemde faiz oranları kar oranlarına eşit olacaktır. Yani işçiler ile kapitalistler aynı miktarda gelir elde edecektir. Modelin denge durumunda karların milli gelir içerisindeki payı ve kar oranı

işçilerin tasarruflarından bağımsız bir şekilde belirlenmektedir Kapitalistlerin tasarrufları ise bütün sistem için çok önemlidir. Çünkü işçilerin tasarruflarının kaynağı hem ücretleri hem de karlarıdır. Kar elde edebilmesi için ücretinden tasarruf etmesi gerekir. Kapitalistlerin tasarruf kaynağı ise karlarıdır ve kapitalistlerin tasarruf eğilimleri işçilerden yüksektir. Bu nedenle kar oranı ve kar payı, gelirin ücret ve kar arasındaki bölüşümü ve faiz oranı kapitalistlerin tasarruflarına göre belirlenmektedir (Pasinetti, 1962: 267-272).

Özetle klasikler gelir dağılımını emek değer teorisine dayanarak fonksiyonel olarak ele almış, ücret, kar ve rantın gelirden aldıkları payları açıklamaya çalışmıştır. Neoklasikler fayda değer teorisi temelinde bireylerin marjinal verimliliklerine göre gelirden pay aldıkları bir bölüşüm teorisi ortaya koymuştur. Keynes'in bölüşüm analizi efektif talebe dayalı kısa dönemli bir parasal analiz olmuştur. Tüketim seviyesi, faiz oranı ve sermayenin marjinal etkinliğine göre değişen efektif talep üretim ve istihdam seviyesini buna bağlı olarak da reel ücreti ve fiilen gerçekleşen kar seviyesini belirlemiştir. Miktar teorisine dayanan monetarizmde bir bölüşüm teorisinden ziyade devletin serbest piyasanın işleyişi ile oluşan bölüşüme müdahale etmemesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Post-Keynesyenlerle gelir dağılımı tekrar iktisadın temel bir meselesi haline gelmiş, efektif talebe dayalı büyüme ve bölüşüm arasında tutarlı analizlerin ortaya konduğu teoriler geliştirilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde gelirin nasıl bölüşüleceğinin yanı sıra devletin bu bölüşüme müdahale edip etmeyeceği de tartışılan konulardan biri olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra devletin ekonomideki etkin rolü ile gelir dağılımına müdahaleler gerçekleşmiştir. Bu müdahaleler de dahil olmak üzere gelir dağılımını birçok unsur belirlemektedir.

1.5. Gelir Dağılımı'nı Etkileyen Faktörler

Üretimin bu üretime katkı yapanlar arasında paylaşımını gelir dağılımı olarak adlandırdığımızda üretime katkı yapan emek ve sermaye faktörlerinin dağılımı etkileyen başlıca unsurlar olduğunu görürüz. Dolayısıyla emek ve sermaye gelirindeki eşitsizlikler toplamı bize toplam gelir eşitsizliğini vermektedir.

Emek geliri ücret dışındaki gelirleri de bünyesinde barındırsa da öncelikle ücretleri içermektedir. Emek gelirini etkileyen faktörlerin başında mesleki yeterlilik arz ve talebi, emek piyasasının işleyişi, eğitim politikaları, ücret politikaları, sendikalaşma, teknoloji yer almaktadır. Mesleki yeterlilik arzı eğitim politikalarına bağlıdır. Eğitim politikalarının kapsayıcı olup fırsat eşitliğini sağlaması, nüfusun eğitimden eşit şekilde yararlanabilmesi, eğitim kalitesinin yüksek olması, eğitimin kamu ya da özel sektör tarafından verilmesi, eğitimin maliyeti mesleki yeterliliği belirlemektedir. Mesleki talep ise toplumda tüketilen mal ve hizmetleri üretmek için gerekli mevcut teknolojilere bağlıdır. Farklı etmenler olsa da genel olarak eğitim sistemi ve teknoloji temel belirleyicidir (Piketty, 2013: 327). Klasik ve neoklasik görüşte emek piyasası tam rekabet koşullarına sahip, arz ve talebin kesiştiği noktada dengeye gelen bir piyasadır. Bu piyasada ücretler emeğin marjinal verimliliğine göre belirlenmekte olup devletin emek piyasasına müdahale etmemesi gerekmektedir. Keynesyen politikalarla birlikte devlet tekrar ekonomiye müdahale etmeye başlamıştır. Bunun emek piyasasına yansımaları asgari ücret, ücret aralıkları politikalarının yanı sıra vergi politikaları uygulamaları ile olmuştur. Bu uygulamalar ücrette bir alt sınır belirleyerek emek gelirini doğrudan etkilemektedir. Ayrıca sendikalaşma güçlü kurumsal yapıların olduğu ve emek piyasasında da bu gücün hissedildiği durumlarda emek gelirini etkileyen önemli bir faktördür. Sendikalaşmanın artması emeğin kendi içinde organize olup ücretlerin belirlenmesinde söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Üretim yapısı da emek gelirini belirleyen bir unsurdur. Örneğin hizmet sektörünün hakim olduğu bir ekonomide emeğe dayalı üretim de yüksek olacak bu da

emeğin toplam gelirden aldığı payı arttıracaktır. Bunlar dışında kayıt dışı istihdam, düşük ücretli göçmen çalıştırılması, çocuk işgücü, iş gücü güvenliği, çalışma saatleri, işsizlik ve buna yönelik politikalar gibi birçok faktörü emek gelirini etkileyen unsurlar olarak sayabiliriz.

Sermaye geliri eşitsizliği aslında sermaye mülkiyetindeki ve ondan doğan gelirdeki eşitsizliği ifade etmektedir. Bu nedenle başta mülkiyet düzenlemeleri, tasarruf yatırım alışkanlıkları, veraset intikal düzenlemeleri, gayrimenkul piyasası, finansal piyasaların işleyişi sermaye gelirindeki eşitsizliği belirleyen başlıca faktörlerdir (Piketty, 2013: 260).

Günümüzde yaşanan eşitsizliğin kaynağı sermaye gelirinde yaşanan eşitsizlikten kaynaklanmaktadır. Sermaye gelirinin eşitsiz dağılımının arkasında servet mülkiyetindeki eşitsiz dağılım yatmaktadır. Mülkiyet konusu eşitsizliğin kaynağının anlaşılabilmesi için oldukça önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Mülkiyet

Tarım devrimi ile temelleri atılan mülkiyet, geçmişten bugüne bireylerin, toplumların, düşünürlerin en çok tartıştığı konulardan biri olmuştur. Mülkiyetin ne olduğu ve ne olması gerektiği birçok tartışmaya konu olmasına rağmen mülkiyetin net bir tanımı yapılamamıştır. Aslında bunun temel sebebi, mülkiyetin bir kavram olmasının yanı sıra insanların yarattığı bir kurum olmasıdır. Toplumların amaçları ve bu kurumları yaratan sınıfların kurumdaki beklentileri değiştikçe kurumun anlamı da değişmiş, dolayısıyla mülkiyetin sabit bir tanımı yapılamamıştır. Geçmişten beri mülkiyetin ne olduğu ve ne olması gerektiği çeşitli filozoflar tarafından tartışılmış ve mülkiyete farklı anlamlar yüklenmiştir. Filozofların görüşlerini belirleyen ise yaşadıkları toplumun yapısı olmuştur.

Crawford Brough Macpherson, mülkiyete ne olmadığını ortaya koyarak ulaşır. Macpherson'a göre mülkiyetin günümüzde iki temel yanlış kullanımı vardır. Bunlardan ilki, mülkiyetin temsil ettiği şeyler anlamında kullanılmasıdır. Mülkiyet denilince akla bina, arsa, araba gibi şeylerin gelmesidir. Oysaki mülkiyet bu şeyleri değil, kullanma ve yararlanma imkanı veren, uygulanabilir hak talebini (*enforceable claim*) ifade etmektedir. Mülkiyetin uygulanabilir bir hak talebi oluşu onu uygulayacak, zora sahip bir organı gerektirmektedir. Böyle bir hakkı uygulayabilecek kadar kapsamlı ve zor kullanabilir tek organ da devlettir. Dolayısıyla devlet biçimi, yönetimi ve etkinliği de mülkiyet kavramının anlamını belirleyen başlıca faktörlerden biridir ve mülkiyetin politik bir mesele olduğunun göstergesidir.

Mülkiyet kavramının ikinci yanlış kullanımı ise sadece özel mülkiyet anlamında kullanılmasıdır. Mülkiyetin kullanma ve yararlanmaya ilişkin bir hak talebi oluşu, sadece özel mülkiyetle bu haklara sahip olunabileceğini düşündürmektedir. Aslında üç tür mülkiyet hakkı vardır, özel mülkiyet, ortak mülkiyet ve devlet mülkiyeti.

Özel mülkiyet başkalarının kullanımını ve mülkiyete konu olan şeyden yararlanmasını dışlama hakkını içeren bireysel bir hak iken, ortak mülkiyet kimsenin kullanım ya da faydasını dışlamayan bireysel bir haktır. Ortak ve özel mülkiyetin dışında bir de devlet mülkiyeti vardır. Devlet mülkiyeti diğerleri gibi bireysel bir hak olmayıp devlet tüzel kişiliğine aittir ve vatandaşların kullanımını ya da faydalanmasını dışlayabilir. Görüldüğü üzere mülkiyet sadece özel mülkiyetten ibaret değildir. Ancak mülkiyetin insanların yarattığı, düşünürlerin şekil verdiği bir kurum olduğunu düşünürsek nasıl zamanla sadece özel mülkiyet anlamına dönüştüğünü de anlayabiliriz. Yunan Polisinden beri mülkiyet gücün kaynağı olduğu için düşünürler tarafından sürekli tartışılmıştır. Bu düşünürler genellikle zengin, aristokrat, toprak sahibi sınıfa dahil oldukları için kendi sınıflarının bakışıyla mülkiyeti şekillendirmiştir. Mülkiyetin sadece dışlama hakkı veren özel mülkiyet olarak düşünülmesi de 17. yüzyılda Locke'un fikirlerine bağlıdır. Bundan önce de özel mülkiyet kavramı olmasına, tartışılmasına rağmen dışlama hakkını içeren özel mülkiyet Locke ile meşrulaşmış ve günümüze kadar gelmiştir (Macpherson, 1978: 1-13).

Özetle mülkiyet kurumu toplumsal yapılar, bu kurumu ortaya çıkaran sınıfların beklentileri, devlet yapısı ve mülkiyeti ele alıp tartışan düşünürlerin fikirlerine, karşılaştıkları ve çözmeleri gereken siyasi problemlere göre şekillenmiştir. Günümüzde kullanılan ve gelir dağılımı adaletsizliğinin başlıca sebebi olarak görülen dışlama hakkı içeren özel mülkiyet 17. Yüzyılda bir anda ortaya çıkmamıştır. Her düşünür kendinden önce gelen düşünür ya da gruplardan olumlu ya da olumsuz etkilenmiştir ve birikimli bir süreç ilerlemiştir. Bu sürece kısaca bakmak özel mülkiyetin ortaya çıkmasını, savunulma gerekçesini anlamak açısından önemlidir.

2.2. Mülkiyetin Dönüşümü

Mülkiyet bir kurum ve uygulanabilir hak talebi olduğu için siyasi bir meseledir. Dolayısıyla mülkiyetin dönüşümüne bakmak istediğimizde, siyaset teorisinin başlangıcı sayılan Eski Yunan'dan başlayarak mülkiyeti şekillendiren toplumsal yapılar, olaylar, toplumda görülen problemlere kendi bulunduğu sınıfın penceresinden bakarak çözüm arayan düşünürler ele alınmalıdır. Çünkü günümüzde kullanılan ve gelir adaletsizliğinin sebebi olarak görülen özel mülkiyet Locke ile meşrulaşsa da Locke'un düşüncelerini etkileyen, kendinden önce ortaya konulmuş birçok düşünce vardır.

2.2.1 Yunan Polisi ve Roma İmparatorluğu Dönemi

M.Ö 8. Yüzyıl'da kurulan Yunan devleti poliste, kendinden önceki ve diğer devletlerden farklı olarak hane halkı, soy bağı gibi ilkelerin yerine sivil yasalar ve ilkeler geçmiştir. Belli bir mülke sahip olmasından dolayı aristokrat sayılanlar kadar üretici köylüler de yurttaş olarak kabul edilmiş, siyasette söz sahibi olabilmiş, demokratik bir yurttaş toplumunda yaşayabilmiştir. Devlet üreticilerin emeğine el koymanın bir aracı olmaktan çıkmış, üreticileri sömürenlere karşı koruyan bir aygıt haline gelmiştir. Her bireyin yurttaş olarak kabul edildiği Atina yurttaşlığında, tarih boyunca üreticilerin artı emeğini yöneticilerine vermek zorunda kaldığı yasal ve siyasi bağımlılıklar engellenmiş, aristokrasinin üstünlüğü ortadan kalkmıştır (Wood, 2020: 43-55).

Demokrasiye ve eşitliğe dayalı bu yönetim sürecinde ortaya çıkan en önemli düşünür şüphesiz Platon'dur. Zengin bir aile üyesi olan Platon demokrasi nedeniyle yönetim hakkı elinden alınan ve siyasete yabancılaştıran, kendinin de dahil olduğu aristokrat sınıfın siyasi üstünlüğü geri vermeyi amaçlamıştır. Demokrasiyi ahlaki bir yozlaşma olarak görmüş, eşit ve demokratik yapıya karşı olarak yönetenler ile yönetilenler ayrımının olduğu, iş bölümüne dayalı devlet idealini ortaya koymuştur.

Aristokrasi ile Yunan polisinin tekrar bir araya gelmesini, bu birlikteliğin de eşitliğe değil hiyerarşiye dayanması gerektiğini savunmuştur (2020: 78-79)

Platon'un kurduğu ideal devlet bilge, yiğit, ölçülü ve doğru olmak özelliklerine sahiptir. Bilge oluşunu bütün toplumu düşünen ve devletin başka devletlerle ilişkilerini düzenleyen koruyuculuk bilgisine sahip, küçük bir azınlığı oluşturan yönetici devlet adamlarının yerinde ve bilgece kararlar vermesine, yiğitliği bu devlet adamlarının aldıkları iyi eğitim ile korkulacak şeyler üstüne kanunların verdiği inancı korumasıyla edinir. Ölçülülük diğerlerinden farklı olarak hem devlet adamlarında hem de tüm toplumda olan bir özellik olup bir düzeni ifade etmektedir. Devlette de insanda olduğu gibi iyi ve kötü olmak üzere iki yan vardır ölçülülük bu iki yan arasındaki dengedir. İyi eğitilmiş küçük bir azınlık, akıl ve düşünce yoluyla devletin kötü yanları dizginleyebilecek ve devlette ölçüyü, ahengi sağlayabilecektir (Platon, 2018: 125-130). Platon'un bahsettiği ruhun iyi yanı, bilim ve düşünce edinen yan, kötü yanları ise para ve kazanç sever yan ile şeref kazanmak arzusu olarak tanımlamıştır (Gülsoy, 2010: 62-65). Platon'un görüşünde para ve şeref kazanmak kötü tutkulardır ve akıl ile dengelenir. Devletin son özelliği olan doğruluk ise bir insanın toplumda yaradılışına uygun bir tek iş görmesi, kendi işini görürken başkalarının işine karışmamasıdır, kendi malının sahibi olmasıdır. Devlet her sınıfın kendi işini gördüğü vakit doğru olmaktadır (2018: 143-148).

Platon'da her insan doğuştan belli niteliklere sahip olsa da maddi zorunluluklar nedeniyle çalışmak zorunda olmayan, başkalarının emeğine dayanarak geçinen böylece tüm zamanını düşünmeye ayıran, mirasla mülk sahibi olan soylu toprak sahibi, bilginin ve aklın temsilcisidir (2020: 85). Aklın temsilcisi olan mülk sahibi soylular, devleti yönetmeli ve devletteki kötü yanları bastırmalıdır. Ruhun ikili yapısı, yöneten ile yönetilen ayrımını desteklese de insanların toplumda yer aldığı sınıf onun yönetici mi yoksa yöneticiye boyun eğmek zorunda olan emekçiler mi olacağını belirlemektedir. Bu sınıfı da sahip oldukları mülkiyet belirlemektedir.

Platon, yurttaşlığa uygun görülen miras yoluyla geçen tarımsal aristokratlar ile ruhu yozlaştıran işlerle uğraşan tarım işçileri, zanaatkarlar, tüccarlar ve köleler ayrımını yapıp, bu mesleklerle uğraşıp toprak sahibi olmayanlara hiçbir siyasi hak verilmeyeceğini savunur (2020: 91).

Dönemin diğer düşünürü, felsefi bakış açısı nedeniyle Platon'un karşıtı sayılan tanınmış bir ailenin üyesi olan Aristoteles'tir. Aristoteles döneminde Polis'in iki temel özelliği yurttaşlar topluluğunda yöneticiler ile üreticiler arasında açık bir ayrımın olmaması ve mülk sahibi sınıf adına hareket eden güçlü bir devletin olmamasıdır. Bu nedenle mülk sahibi sınıf açısından toplumsal düzenin sağlanması, kendi haklarının korunması oldukça önemli olmuştur. Devletin yönetim biçimi ne olursa olsun (o dönem demokrasi ve oligarşi yönetim biçimleri söz konusu) amacı kesinlikle soylu ve zengin azınlığın korunması olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda Aristo sınıfsal ayrıma göre belirlenen yönetici ile yönetilen ayrımını yapmıştır. Aristo'ya göre bir insanda olması gereken en önemli dört erdem cömertlik, ihtişam, yüce gönüllülük ve derin düşünceli olmak sadece soylular ve zenginler için geçerlidir. Bu kişiler yaşamak için çalışmak zorunda olmayan, adi işlerle uğraşmayan kesimdir bu nedenle devlet yönetimi gibi yüce işlerle uğraşmalıdır. Toplumda yurttaş ve meclis üyesi olabilmek için belli bir mülke sahip olunmalıdır. Yönetenler ticari işlerden değil, miras ile elde ettiği mülkiyetleri ile dahil oldukları soylu sınıftan gelmelidir (2020: 95-109).

Bu çağın önemli düşünürü olan Platon'un para ve kazanç sağlamayı kötü olarak tanımlaması, Aristo'nun yönetici soylu sınıfın mülklerini aşağılık ticari faaliyetler yerine miras yoluyla edinmesi gerektiği düşüncesi oldukça önemlidir. Çünkü zamanla bu düşünce değişecek, özellikle 18. Yüzyılda kapitalizm doğarken bu tutkular savunularak kapitalizmin yükselişini destekleyecektir. Her iki düşünür de devletin yönetim biçiminin nasıl olması gerektiğini tartışırken, kendilerinin de dahil oldukları aristokrat sınıfın sahip

olduğu mirasla geçen mülkiyeti savunmuş ve bu mülkiyeti üstün sayarak korumayı amaçlamıştır. Yönetim hakkını mülk sahiplerine vermiştir.

Platon ve Aristoteles'in yaşadığı Atina gibi bir şehir devleti olan Roma, demokrasi ile değil özel servet üzerine kurulmuş, aristokrasinin egemen olduğu cumhuriyet ile yönetilmiştir. Küçük ve basit bir yapıya sahip olan devlet, özel servetlerin üzerine kurulmuştur. Roma büyük bir İmparatorluğa dönüşürken, askeri gücün kaynağı köylüler, seferler nedeniyle topraklarından olmuş, köylülerin topraklarına el koyan aristokrasi toprak zengini olarak güçlenmiştir. Roma tarihinin önemli ve ayırt edici özellikleri özel mülkiyet, sadece toprak mülkiyetine dayalı servet ve servetin sağladığı büyük ölçülü artı değere el koyma olmuştur. Devlet oldukça küçük bir yapıda olduğundan artı değere el koyabilmek için köylülerin mülksüzleştirilmesi ve mülklerine el konulması önemli hale gelmiştir. Öyle ki “Roma egemen sınıfın başlıca kariyeri toprak edinmek ve mülklerin idaresi olmuştur” (2020: 126-132). Bu durum cumhuriyetçi devletin emperyal, dağınık bir imparatorluğa dönüşmesini sağlamış, özel mülkiyeti yaygınlaştırmış ve daha önce görülmedik biçimde devlet ve özel mülkiyet ortaklığını kurmuştur. Emperyal imparatorluk mahalli seçkinlerin, yerleşimcilerin ve idarecilerin özel mülkiyetlerini güçlendirerek Roma'ya bağlılıklarını sağlamıştır (Wood, 2012: 43-53). Atina gibi sınıfsal ayrımların olmadığı bir yurttaş toplumu olsa da zamanla mülk sahipleri mirasa dayanarak üstün konuma gelmiştir. Bugünkü medeni kanunun da temeli sayılan On iki Levha Kanunu ile tanınan miras ve vasiyet hakkı özel mülkiyeti önemli kılarak, mülk sahibi kesimi köylülerin üstünde baskın sınıf haline getirmiştir (Dinler ve Çalışkan, 2019: 433).

Dönemin en önemli devlet adamı ve düşünürü varlıklı, toprak sahibi ve tanınmış bir ailenin üyesi olan Cicero, aristokrasinin egemenliğini evrensel ahlaki eşitlik ilkesi ile birleştiren doğal hukuk kavramı ile açıklamış ve diğer düşünürlerden ayrılmıştır (2020: 144-147). Stoa düşüncesine dayanan doğal hukuk kavramı Hristiyanlığa aktarılmış, 18. Yüzyılda özellikle Locke, Thomas Hobbes gibi düşünürleri etkilemiştir. Doğal hukuk, bir

ülke ya da devlette belli bir zamanda olan hukukun tersine, ilkeleri akıldan yola çıkarak türetilen evrensel bir hukuktur. En temel kavramı doğa yasasıdır. Bütün her şeyin içinde bulunan doğa yasası evrensel olup kaynağı Tanrıdır. İnsanlar Tanrıyla eş görülen akla sahiptir ve bu akıl onlara doğru olanı yaptırır. Bütün insanlar akıl sahibi olduğu için doğa yasalarını da bilme kapasitesine de sahiptir (Erçelik, 2008: 1-2).

Doğal hukuk anlayışının dayandığı Stoa felsefesinde tutkular önemli bir konudur. Acı, tasa, arzu ve haz olmak üzere dört temel tutkudan bahsedilmiştir. Bu tutkular ruhun doğru akla ve doğaya karşı olan durumu olup, ruhun hastalıklı zayıf yönleridir. Bu nedenle de uzak durulması gereken şeylerdir. Bilge kişi ruhunu tutkulardan arındırıp akli bedenini yöneticisi yapmış kişidir. Ayrıca Cicero dürüst ve namuslu bir insanın sahip olması gereken erdemleri sıralarken bunların karşıtları olarak açgözlülük, kibir, şehvet gibi kusurlara değinir. Bu kusurlar Stoacı mirasa dayanan Hristiyanlığın yedi ölümcül günahı olan şehvet, açgözlülük, oburluk, tembellik, öfke, kıskançlık ve kibiri oluşturur (2008: 45-46). Burada Cicero'nun görüşünü oluşturan stoa felsefesinde, tutkuların akılla bastırılması gereken kötü şeyler olarak görülmesi, özellikle açgözlülüğün bir kusur olarak görülmesi ve yedi ölümcül günahıtan sayılması oldukça önemlidir. Çünkü 18. Yüzyılda bu tutkuların nasıl iyiye dönüşüp savunulur olacağı görülecektir.

Doğal hukuk anlayışının öncüsü Cicero toplumdaki adaletsizliğe bulunduğu aristokrasi sınıfının penceresinden sınıfsal bir yaklaşımla bakmış, cumhuriyetin dağılmak üzere olduğu ve aristokrasinin aralarındaki rekabet nedeniyle kendi kendini yok etme tehlikesi içinde olduğu bir dönemde aristokrasinin ve mülkiyetin korunmasını öncelikli mesele yapmıştır. Özel mülkiyetin kutsallığına, birikimin önemine oldukça önem vermiş, devletin temel işlevini “her insanın kendi mülkünün denetimini özgürce ve rahatsız edilmeden yapmasını garanti etmek” olarak tanımlamıştır. Yine Cicero’da önceki düşünürlerde olduğu gibi adi işleri yapanlar ile cencilmenler ayrımı yapmış, yönetenlerin büyük toprak sahiplerinden oluşan centilmenlerden olması gerektiğini, doğa yasası gereği

üstünlerin aşağıdakileri yönetmesinin herkesin çıkarına olacağını savunmuştur (2020: 144-155).

Yunan ve Roma İmparatorluğu'na baktığımızda, devletin mülkiyetin gücünü belirlemedeki rolünü net bir şekilde görebiliriz. Yunan devleti demokrasi ile yönetildiği için kendine has bir yapıya sahip olmuştur. Bu yapı mülkiyetle güçlenen aristokrasinin yönetimi ele geçirmesini zorlaştırmıştır ve Platon'un mülk sahibi sınıfın yöneticiler olması gerektiği yönündeki düşüncelerine neden olmuştur. Roma İmparatorluğu'nda ise devletin zayıf olması mülkiyeti bir güç kaynağına dönüştürmüş ve Roma'yı diğer uygarlıklardan ayırmıştır. Mülkiyet aristokrasinin gücünün kaynağı olmuş devletten ayrı özerk bir yapıya bürünmüştür. Üreticinin emeğine devletin değil toprak sahiplerinin el koymasını sağlamıştır. Bu yapı feodal Avrupa'nın temelini atmış, devletin mülkiyet ve mülk sahiplerinin çıkarlarını daha fazla korumasının önünü açmıştır. Roma güçlü özel mülkiyet ve devlet arasındaki çekişmeden yıkılırken yerini zayıf devlet yönetimi altında lordların egemenliğin temsilcisi olduğu feodal Avrupa'ya bırakmıştır.

2.2.2. Orta Çağ

Roma İmparatorluğu'nun güçlü lordları ve zayıf devleti orta çağ Avrupa'sının temelini oluşturmuştur. İmparatorluğun yerini egemenliğin parsellenmesi almış; siyasi ve iktisadi güç merkezi bir devlet yerine köylüyü sömüren lordlara geçmiştir. Diğer devletlerde artı ürün vergi ve kaynakların yeniden dağıtımı yoluyla el konulurken Roma'da kamusal işlevlerin lordlara bırakılması, lordların güçlenip rant yoluyla kendilerine bağlı köylülerin üretimlerine, artı ürünlerine el koymalarını sağlamıştır. Özellikle 9. Yüzyılda yargı yetkisinin lordlara geçmesi egemenliklerini daha da güçlendirmiştir (Wood, 2020: 175-183).

Roma'dan gelen yapı ile oluşan feodalizmin özelliği, büyük çaplı ve süregelen nitelikli yerleşimci yayılmasını merkezi otorite olmaksızın tarım ile sürdürülebilmesidir.

14. Yüzyılda tarım alanları ormanların yok edilmesi pahasına sürekli artmış Avrupa’da kullanılan toprakların üçte birini kaplamıştır (Patel ve Moore, 2020: 22).

Bu devlet ve üretim yapısının yanı sıra ortaçağ dinsel değerlere göre şekillenmiş bir çağ olarak da tanımlanabilir. Kilisenin sahip olduğu maddi ve manevi güç toplumun her alanına müdahale etmesini böylelikle iktidarda pay sahibi olmasını sağlamıştır (Çetin, 2002: 82). Devletin zayıf olduğu idari gücün lordlarda olduğu bu çağda başlangıçta imparatorlar Hristiyan dinini birleştirici bir güç olarak kullanıp lordlara karşı papayla ittifak yapmıştır. Yapılan ittifak papanın da devlet yönetiminin bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Kilisenin artan maddi ve manevi gücü, bütün Hristiyanlar adına servetlerini kullandığı görüşü, özel mülkiyet ile servetin denetiminin dolayısıyla yargı yetkisinin kilisede olması gerektiğini iddia etmelerine neden olmuştur (Güriz, 1968).

Toprağın en büyük iktidar aracı olduğu bu çağda, tarım topraklarından elde edilen gelirin büyük çoğunluğunun kiliseye ait olması, geniş toprak sahiplerinin büyük çoğunluğunun kilise senyörlerinin olması kiliseyi önemli bir sınıf haline getirmiş, papanın üstünlük iddiasının kaynağı olmuştur. Toplumun genelinde büyük bir adaletsizlik varken kilisenin muazzam servetine tepkiler oluşmasına rağmen kilise özel mülkiyeti tartışmaktan kaçınmıştır. (Güriz, 1968: 242)

Orta çağ felsefesinin ana hatları Hristiyanlık döneminin başlarında yargıçlar sınıfına mensup, zengin bir ailenin üyesi olan Aziz Augustinus tarafından ortaya konmuştur. Augustinus’un orta çağ Hristiyanlığı’nı derinden etkileyen *City of God* eseri aslında geç Roma İmparatorluğu’nun bir ürünü olup seküler otorite ile Hristiyanlığı uzlaştırmaya çalışmış, emperyal otoriteye destek sağlamış, ona itaati savunmuştur (2020: 164-167). Augustinus’un doktrinin özünde insanlığın günahkarlığı yer almıştır. Cennetten kovulmuş insanın üç günahı vardır. Bunlar, para ve mal edinme arzusu, iktidar arzusu ve cinsel arzudur. Üç arzu da lanetlidir ancak sadece iktidar arzusu şan kazanma, övülme arzusu ile birleşirse hafifletici nedenler ortaya çıkabilmektedir. Augustinus’a göre

ilk Romalılar “tek günahları olan aşırı övölme düşkünüklükleri yüzünden, zenginleşme arzusu ve benzeri başka kötü yanlarını bastırmışlardır Böylece bir günahı başka bir günahı engellemek için kullanmıştır (Hirshman, 2008: 31-32). Augustinus göre bütün insanlar ve kurumları günahkar olduğu için bu dünyada doğru ve adaletli bir düzeninin olması mümkün değildir; bu nedenle herkes Tanrı’nın buyruğuyla kendilerini dünyevi güçlere tabii kılmalıdır. Dünyevi güç olan hükümetin görevi de adaleti sağlamak değil barışı, düzeni ve biraz da olsa maddi refahı sağlamaktır (Wood, 2016: 87). İnsanın ilk günahından sonra hem devlet hem mülkiyet zorunlu kötülükler olarak görülmüştür. İnsanlar mülkiyeti yaratmış, devlet de bunun gereklerini yerine getirmiş ve Tanrısal otorite tarafından uygun görülmüştür (Wood, 2020: 164-170). Görüldüğü üzere Augustinus insanın günahkarlığından yola çıkarak özel mülkiyetin ve dünyevi hükümetin gerekliliğini ve meşrutiyetini açıklamış, yönetime ve o dönemde yoğun bir şekilde görünen eşitsiz mülkiyete itaati savunmuştur.

Augustinus’dan sonra gelen aristokrat bir ailenin üyesi olan Aquino’lu Thomas ondan farklı olarak insanlığın günahkar tarihini kullanmamış, doğal yasa kavramına başvurmuştur. Thomas döneminde artan ticarete bağlı olarak şehirler ve burjuvazi gelişmeye başlamış, burjuvazinin rasyonel düzene duyduğu ihtiyaçtan dolayı, aklın inançtan bağımsızlığı düşüncesi gittikçe yaygınlaşmıştır. Thomas’da bu düşüncelere karşılık verebilmek için doğal yasa kavramını kullanmış, insanların akıl ile donatıldıklarını, bu akılla ve ahlaki ilkelerle doğru kararlar verebildiklerini iddia etmiştir. Thomas’ın asıl amacı Hristiyanlık görüşü ile Aristoteles felsefesini uzlaştırmak ve değişen toplumsal yapıya kilisenin uyumunu sağlamak, kiliseye olan inancı arttırmak olmuştur. Thomas’ın değişen toplumsal yapıya uyumu Augustinus kötü gözle baktığı merak, ticaret ve siyaset davranışlarını kötü olarak nitelememesinde gözlemlenmiştir. Özellikle ticari faaliyeti meşru ve gerekli olarak tanımlamıştır. Thomas’ın mülkiyet kavramına bakışı da oldukça önemli olup doğal yasanın nasıl kullanıldığının bir

göstergesidir. Doğaları açısından her şeyin sahibi Tanrı'dır. Ancak akıl sahibi insanın bu şeylerin kullanımı üzerinde doğal bir hakimiyete sahiptir. Doğa bu sahip olmanın özel ya da ortaklaşa olması gerektiğini söylemez. Doğanın sessiz kaldığı bu durumu pozitif hukuk tamamlamış, özel mülkiyeti insan faydası için tanımlamıştır (Dilaver, 2021). Bir anlaşma sonucu doğan özel mülkiyet insan ile nesne arasındaki ilişkiyi düzenleyip, toplumsal düzeni koruyan bir kurumdur. İnsanlar kendilerine ait olanı üretme hususunda herkese ve çoğunluğa ait olanı üretmeye göre daha istekli olacağı için insanların özel mülkiyetle sahip olduğu şeyleri üretmesi hayatı daha düzenli ve kolay kılacaktır (Kılıç ve Demirçelik, 2011: 185). Thomas'ın özel mülkiyeti haklı ve gerekli çıkaran görüşleri dönemin gerekliliklerini çok iyi yansıtmaktadır. Kilisenin büyük servetine karşı doğan tepkilere ve gelişen burjuvazinin ihtiyaçlarına karşılık vermektedir.

Orta çağ Avrupası'nın zayıf devleti mülkiyetin ve birikimin güçlenmesini sağlamıştır. Ancak bu çağda mülkiyet kavramı bugünkü anlamından farklı kullanılmıştır. Feodal düzende toprağın mülkiyeti yerine tarafların toprağı elde tutması, bu toprağa sahip olması söz konusudur. Bu durum kullanım hakkı ile mülkiyet arasında sorunlara, kullanım hakkının mülkiyete bağımlı olup olmadığı sorularına neden olmuştur. Örneğin, yukarıda da belirtildiği gibi, Thomas Aquinos Tanrı'nın doğayı insanlara ortak ya da özel olarak vermediğini, pozitif hukuk ile özel kullanımın tanımladığını, kullanımın mülkiyetten ayrılamayacağını, kullanım hakkı verilirse mülkiyetin de verilmesi gerektiğini savunmuştur. Fransisken düşünürler ise mülkiyetin kullanımdan ayrılabilceğini, Tanrı'nın ortak kullanım için verdiği dünya üzerinde kimsenin ortak ya da özel mülkiyetine konu olamayacağını savunmuştur (2020: 238-239). Mülkiyet üzerindeki bu tartışmalar batı siyaset teorisini, sonraki yüzyıllardaki düşünürlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Burada önemli olan mülkiyetin hukuktan ya da anlaşmadan doğan bir hak olduğunun görülmesidir. Hukuk ve anlaşmaya dayanması mülkiyeti, sahip olmaktan ayıran unsurdur. Sahibine bir kullanım ya da yararlanma hakkı veren mülkiyet zamanla

toplumsal yapılarıdaki değişimle hak anlamından uzaklaşmış ve temsil ettiği şeylere dönüşmüştür.

2.2.3. Erken Modern Çağ

Feodal düzende derebeyler yaşamlarının sürmesini sağlayacak düzenlemeler yapmak yerine kısa vadeli kazançlar peşinde koşmuş, toprağın verimliliğinin azalmasının önüne geçememiştir. Azalan toprak verimi, ılıman iklimle uygun üretim yapısının buzul çağına uyum sağlayamaması, Kara Veba salgınının nüfusu ve işgücünü azaltması ile birleşince derebeylerin gelirleri giderek azalmıştır. Bu durum feodalizmin giderek çözülmesine ve bir çağın sona ermesine neden olmuştur (Patel ve Moore, 2020: 22-59).

Orta çağın sona ermesinden sonra başlayan ve erken modern çağ olarak adlandırılan bu dönemde sanayileşmenin erken aşamalarında feodalizmin çöküşünün ve kırsal kökenli kapitalizmin yükselişinin, reformasyon sürecindeki dinsel parçalanmaların, ulus devletlerinin oluşumunun; modern sömürgeciliğin gelişiminin, Rönesans'tan Aydınlanma çağına uzanan kültürel dönüm noktalarının, Francis Bacon'un deneyciliğinden(amprizim) ya da Descartes'in akılcılığından(rasyonalizm) kaynaklanan modern felsefe ve bilimsel devrim gibi bir çok olay yaşanmıştır. Aynı zamanda bu dönem devletlerarası savaşların, halk ayaklanmalarının, iç savaşlar dahil çeşitli isyanların ve başkaldırıların yaşandığı bir çağ da olmuştur. Bu çağı orta çağın feodal parsellenmiş iktidarındaki durumdan ayıran mülkiyet ile devlet arasında kurulan yeni ilişki olmuştur (Wood, 2016: 19).

Feodalizmden modern çağdaki kapitalizme geçiş denetimli bir süreç olmuştur. Başlamakta olan bir çözülme tarafından tehdit edildiği için eski üst tabakalar egemenliklerini yeni ve gelişkin bir form içinde korumak üzere bu geçişi denetim altında tutmuşlardır (Wallerstein, 2013: 33). Egemenliklerini korumak için üst sınıf başta bireysel mülkiyetlerde dönüşüme gitmiştir. Toprağı işleyenlerin doğrudan denetimine

dayanan rantlar, vergiler, yargı yoluyla artı ürüne el koyma gücü gibi ekonomi dışı sömürü araçları iktisadi sömürü araçlarına dönüşmüştür. Ortak topraklar üzerindeki yaygın geleneksel haklar çatışmalarla dolu kapatma süreciyle yok edilmiş, geleneksel toprak tasarruf biçimlerinden, rekabetçi baskılara maruz kalan iktisadi toprak kiralama biçimlerine geçilmiştir (Wood, 2017, s. 196).

Sık sık yaşanan ve halkı yoksullaştıran, halkın güvenlik kaygılarını arttırıp korunma talepleriyle toprakları karşılığında toprak sahiplerine sığınmasına sebep olan savaşların yönetenlerin tutkuları, başına buyruklukları nedeniyle çıktığı düşünülmüş, yönetimi kısıtlamak, yanlış kararlar vermesini engellemek amacıyla yönetime karşı yeni kurallar geliştirilmeye çalışılmıştır. Yeni kurallar geliştirilmiştir çünkü bu dönemde yaşanan reformasyon hareketi kilisenin sorgulanmasına, zayıflamasına ve yönetime karşı uygulanan dini kurallara artık güvenilmemesine sebep olmuştur. Dolayısıyla dini kuralların yerini, kralı yanlış yönetimden koruyacak yeni düşünceler almıştır. Ayrıca ticaretin gelişmesi ve yeni bir sınıfın doğması da yeni kuralları etkileyen başlıca hususlardan olmuştur.

Bu çağda sonraki yüzyıllara yön verecek Locke ve mülkiyet teorisi ortaya çıkmıştır. Ancak buna geçmeden önce; orta çağa hakim dini kuralların ve kilise otoritesinin ortadan kalkmasını sağlayan, kilisenin dünyevi üstünlük iddiası giderip devletin merkezileşmesini güçlendiren dolayısıyla da kapitalizmin ihtiyaç duyduğu koşulların oluşmasını sağlayan Reformasyon hareketinden ve bu hareketin öncülerinin mülkiyete bakış açısından kısaca bahsetmek liberal özel mülkiyete giden süreci anlamak açısından faydalı olacaktır.

2.2.3.1 Reformasyon Hareketi

Reformasyon, 16. Yüzyılda değişen düşünce ve toplum yapısına bağlı olarak gerçekleşen dini reformları ve Katolik kilisesine karşı yenileme hareketini ifade

etmektedir. Bu dönemlerde Katolik kilisesinin seküler yönetim iddiası, ruhban sınıfının dini görevler yerine orta çağda günah sayılacak şan ve şöret peşinde koşması, para hırsı, endüljans satışları ile inananları sömürüp giderek yozlaşması, yargılama yetkisine sahip olması ve aşırı zenginliği kiliseye karşı tepkilerin başlıca sebebi olmuştur. Kilisenin aşırı mal mülkü, yoksul halkın tepkisine neden olurken mal mülk peşinde koşan tüccar sınıfının ve yönetimin de bu malları ele geçirme isteklerini arttırmıştır. Kilisenin çok büyük bir zenginliğin, mal mülkün sahibi olmasına rağmen mülkiyetinin kendisinde olmaması, sadece kullanım hakkına sahip olması kiliseye ait mülklerin seküler otoriteye geçirilmesi taleplerini arttırmıştır (Wood, 2016: 78).

Reformasyon hareketine Wycliffe, Jan Hus gibi düşünürler öncü olsa da Martin Luther ve John Calvin hareketi tamamlayan ve en bilinen düşünürlerdir. Martin Luther için Wood şu ifadeyi kullanmıştır: “Eğer doğmasaydı, tarih şimdi olduğundan başka türlü olurdu.” Luther Augustinus Tarikatı üyesi olarak onun yolundan gitmiş ve insanların günahkarlığı fikrini benimsemiştir. İnsanları bu günahlarından arınması için dönem içinde uygulanan kilisenin endüljans (af belgesi) satışını anlamsız bulmuş ve Tanrının insana kurtuluşunu bu dünyada bir hediye olarak sunduğuna inanmıştır. Bir insanın kurtuluşa erebilmesini kiliseye ihtiyaç duymadan, kendi özgür iradesi ve çabası ile mümkün olacağını belirtmiştir. Ayrıca her insanın vaftiz olduğu için kutsal kitabı okuyup yorumlayabileceğini bunun için de kiliseye gerek olmadığını ileri sürmüş; İncili Latince'den Almancaya çevirerek bunun önünü açmış ve kilisenin ruhani otoritesini sarsmıştır. Luther kilisenin ruhani otoritesine dahi inanmazken elbette ki seküler yönetim iddiasını da kabul etmemiştir. Luther'e göre, seküler yönetim toplumda hak ve düzeni sağlamak için Tanrı tarafından kurulmuştur. İnsanlar günahkar ve kötü olduğu için Tanrının kılıcına sahip yönetim tarafından denetlenmelidir. İnsanlar yönetime itaat etmelidir; aksi taktirde Tanrı buyruğun karşı gelinmiş olacaktır (Has, 2014). Luther'in bu savları ile Katolik Kilisesinin gücü sarsılmış ve ruhban sınıfının topluma hakim bir sınıf

olmaktan uzaklaşmasına ve Protestanlık mezhebinin doğmasına sebep olmuştur. Kiliseden doğan dini düşüncelerin sorgulanması orta çağda günah sayılan ticaretin aklanarak savunulmasında büyük paya sahip olmuştur. Ayrıca dini otoritenin zayıflaması monarşinin güçlenmesini sağlamış, ulus devletlerinin ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır. Toplum yararına ticaret yaptıklarının kabul edilmesi, dini otorite ya da lordların ortaya koyacağı engellerin kaldırılması, ihtiyaç duyduğu imtiyazları ve piyasa güvenliğini sağlayacak monarşi ya da ulus devletinin doğuşu tüccar sınıfının daha fazla gelişmesini sağlamıştır.

Almanya'daki Luther reformları İsviçre'ye de yayılmış, Calvin tarafından Kalvinizmin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Calvin'de seküler ve dini otoriteyi sorgulamış, Luther'den farklı olarak kilisenin gücünü kırmayı, seküler yönetimin himayesi altına girmesini amaçlamamıştır. Seküler ve dini otoriteyi ayırmış her ikisinin de yetkilerinin Tanrı tarafından verildiğine ve üstün olduğuna inanmıştır. Seküler otoritenin Tanrıdan aldığı yetki ile maddi dünyada refahı arttırması, dini otoritenin de insanların maneviyatlarını geliştirmesini ve iki otoritenin de birbirinin alanına müdahale etmemesi gerektiğini belirtmiştir (Bıyık, 2005: 48-49). Calvin de Luther gibi günahkar Augustinus öğretisini benimsemiş, buradan hareketle günahkar insanın Tanrı'yı temsil eden yöneticiler tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmuştur.

Calvin ve Luther feodalitenin çözüldüğü, ticaretin geliştiği, yeni bir sınıf olarak burjuvanın doğmaya başladığı bir dönemde burjuva sınıfının isteği ve ihtiyacı olan devleti savunmuştur. Onların bu savunusu ulus devletlerin doğmasında oldukça etkili olmuştur. Ayrıca her ikisinin de özel mülkiyet ile ilgili görüşleri, kapitalizmin, burjuvanın ve sermaye birikiminin gelişmesini desteklemiştir. Luther, insan mükemmel bir yaratık olmadığı için devlet nasıl zorunluysa, özel mülkiyet de zorunludur demiştir. İncil'de ortak mülkiyetin olmadığını, hırsızlığın yasak olmasına dayandırmış böylece özel mülkiyeti meşrulaştırmıştır (Güriz, 1968: 246). Calvin'de mülkiyet Tanrı'ya aittir. Tanrı, duyduğu

sevgi nedeniyle kendisine, ait olanı insana bağışlamıştır. Bu nedenle mülkiyet toplum yararına kullanılmalı ve mülk sahibi çalışarak sahip olduğu malları işlemelidir. Aksi taktirde Tanrı'ya karşı suç işlemiş sayılacaktır. Yine Calvin'de hırsızlığın yasak olmasını özel mülkiyete gerekçe kılmış, ortak mülkiyeti reddetmiştir. Ayrıca mülkiyeti mutlak bir hak olarak görmemiş sosyal ve ekonomik ilişkilerin sükûnet ve adalet içinde yürütülmesi için mülkiyetin lüzumlu bir kurum olduğunu ileri sürmüştür Calvin'in görüşlerine dayanan Protestan Kalvinistler zenginleşmeyi başarmış kişileri Tanrı tarafından seçilmiş kişiler olarak görüp diğer kişilerin zenginlere hizmet etmesi gerektiğini kabul etmiştir (Dinler & Çalışkan, 2019: 441), (Güriz, 1968: 253-255). Luther ve Calvin'in özel mülkiyeti savunurken onu bir hak değil de kurum olarak görmesi oldukça önemlidir. Mülkiyetin bir kurum olması onu politik bir mesele haline getirip, iktidara, yönetici sınıfın ihtiyaç ve beklentilerine göre değişebileceğini gösterir. Mülkiyet kapitalizmin yükselişi ile kurum kavramından uzaklaşarak bir hak kavramına dönüşecek; zamanla da temsil ettiği mülkü ifade etmeye başlayacaktır. Ayrıca Kalvinistlerin görüşü özel mülkiyete dayalı sermaye birikiminin bir savunusu olmuştur. Reformasyon hareketi sadece dini otoriteyi sarsmamış, seküler otoriteyi güçlendirmiştir. Bu da kapitalistleri engelleyebilecek kilise otoritesinin ortadan kaldırarak ticaretin, sermaye birikiminin önünü açmıştır.

2.2.3.2. Kapitalizm Doğarken İngiltere'nin Toplumsal Yapısı

16. ve 17. Yüzyıl İngiltere'sinde dünyanın gelecekteki tarihini etkileyecek iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan ilki yönetimin merkezileşmesi ve krallığın birleşmesi diğeri ise kapitalizmin doğuşu ve gelişimidir. (Wood [Neil], 2008: 19)

İngiltere toprak yapısından dolayı diğer Avrupa ülkelerine kıyasla yabancı işgalinden daha iyi korunan bir ülke olmuştur. İşgal tehlikesinin daha az olması İngiltere'nin büyük bir ordu kurup, muhafaza etmesi için askeri harcamalar yapması

yerine kaynaklarını ülkenin bütünleşmesi ve yönetimin merkezileşmesi için kullanılmasına neden olmuştur (2008: 21). İngiltere’de diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tam anlamıyla bir feodal parsellenme yaşanmamış, en feodal olduğu dönemde dahi merkezileşme süreci devam etmiştir. Bu merkezileşmeyi sağlayan en önemli unsur ortak hukuk sistemi olmuştur. Örneğin Fransa’da her feodal lordun ayrı bir yargılama yetkisi varken İngiltere’de kralın örfi hukuku benimsenmiş ve uygulanmıştır. Hem aristokrasi hem de köylülerin yasal sistem olarak örfi hukuku tercih etmesi hem lordlara yargısal olarak bağlı olmayan, bireysel özgür köylüleri yaratmış hem de aristokrasiyi kralın temsilcileri yapmıştır. Yargılama yetkisi olmasa da soylu toprak sınıfının kraliyet adaletine ve parlamentonun yasama rolüne katılma hakları olmuştur. Parlamento aracılığıyla ortak hukuktan kendileri için pay istemiş, kendi haklarını güçlendirebilmek için daha çok hukuka başvurmuştur. Zamanla örfi hukuku yorumlamada üstünlüğü ele geçirmiştir ve “Kraliyet, parlamentoda” olarak bilinen özel durumu ortaya çıkarmıştır. Hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiş kralın da bu hukuka uyması beklenmiştir. Sonunda da İngiliz örfi hukuku krala karşı parlamentoyu temsil etmiştir (Wood, 2016: 31).

Diğer Avrupa ülkelerinde özellikle Fransa’da devlet ön plana çıkarken devletin merkezileşmesi söz konusu iken İngiltere’de devlet kavramı nispeten zayıf kalmıştır. Devlet yerine İmparatorluk, sivil toplum kavramsal düzlemde ön plana çıkmıştır. İngiltere’de hükümdarlık mistik biçimde tüm toplumu kapsamıştır. Devlet ile sivil toplum kaynaşmış, devlet kavramı özel mülk sahiplerinin “siyasi” ulusu içinde eritilmiştir (Wood, 2017). Kapitalizmin İngiltere’de doğmasının tesadüfî bir durum olmamasının ilk göstergesi de budur. Çünkü devletin zayıf konumu aslında kapitalistlerin istediği bir durumdur. Kapitalist bir yandan istediği koşulları sağlaması için devlet otoritesi istese de kendine ve mülkiyetine rakip olabilecek, sermaye birikimi ve büyümesinin önüne engeller koyabilecek güçlü bir devlet istememektedir.

Devletin merkezileşmesinde Almanya’da ortaya çıkan reformasyon hareketi de etkili olmuştur. Almanya’da Luther’in öncülüğünde doğan Protestanlık Almanya’nın sınırlarını aşarak İngiltere’de Anglikanizme dönüşmüştür. (Yıldırım, 2020: 193) İngiltere’de VIII. Henry kiliseyi Roma Katolik kilisesinden ayırarak yeniden Anglikan Kilisesi olarak kurmuştur. Yeni kurulan kiliseyi “parlamentoda kral” ilkesinin üstünlüğü altına koymuş ve devlet içindeki bir başka iktidar alanını bertaraf etmiştir. (2008: 23) Kilisenin iktidardan pay sahibi olmasının önüne geçilmiş bu da İngiltere’nin parlamento ile işbirliği içindeki merkezileşmesini güçlendirmiştir. Toprak sahibi aristokrasi de Kalvinist olmasalar bile Kalvinizmi desteklemiş, Protestan Davası ile uyumlu çıkarlara sahip olmuştur. (2008: 41) Toprak sahiplerinin çıkarlarının bu yönde olmasının temel sebeplerinden biri de kapatılan kilisenin topraklarını ele geçirmiş olmalarından kaynaklanmıştır. Hesaplara göre reformasyon düzenlemeleri ve kilisenin kapatılması ile İngiliz milli servetinin üçte biri el değiştirmiştir. (Günay, 2020: 830)

İngiltere’nin devlet ve siyasi yapısının yanı sıra toplumsal dolayısıyla ekonomik yapısı da diğer Avrupa ülkelerinden farklıdır. Monarşinin sınıf ideolojisi tüm topluma yayılmıştır. Toplumun en üst sınıfı toprak sahibi aristokrasiden oluşmaktadır Bu sınıf nüfusun yüzde ikisini oluşturmaya rağmen ekilebilir toprağın yüzde yetmişini elinde bulunduran kesim olmuştur. Bu sınıfın altında toplam nüfusun yüzde yirmisi ile otuzunu oluşturan yoksullaştırılmış çiftçiler ve kiracılar, tüccarlar, zanaatkarlardan oluşan orta tabaka, bunlarında altında köylüler yer almıştır. (2008: 27-28)

İngiltere 18. Yüzyıla kadar bir tarım toplumu olmuştur. Ancak önceki çağlardan farklı olarak 16. Yüzyılda tarımdaki üretim yapısı değişime uğramış ve bu değişim tarımsal kapitalizmin temellerini atmıştır. 16. Yüzyıla kadar ekili arazi “tarla” denilen üç bölüme, her tarla da “shots” (küçük miktarlar) denilen daha küçük kısımlara bölünmüş, bunlar da kendi içlerinde çevrili arazilere ayrılmıştı. Her köylü genellikle bu küçük arazilerin 10 ile 30 tanesine sahipti. Geleneğe göre, üretim kararları ortak alınır ve her yıl

sırasıyla tarlalardan biri nadasa bırakılırdı. İnsanların hayvanlarını otlatmak, odun ihtiyacını karşılamak için herkese açık otlak ve orman alanları vardı. Daha sonra yünlü ticaretin gelişmesi ile önce bu ortak alanlar sonra ekili alanlar özel mülkiyete dönüştürülmeye başlamıştır. Tüccarlar, yün yetiştiriciliğinin sağladığı servet birikimini ele geçirdikten sonra tarım alanlarına yönelmişlerdir. (Smith, 2009: 84-85).

Bu şekilde, toprak sahiplerinin araziler üzerindeki geleneksel hakları ortadan kaldırmaları, çitleme faaliyetleri ile ortak alanları özel mülkiyete dönüştürmeleri, miras üzerine yüksek kayıt ücreti getirmeleri, malikane topraklarının elden çıkarılmasını ve miras bırakılmasına katı koşullar getiren iskan uygulamaları ile toprağın çocuklara geçmesinin engellenmesi, toprağın el değiştirmesinin yasaklanması gibi uygulamalar toprakların belli sayıda az kişinin elinde toplanmasına neden olmuştur (Patel ve Moore, 2020: 66)

Yaşanan dönüşümün en iyi göstergelerinden biri de eski kazanılmış hak niteliğindeki “*copyhold*” yerini sınırlı ve çoğunlukla kısa vadeli bir süreyi kapsayacak şekilde yapılan ve süre sonunda kiracının topraktan kovulabildiği, kiranın arttırılabildiği veya kiranın yenilenmesi için çok büyük miktarda paranın kesilebildiği bir kontrat olan “*leasehold*” alması olmuştur. (Smith, 2009: 87) Böylelikle az sayıda toprak sahibi elindeki büyük toprakları kiraya vermeye başlamıştır. Bu durum Avrupa’nın diğer ülkelerinden farklı bir üretim yapısının doğmasına neden olmuştur. Örneğin Fransa’da toprak köylülere ait olup lordlar siyasi mülkiyetlerine dayanarak özellikle vergi yoluyla köylülerin artı ürününe el koyarken, İngiltere’de köylüler mülksüzleştirilmiş ve geçinmek için emeklerini satmak zorunda kalmıştır. Köylülerin üretimlerinden doğan artı değere de kiracı çiftçiler ya da doğrudan toprak sahipleri el koymuştur. Toprak kiralari başlangıçta lordlar tarafından belirlenirken giderek piyasa koşullarına göre belirlenmeye başlamıştır. Kiralar, piyasa koşullarına tabi olunca önceki uygulamaya göre daha fazla artmıştır. Hem toprağı kiralayabilmek için başlangıçta yaşadıkları rekabet hem de kiraladıkları

topraklardaki yüksek kira rekabeti ile maliyetleri artan, karı azalan kiracılar toprağın verimliliğini arttırmaya, böylelikle düşen karlarını tekrar artırmaya başlamıştır (2008: 33). Yeni saban kullanımı, sulama sistemleri, nöbetleşe ekim gibi toprağın verimliliğini arttıracak uygulamalar bir yana özellikle mülkiyette dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Daha fazla ortak alan özel mülkiyete dönüşmüş, insanların bu alanlar üzerinde hakları gasp edilmiştir. Elleriindeki topraklardan olan köylüler geçinmek için emeklerini satmak üzere şehirlere göç etmiştir, Çalışan nüfusun yüzde 61'i gıda yetiştirmek dışında işlerle uğraşır konuma gelmiş, kentte oturanlar ikiye katlanmıştır (Patel ve Moore, 2020: 141). Devletin gücüyle yaşanan mülkiyetteki dönüşümün ardından işgücüne yönelik politikalar uygulanmaya başlamıştır. Ücretler kanunla belirlenmiş, çalışma saatleri mevsime göre 12-15 saat arasında değişmiştir. Parlamento yoksul ve kuvvetli kişileri çalışmak zorunda kılacak yasalar çıkarmaya başlamıştır. Sağlam olup çalışmayanlar tutuklanarak zorla sermayenin ihtiyaç duyduğu işçi sınıfına dahil edilmiştir. Önceki işverenin onayı alınmadan işe girilemeyeceği, işçilerin iyi bir nedeni olmadan çalışmayı bırakamayacağı, işini değiştiremeyeceğine yönelik birçok yasa çıkarılmıştır (Smith, 2009: 95-96).

İngiltere'nin bu dönüşümü ile oluşan ortam, dönemin düşünürlerinin fikirlerini şekillendirmiştir. Bir yanda artan mülksüzleştirme, belli toprak sahiplerinin giderek zenginleşmesi, siyasi hakların sınıflara göre verilip sadece toprak sahiplerinin parlamentoda oy hakkına sahip olması halk tepkilerine yol açmıştır.

Klasik liberalizmin de temelleri 1549'dan 1688'e kadar süren büyük ayaklanmalar ve kargaşa döneminde atılmıştır. Hobbes'un mutlakiyetçiliğini yükselten teorilerine karşı sınırlı devlet düşüncesini savunan çeşitli muhalif gruplar ortaya çıkmıştır (Davies, 2011: 109). Bunlardan en dikkat çekicisi, ilk liberal parti olarak kabul edilebilecek Düzleyiciler (*Levellers*) olmuştur. Düzleyiciler büyük toprak sahiplerine karşı orta sınıfın haklarını temsil eden bir grup olup, devlet tekellerinin sona erdirilmesini, ticaretin serbestleşmesini, kilise ve devletin ayrılmasını, halkın temsilini ve parlamentonun

sınırlandırılmasını savunmuştur. (Raico, 2011: 70) Düzleyiciler, özel mülkiyeti doğal hakka dayandırarak, tartışmasız bir olgu olarak görmüş, özel mülkiyete vatana ihanet suçu dışında el konulamayacağına, kamulaştırmalar yapılamayacağına dair ilkeler açıklamışlardır (Aktan, 2019: 112)

Wood *İsyen Borusu Kapitalizmin yükselişi ve Siyasal Teori 1509-1688* adlı kitabında, Richard Overton düzleyicilerin doğal hakka ilişkin ilkesini şu şekilde ortaya koymuştur:

“Doğadaki her bireye, doğa tarafından, hiç kimse tarafından ihlal ya da gasp edilmemesi gereken, bireysel bir mülkiyet verilir. Her bir kişi kendisi olduğundan, kendisine ilişkin bir mülkiyete sahiptir, aksi takdirde o kişi kendisi olamazdı ve bu nedenle, hiçbir ikinci kişinin herhangi birinin, doğanın temel ilkelerine, insanla insan arasında var olan eşitlik ve adalet kurallarına karşı gelmeksizin ve bu ilkeleri ve kuralları açıkça çiğnemeksizin, bu mülkiyetten yoksun bırakma hakkına sahip olduğu kabul edilemez.” (2008, s. 136)

Bu ilke ortaya konduğunda özel mülkiyetin bir doğal hak olduğuna yönelik iddialara şiddetle karşı çıkmıştır. Özel mülkiyetin doğal bir hak değil, insanların ilk tarihinden beri var olan, anlaşmalarla kurulan, tarihsel bir hak olduğu savunulmuştur. Mülkiyetin doğal hak olarak görülmesinin herkesin hak iddia edebileceği düşüncesi ile tehlikeli olabileceği düşünülmüştür (2008,136-138). Ancak Locke mülkiyeti doğal hakka dayandırarak bu eleştirileri gidermiş, özel mülkiyetin güvencesini sağlamıştır.

İngiltere’nin yapısal özellikleri, bu özellikleri savunanların ya da karşı çıkanların düşünceleri aslında liberalizmin temellerini atmıştır. 17. Yüzyıl İngiltere’sinin en son ama belki de en önemli düşünürü Locke liberalizmin bireyciliğinin ve özel mülkiyet savunusunu kendinden önceki dönemde ortaya çıkan düşüncelerin ışığında yapacak ve kapitalizmin yükselişinin önünü açacaktır.

2.3. John Locke ve Liberal Mülkiyet

Özel mülkiyet Batı siyaset tarihinde Yunan Polisi'nden beri tartışılan bir konu olmuştur. Tartışmalarda genellikle özel mülkiyet daimi bir olgu olarak ele alınmıştır. Mülkiyetin verdiği güçle edinilen siyasi yönetim hakkı, eşitsizlik eleştirilirken dahi özel mülkiyete karşı bir düşünce ortaya çıkamamıştır. Ancak 17. Yüzyıl İngiltere'sinde özel mülkiyete öncekilerden farklı bir anlam yüklenmiştir.

İngiltere'nin geçirdiği dönüşümler nedeniyle toprağın dolayısıyla servetin belli kişiler elinde toplanması, tarımsal üretimde artan rekabet nedeniyle toprağa sahip olmanın giderek önemli hale gelmesi, üretici çiftçilerin mülksüzleştirilerek ücretli işçilere dönüştürülmesi ve yaşanan eşitsizliğe artan tepkiler yöneticilerin servetlerini ve yönetim haklarını koruyabilmek için mülkiyet hakkını itirazlara sebep olmayacak, sağlam bir temele dayandırma ihtiyacını doğurmuştur. Özellikle uygulanan çitleme hareketleri ile insanların ortak kullanımdan mahrum edilmesi dışlama yetkisi verecek mülkiyetin tanımlanmasını önemli hale getirmiştir. Locke böyle bir ortamda kendinin de dahil olduğu aristokrat sınıfın ihtiyacını giderecek doğa yasasına dayalı özel mülkiyet teorini ortaya koymuştur.

Locke'un doğa durumu insanların doğa yasası sınırları içerisinde, başka birinin izni ya da isteğine ihtiyaç duymaksızın, eylemlerini düzenleyebilme ve mülkleri üzerinde istedikleri gibi tasarrufta bulunabilmesini sağlayan özgürlük ve eşitlik durumudur. Doğa durumunda her insan özgür ve eşittir. Eşitliği sağlayan doğa yasasıdır. Doğa yasası hem Tanrı'nın vahyi hem de insanın aklıdır. Her insan akla sahip olduğu için doğa yasasına kendisi ulaşabilmektedir. Dolayısıyla doğa durumunda insanlar arasında eşitsizliğe sebep olabilecek devlet ya da pozitif yasalara ihtiyaç yoktur. Zaten insan aklı ile tek ve evrensel olan doğa yasasına ulaşabilmektedir (Bakırcı, 2004: 10-14).

Locke'a göre, Tanrı yeryüzünü insanlara hayatlarını sürdürebilmeleri ve hayatın en iyi olanaklarından yararlanıp, refahlarını arttırabilmeleri için ortak vermiştir. Ancak

Tanrı'nın yeryüzünü insanlara ortak vermesi, insanların yeryüzünü ortak kullanması demek değildir. Doğa yasası, insanların varlığını sürdürmesidir. Dolayısıyla insanoğlu hayatta kalabilmek, varlığını sürdürebilmek için yeryüzünün sunduklarını herkesin onayını almaksızın kullanmak zorundadır. İnsanların yeryüzünde bol miktarda ve herkesin ortak kullanımında olan meşe palamudunu toplaması, bir ırmaktan testisine su doldurması, balık avlaması bu ürünleri elde ederken harcadığı emek nedeniyle onun yapmaktadır. Her insanın kendine ait ve üzerinde kimsenin hakkı olmayan bir mülkü vardır. Bu mülk onun emeğidir. Dolayısıyla emek harcadığı her şey de ortak durumdan çıkararak onun mülkiyetine dönüşmekte ve diğer insanların bu şeyler üzerindeki ortak haklarını dışlamaktadır.

İnsanlar doğa yasasına göre mülk edinmek zorunda olsa da bu edinimin belli sınırları vardır. Tanrı yeryüzündeki hiçbir şeyi insanlara bozulması ya da çürümesi için vermemiştir. Bu nedenle insanlar, yeryüzünün sunduğu ürünlerden sadece kullanabileceği kadarını mülk edinmelidir. Ayrıca geride diğer insanların varlığını sürdürebilmesine yetecek kadar ürün de bırakmalıdır.

Yeryüzü de yani toprak da üzerlerindeki meyveler ya da hayvanlar gibidir. Toprağı işleyen, ıslah eden, eken, geliştiren üzerlerindeki ürünlerden yaralanan o toprağın da mülkiyetine sahiptir. Tanrı toprağı insanlara ortak verse de onu emeğiyle işlemesini ve kendini yoksulluktan korumasını da emretmiştir. Bu emre uyan ve toprağı işleyen insan, emeğiyle işlediği toprağı ortak olmaktan çıkarıp kendi mülkü yapabilecektir. Toprağın belirli bir kısmının ıslah edilerek edinilmesi, diğer insanlara da aynı düzeyde toprak kaldığı için onların zararına değildir. Aksine onların refahını arttıracaktır. Boş bırakılan topraktansa ekilen toprak insan yaşamına katkısı olan ürünler üretilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle de topraklarını ekip biçmeyen, boş Amerikalı kral, İngiltere'deki gündelik işçiden daha kötü beslenip, barınıp, giyinecektir.

Buraya kadar anlatılan bolluk durumudur, yeryüzünde mülkiyeti sınırlayan ölçütlere uyulması şartıyla herkese yetecek kadar ürün vardır. Ancak paranın keşfi ile bolluk durumundan çıkılır ve kıtlık durumuna geçilir. Çünkü para ile mülk edinmenin ilk ölçütü, bozulamayacak kadar mülk edinebilme ortadan kalkar. Para bozulmadığı için insanlar tarafından istenildiği kadar biriktirilebilir. Dolayısıyla bolluk durumundaki her insana yetecek kaynaklar zamanla tükenebilir veya belli kişilerin ellerinde toplanıp doğa durumundan farklı olarak bir eşitsizlik yaratılabilir.

Altın, gümüş, elmas, para kullanımlarına ya da sağladıkları yararlar göre değerlendirilen şeyler değildir. Bunların değerleri fantezi ve uzlaşmaya dayalı olarak sadece insan onayı ile belirlenir. İnsanların paraya verdikleri zımni ve gönüllü onay, paranın kullanımı ile doğan yeryüzünün orantısız ve eşitsiz sahipliğine karşı da verilmiş olur. Böylece şeylerin eşitsiz özel sahiplenmeye dayalı paylaşımı, insan tarafından toplumun sınırları dışında ve toplum sözleşmesi olmaksızın, sadece altın ve gümüş üzerine değer konarak ve paranın kullanımı konusunda zımnen uzlaşarak olur. (Locke, 1823:115-124)

Locke'un doğa durumundan çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle toplum durumuna geçilir. Doğa durumunda doğa yasası insana kendisi gibi eşit ve özgür olan insanların hayatlarına, özgürlüklerine ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini söylese de bütün insanlar aynı saf akılla hareket etmediği için bu yasayı göremeyebilir ve yasası ihlal edebilir. Yasanın ihlal edilmesi cezalandırmayı gerektirir. Ancak bu cezalandırmanın kim tarafından yapılacağı, adil olup olmayacağı gibi sorunlar yaşanmaya başlar. Bu sorunlar insanların temel haklarını koruyup teminat altına alacak bir otorite ihtiyacını doğurur (Çapkın & Önal, 2019: 206). Bu sorunları giderebilmek için insanlar ilk önce oy birliği ile kabul ettikleri toplum sözleşmesi ile doğa durumundan toplum durumuna geçerler. Toplum sözleşmesi ile birleşirken aynı zamanda bu topluluğun çoğunluğuyla bir devlet biçimi belirleneceğini de kabul etmiş olurlar. Devlet biçimi çoğunluğun kararı ile sözleşmeden ayrı belirlendiği için yasamanın yanlış kararlarına karşı direnme hakkını da

doğurur. Bu nedenle yasama belli amaçlara hizmet eden emanet bir iktidardır. İktidar halkın güvenini boşa çıkaracak şekilde davrandığında halk tarafından azledilebilecektir. Doğa durumunda toplum sözleşmesine geçiş doğa yasasını ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla insanoğlunun başlıca amacı toplum durumunda da varlığını sürdürmektir. Buna bağlı olarak yasama da insanların varlığını korumakla yükümlüdür (Bakırcı, 2004: 226-233).

Toplum durumunda artık mülkiyetin de edinimi değişmektedir. Doğa durumunda kabul edilen tek taraflı edinim herkese zarar vereceği için mülkiyetin edinimi anlaşmayla, toplumun pozitif yasaları ile belirlenmelidir (2004: 236) Pozitif yasalar doğa yasaları ile uyumlu belirlenen ortak yararı sağlayan yasalardır. Pozitif yasalar ile insanların özgürlükleri, servetleri ve mülkiyetleri yeniden belirlenmiş ve güvenceye alınmıştır. Pozitif yasaları belirleyen hükümetin görevi mülkiyeti korumaktır. Çünkü bireyler mülkiyetlerini korumak için topluma girmişlerdir. Dolayısıyla kimsenin mülkiyet hakkına müdahale etme hakkı yoktur (2004: 246-247).

Locke'un eserlerinde bir nokta çok açıktır. Bu da onun monarşiye karşı oluşu, sınırlı, anayasal, parlementer hükümeti savonusudur (Wood, 2016: 288). Ayrıca özel mülkiyet teorisinde doğal ve vazgeçilmez olan yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakkına başvurusu da mutlakiyet davasını güçlendirmiştir (2016,: 303).

Bu bölümde de anlatıldığı üzere doğa yasasını ilk kez Locke kullanmamıştır, Roma döneminde Cicero'dan, stoa düşüncesine, orta çağda Aquino'lu Thomas' a kadar birçok düşünür doğa yasasını kullanmış, özellikle siyasi eşitsizliği doğa yasasına dayandırmıştır. Ancak Locke onlardan farklı olarak eşitsizliğin temeli olan mülkiyeti doğa yasasına dayandırmıştır. Böylelikle hem eşitsizliği hem de mülkiyeti doğa yasasının gereği olarak göstermiştir.

Locke'un özel mülkiyet teorisindeki en önemli nokta mülkiyetin kaynağının emek olarak gösterilmesi ve emek ile elde edilen mülkiyetin başkalarını dışlama hakkını

vermesidir. Özellikle toprak sahiplerinin emek harcayarak toprağı işlemesi, geliştirmesi bu toprakları onların yapmakta ve mülkiyeti “geliştirme” kavramına bağlamaktadır. “Geliştirme sözcüğü, Anglo- Fransız emprower’den türemiş olup, kara dönüşmek ya da kar için idare ekmek anlamındadır” (Wood, 2016: 304). Bu dönemde İngiltere’de üretim biçimindeki farklılıktan dolayı toprak sahiplerinin karlarını arttırabilmek için sürekli olarak toprağın verimliliğini arttırdığından bahsedilmişti. İngiltere’nin üretim yapısı doğrultusunda Locke, her ne kadar değeri emek belirler demişse de aslında değeri belirleyen emeğin faaliyetinden ziyade onun karlı kullanımı, mülkün verimliliğı ve ticari kara dönüştürölmesi idi. Böylelikle Locke emek ile karın yaratılmasını birleştiren kapitalist unsurlara dayanan bir mülkiyet teorisini ilk kez ortaya koyan düşünür olmuştur (2016: 304-305).

Locke’un teorisindeki diğeri önemli nokta paranın kullanılmaya başlaması ile insanların doğa yasasını ihlal etmeden sınırsız birikim yapabilmesinin sağlanmasıdır. Orta çağın başlarında “doğal ekonomi” olarak adlandırılabilir, ödemelerin genellikle hizmetler biçiminde veya takas yoluyla yapıldığı sistem kullanılıyordu. Bu sistem çeşitli aşamalardan geçerek yerini altın ve gümüşün hem normal değeri ölçütleri hem de değeri tokuş aracı olduğı “para ekonomisine” bırakmıştır. Para 12.yüzyılda Batı Avrupa’da kullanılmaya başlamasına rağmen 14. Ve 15. Yüzyıllarda kentsel yaşamın vazgeçilmez haline gelmiştir. Böylelikle altın ve gümüş para olarak saklanmaya başlamış ve büyük servetlerin oluşturulmasında ilk adımın atılmasını sağlamıştır (Smith, 2009: 64-65) Lockw’un teorisi de bu dönüşümün yansıması olmuştur.

Locke’un teorisi ile emek harcayarak toprak verimliliğini arttırmak toprak sahiplerinin mülkiyetinin ve servetlerinin dayanağı olmuştur. Verimliliğı arttırmak için emek harcayıp toprak edinenler, başkalarının haklarını ihlal etmeden, sadece kendileri için değil insanların ortak refahını arttırmak için de çalışmıştır. Çünkü verimlilik artınca insanların yararlanabileceğı toplam ürün de artmıştır. Böylelikle toprak mülkiyeti

kimseye zarar vermeyen, insanlığın ortak refahını arttıran, emeğin karşılığı olarak meşrulaşmıştır. Mülkiyet Aristo'dan beri var olan doğa yasasının gereği olarak sunularak mülkiyete karşı itirazlar giderilmiştir. Locke'un teorisinde bir toprağı mülk edinmek doğal bir hakka dönüşürken paranın keşfi, ticaretin gelişmesi ile sınırsız birikimin de önü açılmış olmaktadır. Çünkü insanlar değeri anlaşılmaya dayalı parayı kullandıklarında paranın sebep olduğu eşitsizliği de kabul etmiş olmaktadır. Böylelikle de mülkiyetin yanında sınırsız sermaye birikimi de meşrulaşmış olmaktadır.

Locke'un doğal haklar teorisi liberalizmin temellerini de oluşturmuştur. Bireyler toplumdaki önce de vardır ve akılla donatılmıştır. Akıl sahibi rasyonel birey en doğru kararı kendisi verebilecektir. Burada devletin tek ve başlıca işlevi özgür ve eşit bireylerin varlığını ve onların mülkiyetini korumaktır. Devlet ya da herhangi bir kurum mülkiyete müdahale etmemelidir. Locke'un bu düşüncelere dayanan doğa haklar teorisi aktüel alana taşındığında kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisinin temelleri oluşturulur. (Çetin, 2002: 226)

Locke'un özel mülkiyet teorisini ortaya koyduğu ve liberalizmin temellerinin atıldığı 17. Yüzyıl bir yandan da İngiltere'nin sürekli savaşlar içinde olduğu bir dönem olmuştur. Otuz yıl Savaşları, İtalya, Hollanda ve İspanya ile yapılan savaşlar, İngiltere'nin kendi içinde yaşadığı iç savaş halkı yoksul ve yorgun düşürmüştü, savaşlara ve krala karşı tepkileri doğurmuştur. Savaşların, herkese göre daha fazla tutkuya sahip olan ve bu tutkuların etkisinde kalarak yanlış kararlar veren, yanlış yönetimle devleti savaşa sürükleyen krallar nedeniyle yaşandığı düşünülmeye başlamıştır. Bugüne kadar kralın kararları dini kurallarla sınırlandırılırken reformasyon hareketinin yansıması olan Anglikan Kilisesi'nin, kralın otoritesi altında kurulması ve dini kuralların sorgulanması kralı sınırlandıran kuralları ortadan kaldırmıştır. Hirschman'a göre böyle bir dönemde kralın kötü tutkularını dengeleyecek, yanlış kararlar vermesini önleyecek dengeleyici bir tutku ihtiyacı doğmuştur. Kralı sınırlandıracak dengeleyici tutkunun ne olması gerektiği

tartışılmış, zamanla tartışmalarda dengeleyici tutku yerine çıkar kavramı kullanılmaya başlamıştır. Başlangıçta çıkar “tutkulardan, anlık dürtülerden etkilenmeyen gelişmiş ve akılcı irade” olarak kullanılsa da ticaretin gelişmesi ve savaşların kısa süreli durulması ile iktisadi beklentiler anlamında kullanılmaya başlamıştır. Örneğin Hume çıkarı “mal edinme açlığı, kazanç sevdası” olarak tanımlamıştır. Böylece Roma İmparatorluğu döneminde Cicero’nun yedi günahın biri olarak saydığı ve lanetlediği aç gözlülük, orta çağda Augustinus’un cennetten kovulan insanın üç günahından biri olarak gördüğü para ve mal edinme arzusu 18. Yüzyılda aklanmış ve diğer kötü tutkuları dengeleme görevini üstlenmiştir. Para kazanma tutkusu yani çıkar öngörülebilir, tutarlı ve zararsız bir tutku olarak görülmüş ve her bireyin kendi çıkarı peşinden gitmesi karşılıklı bağımlılık sağlayacağı için savunulmuştur. Ticaret, mal kazanma, para biriktirme, servet edinimi zararsız, masum tutkular olarak tanımlanmış ve desteklenmeye başlamıştır. Montesquieu, Steuart, John Millar bu görüşün başlıca savunucuları olmuştur. Montesquieu, ticareti, ticaretin getirdiği poliçeyi, taşınır sermayeyi savunurken bunların kralın kötü tutkularını dengeleyeceğine inanmıştır. Steuart, ticaretle servet edinen ve kaynaklarını taşınır olarak ellerinde bulunduranların hükümdarın otoritesini sınırlayacak tek güç olduğunu ileri sürmüştür. Millar ise imalat ve tarımdaki üretim artışının servet eşitsizlikleri getirmeyeceğine inanırken, kötü yönetime karşı toplu hareket etme imkânı vereceğini düşünmüştür. Aynı meslekten ve devamlı iletişim halinde olan insanların aynı çıkarlar için bir araya gelebileceğini ve istenmeyen yönetime karşı birlikte hareket edebileceğini savunmuştur (Hirshman, 2008).

Kapitalizmin temeli olan sermaye ve sermaye birikimi 17. yüzyılda John Locke ile meşrulaşmış, 18. Yüzyılda devleti, yönetimini kısıtlamak adına savunulmaya başlamıştır. Sermaye birikimini engelleyecek devlet böylelikle kısıtlanmış, liberal kuramın minimal devletine dönüşmüştür. Sermaye birikimi ve ticarete karşı toplumun tepkileri giderildikten, devletin müdahalesi önledikten sonra kapitalizm yükselişine

geçmiştir. Bu süreçte minimal devlet anlayışı benimsense de tabi ki sermaye birikimi tek başına devlet olmadan sağlanmamıştır. Devlet sermaye sahiplerine büyük imtiyazlar sağlarken vergilerin ve mali yükün büyük bölümünü yoksullara yüklemiştir.

Tüm bu süreç sermayenin belli kesimlerde toplanmasına, servetin daha önce hiçbir dönem olmadığı kadar artmasına ve mülksüzleşen işçilerin giderek yoksullaşmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan eşitsizlik özel mülkiyete karşı tepkileri doğurmuş ve başta liberal düşünürlerin olmak üzere özel mülkiyet tartışmalarına neden olmuştur.

2.4. Liberal Düşünürlerin Mülkiyete Dair Görüşleri

Platon'dan beri özel mülkiyeti savunan ya da eleştiren düşünürlerin çoğu Locke'un liberal mülkiyet teorisini etkilemiştir. Platon, devlet yönetiminde aklın kullanılması gerektiğini ve bu aklın da mülk sahibi aristokraside olduğunu, Aristo devletin mülk sahibini koruması gerektiğini, Cicero ve stoa düşüncesi doğal hukuku, Aquinolu Thomas doğa yasasını kullanarak özel mülkiyeti ve aristokrat kesimin yönetim hakkını, muhalif bir grup olan düzleyiciler doğal yasayı kullanarak özel mülkiyeti açıklamışlardır. Tüm bu düşünce birikimi ve İngiltere'nin kapitalizmin doğmasına sebep olan üretim ve toplumsal yapısı, tıpkı önceki düşünürler gibi Locke'un içinde bulunduğu zengin sınıfın ihtiyaçları liberal özel mülkiyetin temeli olan Locke'un özel mülkiyet teorisini doğurmuştur.

17. yüzyılda doğan liberal mülkiyet teorisi, günümüzde hala varlığını sürdürse de bugüne kadar birçok eleştiriden geçmiş, yeni nitelikler kazandırılmaya çalışılmıştır.

Liberal mülkiyet eleştirisi denilince akla ilk gelen isim şüphesiz Jean Jacques Rousseau'dur. Çünkü Rousseau'nun düşüncelerinin genel dokusu incelendiğinde özgürlük, eşitlik, adalet, demokrasi gibi kavramlara dayanılarak, var olan uygarlığın bir eleştiriye tabi tutulduğu, mülkiyet ile fiilen yaşanan uygarlığın olumsuzlukları arasında

bir bağ kurulduğu görülür (Aydın, 2007: 144). Rousseau 18. Yüzyılın ikinci yarısında özellikle tarımda ticaretin arttığı, buna bağlı olarak kralın taleplere karşı gelemeyerek sınırsız çitleme hakkı verdiği, soyluların vergi ödeme taleplerinden kaçtığı, mali sistemin giderek bozulduğu, kırlarda büyük köylü ile küçük köylü arasında kutuplaşmanın giderek arttığı bir dönemde eserlerini ortaya koymuş ve eşitsizliğin kaynağı olarak mülkiyeti göstermiştir (Ağdemir, 2018: 16-17). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizlik* adlı eserinde Locke gibi doğa durumundan başlayarak uygarlığın ve eşitsizliğin nasıl ortaya çıktığını açıklamıştır. Çünkü mülkiyet fikrinin, insan aklında birdenbire teşekkül etmeyip doğa halinden itibaren belirli ilerlemelerin, bilgi ve hüner edinmelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Doğa durumunda ilk olarak insan, ilk duygusu varlığı koruma nedeniyle toprağın ürünlerini kullanmayı öğrenmiştir. İnsan türü genişleyip yayıldıkça zahmetleri aşmak için sarf ettikleri çaba bilgilerini arttırmış, bilgileri artan insan kendilerini diğer canlılardan üstün görmeye başlamıştır. İnsan aklı daha çok aydınlandıkça, hünerle ve sanayi daha çok yetkinleşmiştir. Mağarada ya da ağaç altında uyumaktan vazgeçip tahtadan ilk kulübelerini yapmış ve mülkiyetin temelini atmışlardır. Mülkiyetin ortaya çıkması ile birçok kavga ve çatışmalar doğmuştur. İnsanlar bundan sonra toplu halde yaşamaya başlamış, aile olma, komşu olma gibi tatlı duyguların yanında kendini üstün başkalarını küçük görme, kıskançlık, gurur, gibi insanları eşitsizliğe aynı zamanda kötülüğe götüren duygular da ortaya çıkmaya başlamış ve doğa durumundan uzaklaşmıştır. Doğa durumunda sadece bir tek kişinin yapabileceği işlerle uğraşıp özgür, mutlu, sıhhatli yaşarken, kendinden başka iki kişiye yetecek kadar yaşama araç ve gereçlerine sahip olmanın yararlı, karlı olduğu fark ettiği andan itibaren eşitlik kaybolmuş, mülkiyet işe karışmış, çalışma zorunlu olmuştur. Tarım ve madencilik gelişmiş, toprağın işlenmesinin zorunlu sonucu olarak toprak paylaşılmıştır. İnsanların emek verdiği toprak Locke'da olduğu gibi onların mülkiyetine dönüşmüş ve bu mülkiyet ilk hukuk kurallarını doğurmuştur. Yetenekler eşit olmadığı için daha çok çalışan, daha

güçlü olan, daha zeki olan daha çok paya sahip olmuş ve eşitlik bozulmuştur. En güçlüler kendi gereksinimlerini, başkalarının malı üzerinde kendilerine göre bir mülkiyet hakkıyla eş değer bir hak haline getirmiş ve kargaşaların artmasının sebebi olmuştur. Bundan sonra zenginler mülklerini koruyabilmek adına toplumu, zayıfı zulümden kurtarmak, açgözlüleri zapt etmek ve her insanın sahip olduklarını güvence altına almak vaadiyle birleşmeye çağırmışlardır. Toplum özgürlüğünü korumak adına bu birleşmeye katılmıştır. Bu fakire zincir vuran, zenginin gücüne güç kata, doğal özgürlüğü geri dönülmeyecek ölçüde yok eden, mülkiyet ve eşitsizlik kanunlarını ebediyen sabitleye, gaspları haklara dönüştüren kanun ve toplumun doğuşu olmuştur (Rousseau, 2003: 64-82).

Rousseau’da mülkiyet doğal bir hak değildir. Mülkiyet, herkesin olanın gasp edildiği ancak adına gasp değil de mülkiyet denildiği durumdur. Bu durum toplumu doğa durumundan çıkaran eşitsizliğin ve kargaşaların sebebidir. Mülkiyet hakkı daha güçlü, yetenekli olanın, daha fazla mala sahip olmasını sağlamakta bunu yaparken de çalışmayan ya da zayıf olanın bunlara erişimini engelleyerek fakirleşmesine sebep olmaktadır. Bir başka deyişle mülkiyet dışlama hakkını içermekte zenginler ve fakirler arasındaki farkı yaratmaktadır.

Rousseau genel bir “uygarlık eleştirisi” yaparken Marx’ın eleştirisinin asıl hedefi kapitalizmdir (Sislier, 2010-2011: 140). Marx’ın teorisinin özünde iki düşünce yer almaktadır: İlki kapitalizmin işlemlerini sağlayanın ne olduğunu, diğeri kapitalizmin yakın geleceğine ilişkin (Desai, 2011: 63). Marx, Locke, Rousseau’nun doğa durumlarını gerçek dışı bularak tarihin tüm evrelerinde insanın toplumsal bir varlık olduğunu belirtir ve Rousseau’nun özel mülkiyet eleştirisini mantıksal sonucuna götürür. (Sislier, 2010-2011: 8)

Marx ilk günaha dayandırılan ve çalışkan, akıllı, tutumlu insanların servet sahibi olurken tembellerin yoksul kaldığı düşüncesini eleştirir. Çünkü bu zengin kesim uzun

zamandır çalışmayı unuttuğu halde büyük bir servetin sahibidir. Bu nedenle sermaye, Marx'ın deyiimiyle ilkel birikim, emeğin değil zorun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Marx, 2003: 611-612). İlkel birikim doğrudan üreticilerin mülksüzleştirilmesi, özel mülkiyetin çözülüp yok olması anlamına gelir. Özel mülkiyet kolektif mülkiyetin antitezi olup, üreticinin emeğine dayanan ve başkalarının emeğinin kullanılmasına dayanan olmak üzere ikiye ayrılır. Kapitalist üretim tarzı pek çok insanın küçük mülkiyetlerinin birkaç kişinin dev mülkiyeti haline dönüştürülmesine, büyük halk yığınlarının toprak ve üretim araçlarından yoksun kalmasına sebep olmuş ve sermaye tarihini başlatmıştır. Özel mülkiyetin yerini ücretli emeğin sömürülmesine dayanan kapitalist özel mülkiyet almış bu da kapitalist üretim tarzının temelini oluşturmuştur (Marx, 2003: 659-663) Üretim biçiminden doğan mülkiyet hakkının doğrudan bir sonucu olarak eşitlik, eşitsizlik haline gelmiş; özgürlüğün yerini kişisel çıkarlar almış ve güvenlik tüm insanlara ait olmasına rağmen, mülkiyetin korunması anlamına gelmiştir (Birdal, 2010: 50)

19. Yüzyıl'ın diğer bir düşünürü Jeremy Bentham başta doğa durumu teorilerini doğa durumu ile bu durumun sonucu olarak geliştiği iddia edilen süreç arasında bağ kuramadığı için eleştirmiştir. (Macit, 2020. 88). Bentham' a göre doğal mülkiyet yoktur, mülkiyet yasalarla kurulmuştur. Yasalardan önce mülkiyet yoktur; yasalar olmazsa da mülkiyet yoktur. Mülkiyet sahip olacağımız şeyden elde edeceğimiz faydaya yönelik bir beklentidir ve bu beklenti yasalarla karşılanır. Yasaların kurduğu mülkiyet, mülkiyete sahip olanlar için iyi, olmayanlar için kötü olarak algılanıp eleştirilse de herkes medeni toplumun getirdiği faydalardan ve sağladığı güvenceden yararlanmaktadır. Bu nedenle mülkiyetin yarattığı eşitsizlik adildir (Bentham, 1978, s. 543-559).

19. yüzyılının ikinci yarısından itibaren modern sanayi toplumunun getirdiği sosyal eşitsizlikler klasik liberal anlayışını sorgulanmasına neden olmuştur. Klasik liberal anlayıştaki minimal devletin eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri gidermede yetersiz olduğu görülmüş, liberal teori içerisinde yeni düşünceler ortaya çıkmış ve bu düşünceler modern

liberalizmi oluşturmuştur. J. S Mill’ de bu geçiş döneminde yer alan hem klasik hem de modern liberalizmin izlerini taşıyan bir düşünürüdür. Mill’e göre özel mülkiyet herkesin emeğinin ürünlerine sahip olması olup, hukukun başlıca kaynağı bireylerin vazgeçilmez hakkıdır. Bireysel mülkiyete ve rekabete dayalı bir sistem toplumsal zenginliğin ve eşitliğin sağlanması için en iyi sistemdir (Bayram, 2014, s. 8-9).

19. yüzyılın sonu 20. Yüzyıl başlarında, kapitalizm önemli ve temel nitelikte bir dönüşüm geçirmiştir. Sistemin temelleri olan özel mülkiyet yasaları, temel sınıf yapısı ve meta üretimi, piyasa aracılığıyla dağılım süreçleri değişmeden kaldıysa da sermaye birikim süreçleri büyük anonim şirketler için kurumsallaşmıştı. Bu dönüşümü en eksiksiz tanımlayan Thorstein Veblen’in yazılarıdır (Hunt ve Lautzenheiser, 2011: 461-462). Veblen, kabul görmüş tüm iktisat kuramlarında mülkiyetin temeli olarak üretken emeği alındığını belirtmiştir. Bu teorileri bireyi tecrit edilmiş, kendi kendine yetebilen varlıklar olarak alması nedeniyle eleştirmiştir. Çünkü birey toplumsal bir varlıktır ve üretim de ancak bir toplumda endüstriyel işbirliği ile yapılır. Üretimin yapılabilmesi için toplumun gelenekler, görenekler, adetler yoluyla birbirine aktardığı teknik bilgilere ihtiyaç duyulur, dolayısıyla bu aktarım olmadan üretim de yapılamaz. Buradan hareketle mülkiyetin, malikin üretken emeğine dayalı olduğuna dair doğal haklar n kabulünün geçersiz olduğu anlaşılır. Mülkiyet hakkı uzun dönemler boyunca alışkanlık edinilerek geçmişte kurum haline dönüşmüş bir olgudur ve tüm kültürel olgular gibi nesilden nesille aktarılır. Mülkiyet kurumunun tarihine bakıldığında, barbarizmin ilk evrelerinde ortaya çıktığı ve kaynağının kahramanlık, zor ve gasp olduğu görülür. Barbar toplumlarda nüfus iki iktisadi sınıfa bölünür: Endüstriyel meşguliyetle uğraşanlar ve savaş, yönetim, spor ve dinsel edimler gibi endüstriyel olmayan işlerle uğraşanlar. İlk grup hiçbir şeye sahip olmaz iken ikinci grup, gasp ettikleri ya da atalarının gasp edip ellerinde tuttuğu ve kendilerine devrettiği şeylerin kullanım yaptırımına sahip olmuş olur (Veblen, 2017: 39-55) Veblen, ikinci grup insana aylak sınıfı demiş ve kültürel evrimin bir sonucu olarak

mülkiyet ile aylak sınıfının ortaya çıkışının çakıştığını belirtmiştir. Mülkiyet geçimden bağımsız ortaya çıkan ve dayanağı onur olan maddi varlık ilişkisinin başlangıcıdır. Özellikle endüstriyel faaliyetin yaygınlaşması ile toplumda saygınlık kazanmanın, diğerlerine üstünlük sağlamanın ölçütü haline gelmiştir (Veblen, 2005: 31-38).

20. yüzyılda R. H Tawney mülkiyete yönelik eleştirilerini ortaya koyan bir başka liberal düşündürdür. Tawney, geçmişten günümüze gelen teorilerde mülkiyetin bir hak olarak görüldüğünü, Amerikan Anayasasında, Fransız İnsan Hakları Bildirisine devletin koruması gereken bir hak olarak yer aldığını belirtmiştir. Bu teoriler ortaya çıktığında mülkiyetin amacı üretimi, üretken faaliyetleri dolayısıyla gelişen sanayiye korumaktır. Bu nedenle insanların üretim yapabilmesi için gerekli olan üretim araçlarına sahip olması ve bunlar üzerinde her türlü kullanım hakkına sahip olması için mülkiyetin toplumun ihtiyaçlarına hizmet ettiği düşüncesi ile hak olarak tanımlanıp, korunması gerekmiştir. Ancak günümüzde mülkiyet bu amacın dışına çıkmış açgözlü bir şekilde genişleyerek, toplulaşmış ve mülk sahiplerinin, mülk sahibi olmayanlar üzerinde bir tehdit unsuru yaratmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda büyük çoğunluğu bonolardan oluşan pasif bir mülkiyete dönüşmüş, geçmişteki gibi sahibinin işiyle ilgili olmak yerine gücüyle ve kazancıyla ilgili hale gelmiştir. Günümüzde mülkiyet kişisel hizmet ödemeleri, sağlık ve rahat bir yaşam için yapılan kişisel tasarruflar, sahiplerinin kullandığı arsa ve araziler, yazarların ya da mucitlerin kopyalama ya da patent hakları, çoğunlukla tarımsal getiriye içeren saf getiriler, tekel karı, şehirlerde elde edilen rantlar, telif hakları gibi bir çok unsuru kapsamaktadır. İlk dört grup insanların çalışmalarına dayanmakta ancak son grup herhangi bir işgücünün karşılığı değildir. Toplumun yaşadığı dönüşümlerin sonucu olarak günümüzde artık işgücüne dayanan mülkiyet az bir seviyede iken başkasının ektiğini biçerek bir işgücü sarf etmeden çok yüksek getiriler elde edilen ikinci grup mülkiyet yüksek seviyededir ve bunların dayanağı ilk teorisyenlerin ileri sürdüğü düşünceler değildir. Bu tür mülkiyetin toplumda yarattığı eşitsizlik çok yüksektir ve bu nedenle kabul

edilebilir bir tarafı yoktur. Bireysel özel mülkiyet sadece insanların güvenlik ihtiyaçları nedeniyle, yaşlılık ve hastalık durumlarında kullanmaları amacıyla olmalıdır (Tawney, 1978).

2.5. Liberal Mülkiyetin Temel Sorunu

C. B Macpherson 1978 yılında yayınladığı *Property Mainstream and Critical Position* adlı kitabında Locke'un özel mülkiyet teorisi ile başlayarak günümüze kadar liberal düşünürlerin mülkiyet hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Özel mülkiyetin tanımını ne olmadığını ortaya koyarak yapmış, daha sonra liberal mülkiyeti eleştirerek mülkiyetin yarattığı eşitsizlik sorununa yönelik yeni bir alternatif sunmuştur.

Macpherson' a göre, önceki bölümlerde de görüldüğü üzere özel mülkiyet kavramını şekillendiren düşünürler, genellikle soylu, zengin sınıftan oldukları için kendi sınıflarının ihtiyaçlarına göre mülkiyeti ele almışlardır. Locke da aynı şekilde kendi üst sınıfının gerekli gördüğü gibi mülkiyeti, köylüler, köleler gibi alt kesimi dışlayan, özel bir hak olarak tanımlamıştır. Locke'un mülkiyet teorisinin özünde, mülkiyetin kaynağının emek olduğu yatmaktadır. Locke'a göre, her birey kendi emeğinin sahibidir ve emeğinin karıştığı her şey ortak kullanımdan çıkarak ve diğerlerinin kullanımını ve faydasını dışlayan özel mülkiyete dönüşür. Locke'un teorisi ile mülkiyet, önceki mülkiyet anlayışlarından farklı olarak dışlama hakkı içeren bir kavrama dönüşmüştür.

Ancak özel mülkiyet hakkının, yasalara dışlamayı içeren bireysel bir hak olarak yazılması, bu durumun serbest piyasa teşvikleri, serbest sözleşme hakkı ile birleşmesi mülkiyet yoğunluğuna, bireyler ile sınıflar arasında güç ilişkisine dayanan bir sistemin doğmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Toprağın ve sermayenin, üretim araçlarının belli kesimler elinde toplanmasına, diğer kesimlerin üretim araçlarına ulaşamayıp mecburen elinde kalan tek mülkiyeti emeğini satmasına neden olmuştur. Özel mülkiyetin yol açtığı bu durum, liberal düşüncenin temel ahlaki ilkesi olan bütün bireylerin

kendilerini geliştirme konusunda eşit ve özgür olduğu yönündeki savı çürütmüştür. Çünkü Locke'un dar anlamda mülkiyeti ve bireycilik anlayışı sadece mülk elde etmek yoluyla bireyciliğin gerçekleşebileceğini iddia etmektedir. Oysa dar anlamda mülkiyet dışlama hakkı içerdiği için mülkün yalnızca belli kişiler tarafından elde edilmesine neden olmaktadır. Bu durum başkalarının bireyselliğini, kendini gerçekleştirebilmesini engellemektedir. Çünkü bu kişiler üretim araçlarından mahrum kalmış, hayatta kalabilmek için emeğini satmaktan başka çaresi olmayan kişilerdir. Bu kişiler emeğini satıp satmama konusunda özgürdürler ancak piyasa koşullarında bu özgürlükleri ortadan kalkmaktadır. Negatif özgürlük anlayışı altında doğal bir hak olan özel mülkiyete müdahale edilmemesi liberal öğretinin temel ilkesi olan eşitlik ilkesini sağlamak için yeterli değildir. Serbest piyasa koşulları ile birleşen negatif özgürlük pozitif özgürlüğü de ortadan kaldırmaktadır. Artık bireyler kendi yaşamını kontrol edecek şekilde özgürce davranmamakta, başta bu davranışı sağlayacak üretim araçlarından mahrum kalmaktadır. Sonuç olarak dar anlamdaki özel mülkiyet eşitlik değil eşitsizlik yaratmakta ve liberal teori içinde çelişkileri doğurmaktadır.

Özel mülkiyet ile liberal teorinin ahlaki ilkesi arasındaki çelişkiyi giderebilmek için liberal düşünürler sürekli özel mülkiyet konusunu tartışmıştır. Rousseau ve Marx özel mülkiyeti eleştirip, mülkiyetin eşitsizliğin dayanağı olduğunu ortaya koymuştur. Bentham, mülkiyet yasalar tarafından tanınan ve toplumun refahını arttıran bir fayda beklentisi olduğunu ileri sürerek özel mülkiyeti savunmuştur. 19. Yüzyıl'da artan eşitsizlik sorunu liberal düşünceleri değiştirmiş, özel mülkiyetin sorgulanmasına sebep olmuştur. Mill, özel mülkiyetin bireylerin özgürlüğü ve refahı için olması gerektiğini belirtirken yaşanan eşitsizliğe karşı devletin büyük mülk birikimini önlemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Veblen'de Tawney'de mülkiyetin zora dayandığını, güç göstergesi olduğunu belirtmiş ancak eşitsizliğe yönelik tutarlı bir çözüm getirmemişlerdir.

Machperson'a göre liberal düşünürlerin özel mülkiyetin yarattığı çelişkiye çözüm bulamamasının temel sebebi hepsinin mülkiyeti dar kapsamı ile ele almalarıdır. Mülkiyetin dar kapsamıyla ifade edilen, başkalarının kullanımını ve faydasını dışlamasını içermesidir. Liberal teori içerisindeki çelişkinin giderilebilmesi için mülkiyetin bu dar kapsamının sorgulanması gerekmektedir.

Macpherson'a göre mülkiyet bugünkü kullandığımız şeyler anlamında değildir. Bir başka deyişle, mülkiyet temsil ettiği arsa, ev, araba değil aslında bir hak talebidir. Ve bu hakkın dışlayıcı bir hak olması zorunlu değildir. Özel mülkiyet bir başkasının kullanımını ya da faydalanmasını dışlamadan da sağlanabilir. Locke'a kadar kabul edilen mülkiyet dışlama hakkı vermezken giderek daha fazla toprağın özel mülkiyete dönüştüğü ve toplumun büyük bir kesimini bu mülklerden dışlandığı bir dönemde, bu hareketleri ve dahil olduğu sınıfı haklı çıkarmak için Locke mülkiyete dışlamayı dahil etmiştir. Devlet de mülkiyet hakkını dışlayıcı olarak tanımlamıştır. Politik bir mesele olan mülkiyetin ne nitelikte olacağını, nelerin özel nelerin ortak mülkiyete konu olacağını devlet belirlemiştir. Dolayısıyla kamu politikaları mülkiyet için oldukça önemlidir. Özellikle 20. Yüzyılda artık özel mülkiyet daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. En gelişmiş kapitalist ülkeler dahi kaynak tahsisinin tamamını piyasanın yapmasını beklememekte, devletin bu süreçte daha fazla rol sahibi olması gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Nitekim bir önceki bölümde kısaca değinilen Mill'in, Tawney'in düşünceleri de bunu göstermektedir.

Machperson mülkiyet eleştirisini ve mülkiyetin ne olduğunu açıkladıktan sonra eşitsizliği gidermeye yönelik önerilerini sunmuştur. Machperson'a göre liberal demokratik toplumlar bireylerin insan kapasitelerini geliştirme ve kullanmasında eşit olanakları sağlayan hakların güvencesini sağlayacaksa bireysel mülkiyet hakkı gereklidir. Ancak bu hak dışlayıcı ve ayrıcalıklı bir mülkiyet hakkı değildir. Tüm toplumun kazanımları olan şeylerin faydalanılması ve kullanılmasında dışlanmama hakkıdır. Bu dışlanmama hakkı toplumun emek, sermaye birikimi ve doğal kaynaklarına eşit erişim

hakkı ve toplumun bütün ürünlerinden elde edilen insan yaşamı için gerekli olan gelir hakkı biçiminde sağlanabilir ve liberal teorinin yarattığı eşitsizlik giderilebilir.

Macpherson, özellikle tüketilebilir şeylerde bireysel mülkiyet hakkının, üretim araçlarında ortak mülkiyetin olması gerektiği yönündeki görüşü ile liberal düşünürler içerisinde eşitsizliğe yönelik oldukça radikal bir öneri getirmiştir. Bu öneri liberal düşüncenin serbest piyasa ve minimal devlet anlayışı ile uyumlu olmasa da artık görmezden gelinmeyecek boyutlardaki eşitsizliğe çözüm olabilecek niteliktedir.

Macpherson'un önerisinin ardından dünyada bu önerinin aksine neoliberal politikalar uygulanmaya başlamış ve eşitsizlik çözülmek bir yanda giderek artmaya devam etmiştir. Neoliberal politikaların arttırdığı ve görmezden geldiği eşitsizlik sorunu 2012 yılında Thomas Piketty'nin yayınladığı *21. Yüzyılda Kapital* kitabı ile tekrar gündeme gelmiştir. Piketty de Macpherson gibi eşitsizliği gidermeye yönelik içerisinde radikal bir öneri sunmuştu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Gelir Eşitsizliğinin Nedeni: Mülkiyet Eşitsizliği

1980 sonrasında neoklasik politikaların uygulanmasını savunan iktisatçılar büyüme hedefi altında kaynak dağılımında etkinliğe odaklanmış, piyasa etkinliğinin sağlanmasını maliye politikasının en temel amacı olarak görmüşlerdir. 1990'lardan itibaren eşitsizlik sorunu gündeme gelse de bunu 1980-2010 arasını kapsayan mikro veri setleri üzerinden inceledikleri için çalışmalar bireysel veya hane halkı düzeyinde ve kısa dönemli olarak kalmış ayrıca üst gelir gruplarının gelirlerini düşük göstermesinden dolayı eşitsizliklerin boyutu da oldukça düşük gösterilmiştir. Çalışmalar genellikle gelir dağılımından ziyade yoksulluk konusu üzerine olmuştur. 2000'lerde ise eşitsizliğin sebebi olarak küreselleşme, demografik değişiklikler, kurumsal nedenler, eğitim ve teknolojik değişiklikler gibi sebepler ortaya konulmuştur. Eşitsizlik çalışmaları emek piyasasındaki değişimlere odaklanmış, eşitsizlik bireysel ücret eşitsizliğine indirgenmiştir. Ancak eşitsizlik konusu ve nedeni hiçbir zaman çalışmaların temel konusu olmamış, tam olarak açıklanamamış, büyüme hedefinin gerisinde kalarak ana akım iktisadın ikinci plana attığı bir konu olmuştur. (Albayrak, 2014: 645-649) (Özen ve Voyvoda, 2014: 670-672)

2008 krizi ve krizden çıkış için uygulanan özel kesimin borçlarının kamulaştırılması, krizin maliyetinin ücretlerin dondurulması, düşürülmesi, kamu harcamalarının azaltılması, dolaylı vergilerin artırılması gibi kemer sıkma politikaları ile çalışanlara ödettirilmesi, krizin asıl sebebi olmasına rağmen hiçbir maliyete katlanmadan krizden sıyrılan üst gelir gruplarına karşı toplumda bir tepki oluşturmuş ve neoklasik politikalar sorgulanmaya başlamıştır. Zaten genellikle kriz dönemleri burjuva iktisat düşünce geleneği için zorunlu öz eleştiri dönemleri olmuştur. 2008 krizi ile başlayan neoklasik iktisadın tüm çelişkilerinin derinleştiği günümüz kapitalizminde de burjuva

iktisat geleneği böyle bir eşikten geçmektedir. Çelişkinin çıplak yani görünür hali, gelir dağılımının tüm kapitalist dünyada sürdürülemez düzeyde bozulmuş olmasıdır (Albayrak, 2014: 649-650) (Köse, 2019).

Böyle bir tepkinin oluştuğu dönemde Thomas Piketty ana akım iktisattaki eşitsizliklerin bireysel düzeyde analiz edilerek emek geliri eşitsizliğine indirgenişini eleştirmiş ve eşitsizlik konusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir. *21. Yüzyılda Kapital* adlı kitabında ana akım iktisattan farklı olarak öncelikle uzun dönemli bir veri seti oluşturmuştur. Piketty kitabına “zenginliğin paylaşılması günümüzün en hararetli ve en çok tartışılan sorunlarından biridir. Ancak onun uzun vadedeki evrimine dair tam olarak ne biliyoruz” cümlesi ile başlamış (Piketty, 2013, s. 1) ve eşitsizlik konusu üzerine analizlerini 18. Yüzyıldan günümüze kadar olan bir veri seti üzerinden yapmıştır. Bu uzun dönemli veri seti Piketty’nin kitabının büyük ilgi görmesinin ve ana akım iktisadın eşitsizlik çalışmalarından ayrılmasının temel sebeplerinden biri olmuştur. Ayrıca bu analizler emek gelirin yanı sıra en zenginlerin gelir ve servetlerine odaklanmış, eşitsizliğin kaynağı olarak emekten ziyade sermaye ve sermayenin birikim sürecini ortaya koymuştur.

Aslında Piketty kitabında neoliberalizm kavramını hiç geçirmemiş, ancak dünyada politika değişimlerinin yaşandığı ve neoliberal politikaların uygulandığı 1980 yılını ve sonrasını sermaye birikiminin artarak eşitsizliklerin daha fazla kötüleşmeye başladığı yıl olarak belirtmiştir. Neoliberalizmi doğrudan hedef almasa da bugüne kadar uygulanan politikalar ile korunan servet sahiplerini eşitsizliklerin kaynağı olarak ortaya koyması dikkatleri üzerine çekmesini sağlamıştır.

Piketty’nin kitabı küresel ekonomi politiği çalışmaları açısından iki önemli sonucu ortaya koymuştur. Bunlardan ilki sermaye toplum ilişkisinin tüm zamanlardan daha önemli olduğunu ortaya koyması diğeri ise piyasa ekonomisinin üretim faktörleri

içerisinde unutulmuş emek ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin sermaye sahipleri lehine bozulduğunu ortaya koymasındır. (İpek, 2014: 657)

1970'lerden beri Amerika ve Anglosakson ülkelerde eşitsizliğin arttığına dair bulgular periyodik yayınlarla Larry Michel tarafından gösterilmesine, James Galbraith Austin'in Piketty gibi ücret eğilimlerini kullanmasına, Joseph Stiglitz'in 2012 yılındaki kitabında artan eşitsizliğe dikkat çekmesinde rağmen Piketty'nin gördüğü ilgiyi görmemelerinin temel sebebi çalışmaların tarihinde gizlidir. Piketty'nin kitabının 2008 krizinden sonra işsizlik artarken, yönetici ücretlerinin yükseldiği, orta sınıfın endişelerinin çoğaldığı bir dönemde yayınlanması, kamu politikası açısından bugüne kadar görülmeyen eşitsizlik konusuna odaklanması, analiz ve önerilerinin geleneksel olması da kitabın başarılı olmasının başlıca sebepleridir. (Wade, 2014)

2014 yılında Piketty Hürriyet gazetesine vermiş olduğu röportajda da kitabın bu denli başarılı olmasını ekonomiyi karmaşık teorilere başvurmadan insanlara anlaşılabilir olarak anlatmasına, ekonomiyi anlamak için ihtiyaç duyulan tarihsel perspektifi ortaya koymasına ve pek çok ülkede eşitsizlik kaygısının arttığı bir dönemde kitabın yayınlanmasına bağlamaktadır²

3.2. Thomas Piketty ve 21. Yüzyılda Kapital

Fransız yazar Thomas Piketty 1990 yılında Ecole Normale Supérieure'den matematik lisansı almış, iktisat doktorasını 1993'te L'ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales ve London School of Economics'te tamamlamıştır. 1993-1995 yıllarında Amerika MIT İktisat Bölümünde asistan profesör olarak görev almış, 3 yılın ardından Paris'e geri dönmüştür ve halen Paris School of Economics'te çalışmaktadır³. ABD'de yürütülen matematiksel ve teorik iktisadın kendini toplumun sosyal

² <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/thomas-piketty-bu-kadar-milyarderinizin-olmasi-son-derece-tuhaf-27628263> Erişim Tarihi: 01.10.2019

³ bkz. <http://piketty.pse.ens.fr>

gerçeklerinden koparması ve toplumsal gerçeklik karşısında tamamen soyut kalması nedeniyle Paris'e dönen T. Piketty, 1913-1948 yıllarını kapsayan ABD verilerini analiz etmiş, toplumsal eşitsizliği ilk kez ampirik olarak ortaya koyan Kuznets'den beri eşitsizlikle ilgili uzun dönemli veriye dayalı herhangi bir çalışma yapılmadığını fark etmiş ve çalışmalarında bu konuya odaklanmıştır. Servet ve gelirin tarihsel dinamiklerini anlayabilmek, doğru bir şekilde analiz edebilmek için gerekli olan uzun vadeli perspektifi 15 yıllık bir çalışma ile oluşturmuştur. Bu çalışmaları Anthony Atkinson ve Emmanuel Saez ile yürütmüştür. Gelir, servet, bunların paylaşımı ve birbirileri ile ilişkisini uzun dönemli olarak ortaya koyabilmek adına seçtikleri ülkelerin özellikle gelir vergisi, varaset vergisi bilgilerini içeren vergi kayıtlarını incelemiştir. Amerika, Fransa, İngiltere, Almanya, Japonya başta olmak üzere Amerika ve Avrupa'nın uzun vadeli gelir ve servet dinamiklerini ortaya koymuştur. Toplumun en zengin %10, %1, binde 1, milyonda 1 en yoksul %50 gibi sınıflara ayırarak bu kesimlerin farklı dönemlerde toplam gelirden aldıkları payları ortaya koymuştur. Böylelikle dönemler arası eşitsizlikleri karşılaştırma olanağı sağlamıştır.

21. *Yüzyılda Kapital* kitabı dört kısım ve on altı bölümden oluşmuştur. Gelir ve servet başlığı altındaki birinci bölümde kitabın genelinde kullanılan gelir, sermaye, sermayenin getirisi gibi temel kavramlar açıklanmıştır. Sermaye/gelir oranının dinamikleri adlı ikinci bölümde milli gelirin sermaye ve emek arasındaki bölüşümü anlatılmıştır. Eşitsizliklerin yapısı adlı üçüncü bölümde sermaye ve emek gelirinin 18. Yüzyıldan itibaren geçirdiği evrim, bu eşitsizliklerin büyüklükleri ve yapısı anlatılmıştır. 21. Yüzyılda sermayenin düzenlenmesi başlıklı dördüncü bölümde önceki bölümlerde anlatılan hususlardan çıkartılan sonuçlara göre servet ve sermaye eşitsizliğini önleyecek önerilerde bulunulmuştur.

3.2.1. Temel Kavramlar

3.2.1.1 Milli gelir

Milli gelir, bir ülkede yaşayanlar tarafından bir yıl içinde üretilen gelirin toplamıdır. Safi yurtiçi hasıla (gayrisafi yurtiçi hasılatın sermayenin aşınma payı düşüldükten sonra bulunur. Bu aşınma payı da genellikle yüzde 10'dur) ile yurt dışından elde edilen net gelirin toplamı ile milli gelire ulaşılır. Eğer yurt içindeki şirketler yabancılara ait ve bu şirketlerin yurt dışına yaptıkları kar, faiz ödemeleri yüksek ise milli gelir yurt içi hasıladan düşük çıkar. Ancak günümüzde ABD, Çin gibi çoğu ülkede milli gelir ve yurt içi hasıla rakamları birbirine çok yakındır. Bu da sermayenin yol açtığı eşitsizliğin uluslararası olmaktan ziyade ulusal bir sorun olduğunu göstermektedir (Piketty, 2013: 46-48).

3.2.1.2 Sermaye

Kitabının merkezini oluşturan sermaye kavramı beşeri olmayan ve bir piyasada alınıp satılabilen aktiflerin toplamı olarak tanımlanmıştır. Sermaye genel olarak apartman, ev gibi konut olarak kullanılan gayrimenkuller ve bina, makina, patent gibi işletmeler ve kamu kurumları tarafından kullanılan finansal ve mesleki sermayeden oluşmaktadır.

Piketty sermaye ve servet kavramlarını eş anlamlı olarak kullanmıştır. Toprak, doğal kaynaklar gibi insanlar tarafından biriktirilmeden elde edilen unsurları, altın gibi doğrudan üretimde kullanılmayan unsurları ve konutları sermaye içine dahil etmiştir (2013: 49-53). Kitaba yönelik eleştirilerin birçoğu da Piketty'nin sermaye tanımına ilişkin olmuştur.

3.2.1.3 Kapitalizmin Birinci Temel Yasası

Piketty'nin sermaye birikimini sermayenin gelir akışı ile ilişkilendirdiği ve kapitalizmin temel yasası olarak belirttiği, tüm ülkelerde ve tüm dönemlerde uygulanabilen formül şu şekildedir:

$$\text{Milli Gelir İçinde Sermaye Gelirine Düşen Pay } (\alpha) = \text{Sermayenin Getirisi } (r) * \text{Sermaye/Gelir Oranı } (\beta)$$

Bu oran bize sermaye payı, sermayenin getiri oranı ve sermaye/gelir oranının farklı ekonomik, sosyal ve politik güçler ve unsurlar tarafından belirlense de bu üç değişkenin birbirinden bağımsız olamayacağını ve her zaman birbirini etkileyip, belirleyen değişkenler olduğunu göstermektedir (2013: 59).

Sermayenin getiri oranı; bir sermayenin bir yıl boyunca ne kadar kazandırdığının ölçüsüdür. Bu kazanç kar, temettü, faiz, kira gayri maddi hak ödemeleri gibi unsurlardan oluşabilir. Dolayısıyla sermayenin getirisi kavramı sadece kar ya da faiz gibi düşünülmemelidir (2013: 55-56).

Sermayenin getiri oranının nasıl belirlendiğine ilişkin en fazla veri olan İngiltere ve Fransa'ya bakıldığında sermaye miktarı ile getirinin ters orantılı olduğu görülmüştür. Sermayenin miktarı arttığında sermayenin getirisi düşük olmuştur ve sermayenin saf getiri oranı (vergi öncesi) tarih boyunca %4-5 aralığında değişmiştir (2013: 214,381).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde sermaye/gelir oranı genel olarak beş ya da altı arasında değişmektedir. Sermaye birikiminin neredeyse tamamını özel sermaye oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına milli gelir yaklaşık 30000-35000 Avro iken kişi başına özel servet 150.000-200.000 Avrodur (2013: 54).

3.2.1.4. Büyüme

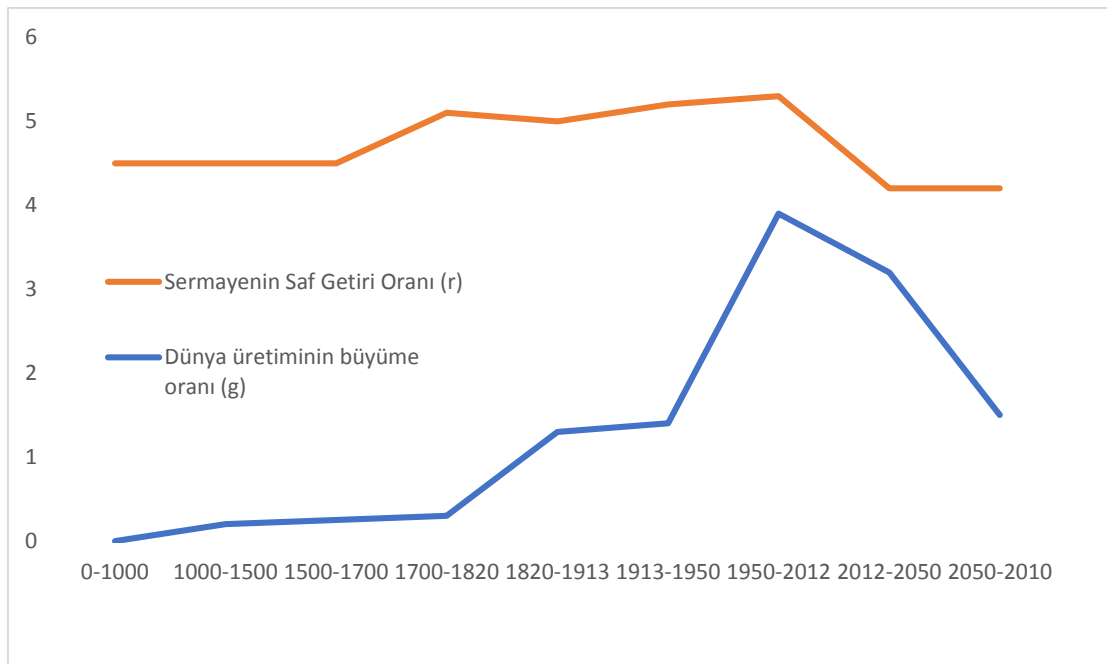
Büyüme kavramı hem demografik büyümeyi hem de kişi başına üretimdeki büyümeyi kapsamaktadır. Yani hem demografik hem de ekonomik iki bileşenden oluşur.

18. Yüzyıldan beri büyümenin demografik ve ekonomik bileşenleri hemen hemen aynı oranda olmuştur. 1700-2012 yılları arasında Dünya GSYH'sı ortalama %1,6 büyümüş bunun yarısı demografik yarısı ekonomik büyümeden kaynaklanmıştır (2013: 77,80).

Demografik ve ekonomik büyüme 18. ve 19. Yüzyıl, özellikle de 20. Yüzyıl süresince kademeli olarak atmıştır. Ancak 21. Yüzyılda büyüme oranları çok daha düşük seviyelerde olacaktır. Demografik büyüme Birleşmiş Milletlere göre 2013-2040'a kadar yılda %0,4 altına düşecek ve 2070-2080'den itibaren %0,1 olarak sabitlenecektir. Demografik büyümenin bu denli düşük olacağı beklentisi toplam büyümeyi de düşürmektedir. Nitekim geçmişten günümüze kadar teknolojik gelişmelerin öncüsü olup da kişi başına üretimdeki büyüme oranının sürekli %1,5'in üzerine çıktığı herhangi bir ülke yoktur (2013: 85-99).

3.2.1.5 Iraksama Kuvveti $r > g$

Aşağıdaki grafikte ilkçağdan 2010' e kadar dünya seviyesindeki yıllık sermaye getiri ve büyüme oranları gösterilmiştir (2013: 381).



Grafik 3. Iraksama

Grafikte sermayenin getiri oranının %4 ile %5 arasında değiştiği, büyümenin ise 2012'den itibaren keskin bir düşüş geçirdiği görölmektedir. Zaten pratikte sermayenin getiri oranının doğal ve kesintisiz bir biçimde %2-3'ün altındaki seviyelere düştüğü bir toplum örneği tarihte asla var olmamıştır. Sermayenin getirisinin %4-5 seviyesinde istikrarlı ilerlediği göz önüne alındığında büyümenin giderek düşmesi getiri ve büyüme farkının giderek artmasına neden olmaktadır. Aradaki bu farkın atması zenginliğin paylaşılmadaki ıraksama kuvvetini arttırmaktadır. Servetin birikim ve paylaşım süreçleri zaten kendi içlerinde bir ıraksama kuvveti barındırır. $r > g$ olduğu sürece geçmişten gelen sermaye miktarı üretim ve gelirdeki artış miktarından daha hızlı büyüyecektir. Miras yoluyla edinilen servet yıllar itibariyle giderek artacak, çalışılarak elde edilen servetten daha önemli ve baskın hale gelerek eşitsizliklerin kaynağını oluşturacaktır. Bu fark belli bir eşiği geçerse, dengeli paylaşımdan söz etmek artık mümkün olmayacak, servet eşitsizlikleri sınır tanımadan artacak ve gelir dağılımında en üst kesim ile ortalama arasındaki uçurum giderek büyüyecektir. Dünya savaşları sonrasında yaşanan şoklar atlatıldıktan sonra bu ıraksama sürekli artmış ve bugünkü aşırı sermaye yoğunlaşmasının temelini oluşturmuştur. 21. yüzyılda da bu farkın giderek artacağı beklenmektedir (2013: 27-29, 385-394).

3.2.1.6. Kapitalizmin İkinci Temel Yasası

Uzun vadede sermaye/ gelir oranı (β) bir ülkenin tasarruf miktarının (s) büyümeye oranı (g) ile bulunur ve kapitalimizin ikinci temel yasasını oluşturur.

$$\beta = s/g$$

Bu formül sadece uzun vadede geçerlidir. Bir ülkenin sonsuza kadar, gelirinden s oranında tasarruf etmesi milli gelirin de kalıcı olarak g oranında büyümesi durumunda sermaye gelir oranının giderek s/g 'ye yaklaşacağını gösterir. Formül kısa vadeli şokları

açıklayamazken uzun vade de sermaye gelir oranının denge noktasını gösterir (2013: 180-182).

Bu yasa uzun vadede çok tasarruf edip az büyüyen bir ülkede sermaye birikiminin çok yüksek düzeyde olacağını gösterir. Büyümenin düşük olduğu durgun ülkelerde geçmişten gelen varlıklar aşırı önemli olurken eşitsizliğin temel kaynağını bu varlıklar oluşturur.

Küresel sermaye gelir oranı 19. yüzyılda ortalama %6-7 iken 1914-45 yılları arasında Dünya Savaşlarının etkisi ile %2-3 seviyesine inmiştir. 21. yüzyıla gelindiğinde sermaye gelir oranı 19. yüzyıl seviyelerini yakalamış ve yaklaşık % 5-6 seviyesine ulaşmıştır. Bu eğilimle birlikte 1870-2010 yılları arasında sermaye gelir oranı bir U eğrisi oluşturmuştur (2013: 209).

2010 sonrasında ise küresel tasarruf oranının %10 seviyesinde sabitleneceği ve bugün yıllık %3 olan küresel büyümenin 21. Yüzyıl sonrasında %1,5 seviyesine gerileyeceği bu oranlar nedeniyle de küresel sermaye/gelir oranının 21. Yüzyılda %7'lere yükseleceği tahmin edilmektedir (2013: 209).

3.3. Gelir Eşitsizliği

Gelir eşitsizliği, emek ve sermaye eşitsizliğinin toplamından oluşmaktadır. Emek ve sermayedeki eşitsizlik toplam gelir eşitsizliğini belirlemektedir (2013:254).

Gelir eşitsizliği birçok farklı faktörden etkilenmektedir. Sadece ekonomik etmenler değil aynı zamanda toplumsal, politik, askeri, kültürel birçok unsur da gelir eşitsizliğini belirlemektedir. Bu nedenle bir ülkenin zenginliğinin paylaşımını analiz ederken o ülkenin genel tarihinin de araştırılması gerekir (2013: 293).

Savaşlar, devrimler, hükümetler, ekonomik politikalar gibi farklı unsurlar tarih boyunca gelir dağılımının yapısını etkilemiştir. 20. Yüzyılda Dünya Savaşları, 1917 Bolşevik Devrimi, 1929 Krizi ve bunların ardından uygulanan farklı kamu politikaları

(artan oranlı gelir vergileri, sermayeden yüksek vergi alınması, işçi ücretlerinin kamu tarafından belirlenmesi vb.) 1950-1960 döneminde özel sermayenin tarihsel olarak en düşük seviyesine düşmesine neden olmuştur. 1979-1982 korumacı Anglosakson devrimi, 1989-1990 Sovyet Bloğunun dağılması, özellikle 1990'lardan itibaren uygulanan neoliberal politikalar, artan özelleştirmeler, finansal küreselleşme tekrar özel sermaye miktarını arttırmış ve 1913 yılından beri en yüksek seviyelerine çıkmasına neden olmuştur (2013: 44).

Gelir dağılımında adaletten söz edebilmek için her kesimin nüfustaki payı kadar toplam gelirden pay alması gerekir. Örneğin nüfusunun %1'ni oluşturan kesimin toplam gelirden %1 oranında pay alması gerekir. Ancak toplumların geçirdiği tarihsel süreç sonucu sermayenin ve emeğin milli gelirden aldıkları pay sürekli değişkenlik göstermiştir. 1910'larda Kıta Avrupası'nda en üst %1'lik dilimin toplam gelirden aldığı pay yaklaşık %18-22 arasında iken 1960'larda %6-8 düzeylerine inmiş, 2010'larda %10-15 arasına yükselmiştir. ABD'de 1910'larda %18 olan en üst %1'lik kesimin payı 1960'larda en düşük seviye olan %7'ye inmiş, 2010 yılında %20 seviyesine yükselmiştir (2013: 338-339)

Gelir hiyerarşisinde daha yukarılara çıkıldıkça bu artışlar daha da yüksek olmuştur. Kıta Avrupası'nda en üst binde birlik kesimin 1910'da aldığı pay %8 iken, 1960'larda %1,5'lara düşmüş, 2010'larda yaklaşık %2,5 seviyesine yükselmiştir. ABD'de ise en üst binde birlik kesimin payı %2'den %10'a yükselmiştir. En üst binde birlik kesimin toplam gelirden aldığı pay %2 olduğunda ülkedeki ortalama gelirin yirmi katından fazla gelir elde ettiği, %10 pay aldığında ortalama gelirin yüz katına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu şekilde bakıldığında gelir dağılımındaki adaletsizlik daha somut algılanabilmektedir ve toplumun çok küçük bir kesiminin gücü fark edilebilmektedir (2013: 341).

3.3.1. Emek Gelirindeki Eşitsizlik

Batılı toplumların neden kalkındığı sorusunun cevabı olarak emperyalizm, eşitsiz gelişme değil de bu ülkelerin insanların daha girişimci, daha eğitilmiş, daha vasıflı oldukları cevabı verilmektedir. Batılılar gibi kalkınmak için de altyapı, eğitim, sağlık, araştırma gibi sorunlar ve bu sorunları giderecek yatırımlarla uğraşmayıp batılılar gibi bireyler yetiştirmeye çalışılması gerektiği söylenmiştir. Nasıl ki sermaye sahipleri üretim için binaya, makineye yatırım yapıyorsa birey de kendine yatırım yapmalı üretkenliğini, marjinal verimliliğini arttırmalıdır denmiştir.⁴

Günümüzde emek eşitsizliklerinin sebebi olarak eğitim ve teknoloji arasındaki farklılık gösterilmektedir. Ücretlerin marjinal verimliliğe bu verimliliğin de çalışanların yeterliliğine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Ancak özellikle ABD’de ve birkaç gelişmiş ülkede gözlemlenen yönetici kesimin yüksek ücretlerini bu marjinal verimlilik ve eğitim teknoloji yarışı açıklayamamaktadır.

2010 yılında emek geliri elde edenlerin milli gelirden aldıkları paylar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Emek Geliri Elde Edenlerin Toplam Gelirden Aldıkları Paylar

Emek Geliri Toplamında Yer Alan Gruplar (2010)	Avrupa	ABD	ABD 2030
En Zengin %10 "Üst Sınıflar"	25%	35%	45%
En zengin % 1 "Hakim Sınıflar"	7%	12%	17%
Geriye Kalan %9 "Müreffeh Sınıf"	18%	23%	28%
Ortadaki %40 "Orta Sınıf"	45%	40%	35%
En yoksul %50 "Halk Sınıfı"	30%	25%	20%

Kaynak: Piketty (2013: 263)

⁴ <http://gamzeyucesanozdemir.org/kalkinma-neydi-kalkinma-emekti-birgun/> Erişim Tarihi: 15.10.2019

Tabloda da görüldüğü üzere en yüksek %10'luk dilim ABD'de toplam emek gelirinin %35'ini alırken en alt %50'lik dilim %25'ini almaktadır. Emek yoğunlaşması bu şekilde devam ettiği takdirde ise 2030 yılında en üst %10'luk kesim en yoksul %50'nin aldığı payın yaklaşık iki buçuk katı emek geliri elde edecektir. Avrupa'da ise en üst %10'luk kesimi gelirden aldığı %25'lik pay ile neredeyse en al %50 kadar pay almaktadır.

1970'lerde ABD'de %2 olan en üst binde birlik kesimin ise toplam gelirden aldığı pay 2010 yılında neredeyse %8'lere çıkmıştır. Bu oranlar bu kesimin ortalama gelirin yirmi katından fazla gelir elde ettiğini göstermektedir (2013, s. 341).

ABD ve Anglosakson ülkelerde son 40 yıllık dönemde en üst %10 ve binde birlik kesimin paylarının nüfusun geri kalanına göre oldukça yüksek oluşunun temel sebebi finans ve diğer sektörlerde çalışan üst düzey yöneticilerin ücretlerindeki aşırı yükseliştir. Bu yükselişin sebebi de marjinal verimlilik yasası ile açıklanamamaktadır (2013, s. 338).

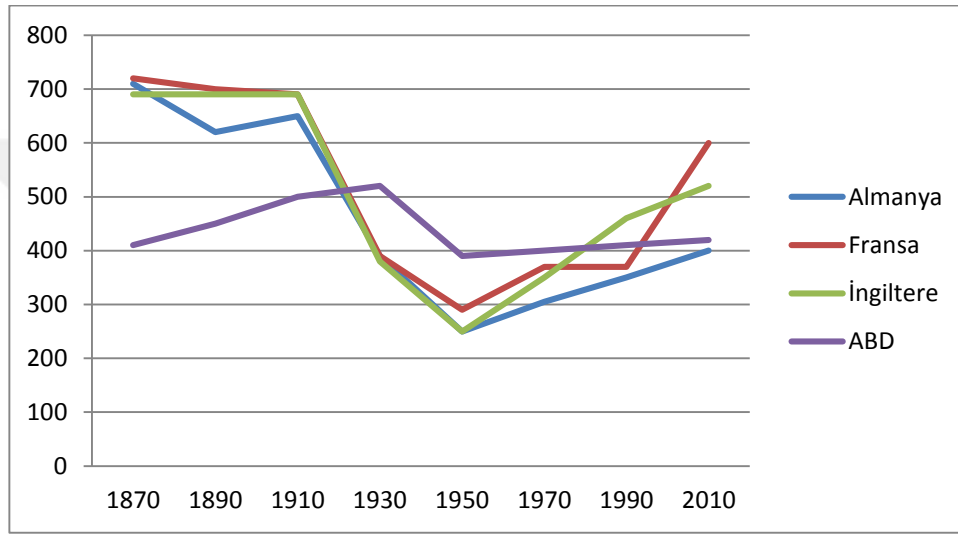
Aslında emek gelirindeki eşitsizliği belirleyen temel unsurlar mesleki yeterlilik ve arz talebi, emek piyasasının işleyişi, ücret ve eğitim sistemi, eğitim maliyeti gibi faktörlerdir. Bu faktörlere ilişkin düzenlemeler de o ülkenin sosyal adalet algısına bağlıdır. Bu unsurlar dikkate alındığında uzun vadede ortalama ücretleri arttırmanın ve ücret eşitsizliklerini azaltmanın en doğru yolu mesleki yeterliliğe ve eğitime yatırım yapmak olarak görülmektedir. Tüm veriler diğer ülkelere göre daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir eğitim sistemine sahip olan İskandinav ülkelerinde ücret eşitsizliklerinin diğer ülkelere göre daha düşük olduğunu göstermektedir (2013: 326-328)

3.3.2. Sermaye Gelirindeki Eşitsizlik

Günümüzde gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi iki eşit parçaya ayrılmış, yarısını konut biçimindeki gayrimenkuller diğer yarısını da özel işletmeler ve kamu tarafından üretim için kullanılan sermaye oluşturmuştur. Bu şekilde geçmişten farklı olarak

sermayenin biçimi değişmiş, toprağın, tarımsal arazinin yerini gayrimenkul ve finansal sermaye almıştır. Ancak sermaye birikiminin yıllık milli gelir cinsinden ifade edilen toplam değeri değişmemiştir (2013: 55-125-126).

Avrupa'nın sermaye değişimi hakkında bilgi sahibi olabilmek için sermaye birikimine ilişkin verilerin neredeyse eksiksiz olduğu Fransa, İngiltere ve Almanya'nın ve ayrıca ABD'nin yıllar itibariyle milli gelir içerisindeki sermaye miktarı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir (2013, s. 157-164).



Grafik 4. Fransa, ABD, Almanya ve İngiltere'nin Sermaye Miktarındaki Değişim

Sermaye, 19. Yüzyılda Avrupa'da 6 yıllık milli gelire karşılık gelirken 1914-1945 yılları arasında savaş sonrası uygulanan kamulaştırmalar, kolonilerden çekilme süreci, yabancı portföylerdeki aşırı düşüş, artan kamu açıkları, vergi politikaları gibi nedenlerle tarihindeki en düşük seviyelere inmiş, 1970'lerden itibaren tekrar yükselme eğilimine girerek neredeyse 19. Yüzyıldaki seviyeye ulaşmıştır. Bu eğilimlerle birlikte sermaye/gelir oranı Avrupa'da yıllar itibariyle bir U eğrisi oluşturmuştur. Amerika'da ise sermaye miktarı Avrupa kadar yüksek değildir. Bunun başlıca sebebi de Amerika'nın hiçbir zaman kolonyal bir güce dönüşmemiş olmasıdır. Bundan dolayı Amerika'nın 20. Yüzyılda izlediği U eğsi Avrupa kadar keskin değil, sermaye/gelir oranı Avrupa'ya göre daha istikrarlıdır (2013: 157-165).

1970’li yıllardan itibaren sermayenin giderek yükselmesi yavaş büyüme(özellikle düşük demografik büyüme), özelleştirme politikaları, gayrimenkul ve borsa fiyatlarındaki yükselişler ile desteklenen özel sermayenin geri dönerek yeni bir “servet kapitalizminin” ortaya çıkarması ile açıklanabilmektedir (2013: 185).

Sermaye birikiminin toplum genelinde dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Sermaye Geliri Elde Edenlerin Toplam Gelirden Aldıkları Paylar

	Avrupa 2010	ABD 2010	Avrupa 1910
En Zengin %10 "Üst Sınıflar"	60%	70%	90%
En zengin % 1 "Hakim Sınıflar"	25%	35%	50%
Geriye Kalan %9 "Müreffeh Sınıf"	35%	35%	40%
Ortadaki %40 "Orta Sınıf"	35%	25%	5%
En yoksul %50 "Halk Sınıfı"	5%	5%	5%

Kaynak: Piketty (2013: 264)

En zengin %10’luk kesimin payı 2010 yılında Avrupa’da %60 ABD’de %70 gibi yüksek bir oranlara denk gelmektedir. Nüfusun %10’u gibi az bir kesimi %60-70 pay alırken en yoksul %50’lik dilim sadece %5 oranında sermaye birikimine sahiptir. Daha somut bir şekilde açıklamak gerekirse kişi başına ortalama servetin 200.000 avro olduğu bir Avrupa ülkesinde en üst %10’luk kesimin sahip olduğu servet miktarı kişi başına 1,2 milyon avroya denk gelirken en alt %50’lik kesim sadece 20.000 avroluk bir servete sahip olabilmektedir. 20000 avro 1,2 milyon avronun yanında yok denecek kadar azdır. Zaten bu en yoksul kesim için servet ve sermaye kavramları nispeten soyut kalmaktadır.

En üst % 10’luk kesim içinde de servet oldukça eşitsiz dağılmaktadır. En zengin %1’lik kesim Avrupa’da %25 paya sahipken geriye kalan %9’luk dilim %35 paya sahiptir. ABD’de durum daha eşitsiz olup toplam sermaye yarıya paylaşmakta, en üst

%1 ve geriye kalan %9'un payları %35'e karşılık gelmektedir. En üst %1'lik kesim çok az bir nüfusa sahip olmasına rağmen sermayenin büyük çoğunluğunu elinde tutmakta ve günümüzde gelir eşitsizliğinin en temel göstergesini oluşturmaktadır.

Tabloda ayrıca 1910 yılı Avrupa verileri de gösterilmiştir. 1910 yılında %10'luk kesim bir ülkede üretilen kaynakların %90'nına sahip olmuştur. Bu durum sermaye yoğunlaşmasının aşırı derecede olduğunun ve eşitsizliğin en yüksek seviyelere ulaştığının göstergesidir. %10'luk dilimin payı 1914-1945 şokları nedeniyle azalmış sonrasında yapısal değişimler nedeniyle tekrar eski seviyelerini yakalayamamıştır. Bu yapısal değişimlerin başında 20. Yüzyılda devletlerin sermayeden ve onun getirisinden önemli ölçüde vergi almaları gelmektedir. 1910'lardaki servet yoğunlaşması büyük bir savaşın ya da şokun yaşanmadığı bu nedenle de sermayeden neredeyse hiç vergi alınmadığı geçmiş dönemlerin sonucudur. 1910'larda sermaye getirisinden alınan vergi %0 iken ilk olarak 1950-1980 yıllarına %30 oranında vergi uygulanmaya başlayıp günümüze kadar bu oranlar devam etmiştir. Bu vergi uygulamaları da 2010 yılına gelindiğinde en üst %10'luk kesimin payının %60'larda kalmasına neden olmuştur.

Ayrıca 1910 ve 2010 yılı karşılaştırıldığında en önemli farklılığın orta kesimin sermaye payındaki değişim olduğu görülmektedir. En üst %10 ve en alt %50 arasında kalan %40'ın 1910 yılında sahip olduğu sermaye miktarı %5 iken 2010 yılında %35'e yükselmiştir. 1910 yılında orta sınıf diye bir kesim yokken zenginliğin paylaşımındaki yapısal dönüşümle birlikte nüfusun neredeyse yarısını temsil eden, servete erişmeyi başarmış bireylerden oluşan, bir araya geldiklerinde milli servetin dörtte biri ile üçte birinin elinde tutan orta sınıf doğmuş ve en üst %10'luk kesimin kaybettiği sermayeyi ele geçirmiştir (2013: 273-279,373, 400-403).

21. yüzyılın emek ve sermaye paylaşımını önceki dönemlerden ayıran en önemli özelliklerinden biri de yüksek gelir bileşimindeki farklılıktır. Geçmişten günümüze değişmeyen temel şey gelir hiyerarşisinde yukarılara çıkıldığında emeğin payının

azalarak sermayenin payının artmasıdır. Ancak 21. yüzyılda sermayenin payının baskın olabilmesi için daha üst dilemlere çıkmak gerekmektedir. Sermaye geliri geçmişte en üst yüzde birlik dilimde baskınken günümüzde üst düzey yönetici maaşlarındaki yükselişle birlikte yalnızca en üst binde birlik dilimde baskın hale gelmiştir. “Rantiye toplumundan” “yönetici toplumun geçilerek, en üst yüzde birlik dilimde sermayeden ziyade emek gelirinin daha baskın olduğu bir toplum yapısı oluşmuştur. Artık en üst onda birlik kesimin ilk %1’i sermaye gelirinden kalan %9’u emek gelirinden oluşmaktadır.

Aşağıdaki tabloda dünya hiyerarşisinin tepesindeki servetlerin 1987 yılından itibaren büyüme oranları gösterilmiştir.

Tablo 3. Servetlerin Büyüme Oranı

Yıllık Ortalama (Reel) Büyüme Oranı (enflasyondan arındırılmış)	1987-2013
En zengin yüz milyonda birin serveti	6,80%
En zengin yirmi milyonda birin serveti	6,40%
Yetişkin başına ortalama servet (dünya)	2,10%
Yetişkin başına ortalama gelir (dünya)	1,40%
Yetişkin nüfus (dünya)	1,90%
GSYH (dünya)	3,30%

Kaynak: Piketty (2013,428)

En zengin yirmi milyonda bir 1980 yılında 150 kişinin 2010 yılında ise sadece 225 kişinin oluşturduğu bir gruptur. Bu grubun toplam serveti son 25 yılda %6,4 artmıştır. En zengin yüz milyonda bir ise 1980 yılında 30 kişinin 2010 yılında ise sadece 45 kişinin oluşturduğu bir gruptur. Geçen 25 yılda bu grubun serveti toplamda %6,8 artmıştır. 1980’lerden bu yana dünya %3,3 büyümüşken belli bir azınlığın sahip olduğu servet dünya büyümesinin iki katı oranında olmuştur. Ayrıca bu azınlığın serveti ortalama servetin 3 katı oranında büyümüştür (2013: 468-469).

Servet eşitsizliklerinin bu denli yüksek olduğu bir dünyada bu eşitsizliklerin sebebi neoliberal iktisatçıların öne sürdüğü gibi girişimcilik argümanı ile meşrulaştırılmaz. Bu servetlerin %60-70’i miras yoluyla edinilmiş servet olup gün geçtikçe katlanarak artmaktadır.

Sonuç olarak, emek ve sermaye gelirleri karşılaştırıldığında en yüksek emek geliri elde eden %10'luk kesimin toplam emek gelirinden aldığı pay %25 ile 30 arasında iken, en yüksek servete sahip %10'luk kesimin toplam servetten aldığı payın %50 olduğu görülmektedir. Aynı şekilde en yoksul %50'lik kesimlerin paylarına bakıldığında emek geliri elde edenlerin payı %30'a yakınken servet sahiplerinin payı %5'te kalmaktadır. Bu durum sermaye mülkiyeti ve sermaye gelirlerinin sistematik olarak emek gelirinden daha eşitsiz dağıldığını göstermektedir. Tarih boyunca da her zaman emek eşitsizliği sermaye eşitsizliğine kıyasla daha ılımlı olmuştur (2013:261). Ancak bu durum eşitsizlikleri çözümlerken emek eşitsizliğinin göz ardı edebileceği anlamına gelmemektedir. Çünkü toplam gelir bileşimine bakıldığında emek gelirinin sermayeden daha yüksek olduğu (yaklaşık üçte ikisi ile dörtte üçünü oluşturur) ve toplam gelir eşitsizliğinin emek gelirinden daha çok etkilendiği görülmektedir. Ancak günümüzde ortalama ücret seviyeleri büyük değişimler göstermezken yavaş büyüme eğilimine bağlı olarak sermayenin getiri oranı büyüme oranını büyük ölçüde aşmaktadır. Bu da miras yoluyla servet edinmiş kişilerin sermayeden elde ettikleri gelirlerinin çok az bir kısmını saklayarak sermayelerinin ekonomiden daha hızlı büyümesini ve sermaye yoğunlaşmasının aşırı seviyelere yükselmesine neden olmaktadır.

Piketty'e göre, büyük servet sahipleri servetlerini daha iyi finansal aracılık hizmetleri ile yöneteceği, daha kolay ve büyük risk alabileceği için daha yüksek getiriler elde etmeye devam edecektir. Ayrıca bu kesim toplumda söz sahibi olduğu, devlet yönetimlerinde etkili oldukları için getirilerinin azalmasına sebep olabilecek faktörleri de engelleyebilecektir. Bu işleyişte sermayenin dağılımında otomatik olarak köklü bir ıraksama kuvvetini devreye sokacaktır. Küresel sermaye hiyerarşisinde en üst %10'luk ve en üst %1'lik diliminde yer alan servetler alt kesimlerin servetlerinden daha hızlı büyüyecek ve dünya sermayesi içinde büyük servetlerin payı inanılmaz ölçüde artacaktır. Servetlerin bu şekilde hızlı büyümesini önleyecek temel güç büyüme oranlarıdır. Ancak

büyüme oranları gelecekte düşme eğiliminde olduğu için servet yoğunlaşmasının artmasını önleyemeyecektir (2013: 464).

3.4. Eşitsizliğe Yönelik Piketty'nin Sunduğu Çözüm Önerileri

Piketty' e göre vergi teknik bir mesele değil, politik ve felsefi bir meseledir, hatta politik meselelerin en önemlisidir. (Piketty, 2013, s. 534). Nitekim 21. yüzyılda geldiğimizde Avrupa ve Amerika'da servet yoğunlaşmasının 1900-1910 seviyesine çıkmamasının başlıca sebebi savaş sonrası uygulanan artan oranlı vergilerdir. Ancak günümüzde servet sahiplerinin gücü, artan vergi rekabetleri, büyümenin kaynağı olarak sermayenin görülmesi ve bu nedenle onun kısıtlanmaması gerektiği inancı birçok ülkede en yüksek gelir dilimine uygulanan vergi oranlarının azalmasına yol açmıştır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında 1970-2010 arası dönemde en yüksek marjinal vergi oranının düştüğü ülkelerde en yüksek gelir diliminin milli gelirden aldıkları pay artmıştır. Vergi oranının en fazla düştüğü ülkelerde özellikle şirket yöneticilerinin ücretleri aşırı derecede yükselmiştir. En yüksek kesime uygulanan vergi oranlarının gelecekte azalarak devam etmesi sermaye yoğunlaşmasının aşırı seviyelere yükselmesine neden olacaktır. (Piketty, 2013: 536-537,551)

Bu unsurlar göz önüne alındığında. Piketty'nin servet yoğunlaşmasını önlemek için ilk önerisi verginin modern dağılımında önemli bir role sahip artan oranlı vergilerin etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Artan oranlı vergilendirme mülkiyet haklarına ve serbest rekabete saygı gösterdiği için eşitsizliklerin azaltılmasında kullanılabilecek nispeten liberal bir yöntem olup sosyal adalet ile bireysel özgürlük arasındaki uzlaşmayı temsil etmektedir. Nitekim 20. Yüzyılda artan oranlı vergilere en çok bağlı olan ülkelerin Anglosakson ülkeler olması bunu göstermektedir. Bu doğrultuda ülkeler dar aralıklı bir vergi yerine, daha geniş aralıklarla artan bir vergi uygulayabilir. Böyle bir vergi küreselleşmenin nimetlerinden herkesin yararlanmasının vazgeçilmez bir yoludur. Artan

oranlı vergilerin 20. Yüzyılda eşitsizliklerin yapısındaki dönüşümde temel bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Artan oranlı vergi uygulaması esas alındıktan sonra en yüksek gelir grubuna uygulanacak vergi oranının optimal %80 olması gerekir. “Ama bu oran kesin olmayıp demokratik deneyimler ve ortaklaşa karar alma mekanizması ile değiştirilebilir.” “Yıllık 500.000 ile 1 milyon doların üstündeki servete uygulanacak %80 seviyesindeki bir vergi oranı büyüme oranlarına zarar vermeyecek, ekonomik açıdan faydasız davranışları makul seviyede sınırlandıracak ve büyüme nimetlerini daha yaygın biçimde dağıtılmasını sağlayacaktır”(2013:555-556). Ancak verginin politik bir mesele olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu vergiyi hayata geçirecek politikacıların tamamı aşırı zengin olup ortalama gelir seviyesinden kopmuş kişilerdir. Bu nedenle kendi kişisel çıkarları ile kamu yararını birbirine karıştırıp bu tür bir verginin hayata geçirilmesini desteklemeyeceklerdir (2013: 533-557).

Piketty’nin ikinci ve en çok ses getiren önerisi ise kendinin de bir ütopya olarak gördüğü küresel servet vergisidir. Mevcut koşullarda sermayeden küresel bir vergi almayı ütopya olarak görse de bölgesel seviyede mesela ilk etapta Avrupa Birliği’nde böyle bir uygulamaya başlanabileceğini belirtmektedir. Piketty “bu verginin milli gelire bir katkı sağlamak ya da serveti yeniden dağıtmak olmadığını, eşitsizlikleri önleme ve servete yönelik şeffaflığın sağlanması için finansal piyasalara bir düzenleme getirmeye yönelik iki amacının olduğunu”(2013:563) vurgulamaktadır. Bu vergi sayesinde servete dahil aktiflerin tanımları netleşecek, bankalar, finansal kuruluşlar tarafından kayıt altına alınacak ve şeffaf bir biçimde otomatik olarak birbiri ile paylaşılacaktır. Bu vergi her yıl kalıcı olarak alınacağı için düşük oranlı olarak uygulanmalıdır. Örneğin “1 milyon avronun altındaki servetlere %0, 1,5 milyon avro arasındaki servetlere %1, 5 milyon avro üzerindeki servetlere %2 oranında vergi uygulanabilir”(2013:575) Servet miktarı arttıkça vergi oranları da artabilir. Düşük oranlı dahi uygulansa ülkelere yine de ciddi gelirler sağlayacak, ülkeler için ilave bir kaynak oluşturacaktır (2013: 560-577).

Bireysel servete uygulanacak artan oranlı bir sermaye vergisi, özel mülkiyet ve rekabet koşullarından ödün vermeden, kapitalizmin kamu yararına kontrol edilmesini sağlayacak, $r > g$ eşitsizliğine ve başlangıç sermayesinin büyüklüğüne bağlı olarak artan getirinin yol açtığı eşitsizliği giderebilecektir. Bu verginin amacı kesinlikle servetin yeniden dağıtılmasını sağlamak değildir, öncelikle kayda geçirilmek kaydı ile mülkiyet hakkını garanti altına almaktır (2013: 579).

3.5. 21. Yüzyılda Kapital'e İlişkin Görüşler

Piketty'nin eseri *21. Yüzyılda Kapital* kitabın başlığı nedeniyle herkese Marx'ı hatırlatmaktadır. Ancak Piketty kitabında Marx'ı okumadığını özellikle belirtmiş ve Marx'ı yetersiz veri seti nedeniyle doğru sonuçlara ulaşamamakla eleştirmiştir. Bu nedenle kitaba dair yazılarda Piketty'nin genellikle Marx ile karşılaştırmaları yapılmış ve özellikle sermaye tanımı eleştirilmiştir. Diğer yandan sermaye kesimi temsil eden gazetelerde ya da okullarda görevli akademisyenler Piketty'nin veri setinin geçersiz olduğunu açıklayarak ortaya koyduğu sermaye eşitsizliğini bertaraf etmeye çalışmışlardır. Bu eleştirilerden bazıları şu şekildedir:

Korkut Boratav'a göre Piketty'nin sermaye tanımı hem neoklasik iktisadın hem de Marx'ın sermaye tanımlarından farklıdır. Neoklasik iktisatta sermaye, fabrika, makine, bilgisayar, işyeri binaları biçiminde üretim sürecinin asli bir girdisi olan üretim faktörüdür. Marx'ta ise sermaye, karşıtı olan işgücü ile kapitalizme özgü bir ilişki içinde tanımlanmaktadır. Aslında Piketty'nin sermaye tanımı da piyasa fiyatı olan ve mülkiyete konu olan tüm varlıkları kapsadığı için sermayeden ziyade servet olarak tanımlanmalıdır. Sermaye tanımının yanı sıra kapsadığı unsurlarda da problemler vardır. Sermayeyi hesaplarken makine gibi üretimde kullanılan unsurları hem sabit sermaye içinde hem de bunların oluşturduğu hisse değerlerini finansal sermaye olarak sayması ikili sayma probleminin doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca konut gibi kişisel mülkiyete konu

varlıkların sermaye içine dahil edilmesi, devlet tahvilinin özel sermaye içine dahil edilememesi de sermayenin yanlış ele alındığını göstermektedir. (Boratav, 2014)

Pınar İpek'e göre servet ve sermaye aynı kavramlar değildir. Servet içerisinde yer alan varlıkların tamamı üretimde kullanılmayabilir dolayısıyla sermayeye dahil edilmezler. Nitekim Amerikalı ekonomistler Amerikan orta sınıfının varlıklarının önemli bir kısmını oluşturan ve sermaye piyasasında tutulan hisse senedi ve sosyal güvenlik fonlarının Piketty'nin sermaye hesaplamasına dahil edilmediğini bu nedenle de hesaplanan gelir dağılımı eşitsizliğinin doğru olmadığını belirtmişlerdir. (İpek, 2014: 659)

Financial Times yazarı Chris Giles, Piketty'nin kitabının dayandığı verilerin hatalı olduğunu ve bu hatalar giderildiğinde Piketty'nin ulaştığı sonuçlara ulaşamayacağını, örneğin veriler düzeltildiğinde Avrupa'da 1970'ten sonra servet eşitsizliğinin arttığı sonucuna ulaşamayacağı belirterek Piketty'i eleştirmiştir.⁵Piketty'nin sunduğu çözüm önerilerine değinmeden yanlış veriler kullandığını yönünde eleştirilerini ortaya koymuştur.

Matthew Rogline, Piketty'nin azalan getirileri yeterince dikkate almadığını, azalan getiri nedeniyle sermaye birikimi arttıkça sermaye gelirinin azalacağını ve bu nedenle $r > g$ ıraksamasının artmak yerine azalacağını belirtmiştir. Ayrıca Piketty'nin kabul ettiği gibi sermaye gelir arasındaki ikame esnekliğinin birden büyük olmadığını, Piketty'nin bu hesaplamaları yaparken net ve brüt değerler arasında bir ayrım yapmadığını, eğer net değerleri kullansaydı bu esnekliğin birden küçük olacağını dolayısıyla sermayenin gelirden aldığı payın ve ıraksamanın artmayacağını belirtmiştir (Rognlie, 2014).

⁵ <https://www.ft.com/content/e1f343ca-e281-11e3-89fd-00144feabdc0> adresinden Erişim Tarihi: 10.05.2021

Lawrence Summers'a göre, 21. Yüzyılda Kapital birçok akademik çalışmada görmek istenilen ampirik çalışmalara, uzun dönemli verilere dayanmaktadır. Eşitsizliğin sebebinin işgücünün becerileri ile alakalı olmadığını, toplumun en yüksek gelir elde eden binde 1'lik kesimi ile kalanı arasında açığın giderek arttığını ortaya koyması ülkelerdeki siyasi söylemi değiştirmiştir. Eşitsizlik gibi karmaşık bir gerçeği basit bir dille ortaya koyması, romanlardan alıntı yapması iktisat sevmeyenlerin bile dikkatlerinin Piketty'e yönelmesini sağlamıştır. Ancak Piketty'nin tüm iddiaları kanıtlanmış nitelikte değildir. Örneğin son birkaç yılda sanayileşmiş ülkelerde milli gelir içerisindeki kâr payının artışı Piketty'nin iddialarını kanıtlıyor gibi görünse de bu artışın gerisindeki sebepler Piketty'nin ileri sürdüklerinden farklıdır. Kâr payını arttıran sebepler sermaye birikim sürecinden ziyade küreselleşme, teknolojik değişim, makineleşme, düşük maliyetli işgücü gibi unsurlarla ilgilidir. Ayrıca sermaye getirisinin az bir kısmının tüketildiği kalanının yatırıma dönüştüğü bu nedenle de sermaye birikiminin sürekli arttığı iddiası da gerçekte öyle değildir. Forbes Dergisinin yayınladığı Forbes 400 listesinin 1982 ve 2012 yıllarını karşılaştırdığımızda 1982 yılında listede yer alanların çok azının 2012 yılındaki listeye girdiği görülür. Diğer yandan ABD'de sermayenin en büyük bileşenini oluşturan konutlar yeniden yatırıma dönüşmeyen unsurlardır. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda servetteki 1 dolardaki artışın tüketimi 0,5 dolar arttırdığını, servetinin tamamının birikime gitmediğini ortaya koymuştur. Gelecekte de sermaye birikimi ile eşitsizliği bir araya getirecek ana hikâye yapay zekâların, robotların, üç boyutlu yazıcıların yıkıcı sonuçları nedeniyle Piketty'nin öne sürdüğü servet hikayesinden çok daha farklı olabilecektir. Bunların yanı sıra Piketty'nin çözüm olarak ortaya koyduğu servet vergisi yakın zamanda uygulanabilir bir çözüm değildir. Çünkü şirketlerin değerlerinin tespit edilmesi, şirketlerin böyle bir vergiyi ödemekte gerekli likiditeyi sağlayabilmesi oldukça zordur. Ayrıca servetten vergi alınması orta sınıfin ya da yoksul sınıfin durumunu daha da iyileştirilecek bir çözüm önerisi değildir. (Summers, 2014)

Robert Solow’a göre, 1970’lerden beri artan eşitsizlik olgusu kullanılan reel asgari ücret aşınması, sendikaların ve toplu pazarlık güçlerinin zayıflaması, küreselleşme, fakir ülkelerde düşük ücretli çalışanlar arasındaki rekabet, teknolojik değişim, orta seviyeli işlerin talebinde değişim, işgücü piyasasının yüksek eğitilmiş yetenekliler arasında kutuplaşması gibi sebeplerle açıklanmıştır. Ancak bu unsurlar Piketty’nin belirttiği en yüksek %1’lik kesimin toplumun geri kalanından kopuşunu açıklamakta yetersiz kalmıştır. Piketty’nin analizleri bu boşlukları doldurmuştur. Hem tarih hem de teori, endüstriyel kapitalist ekonomide sermaye gelir oranının ve sermaye getirisinin dengelenmesi yönünde bir eğilim olduğunu göstermektedir. Piketty’nin çalışmasının kalbi olan bu veriler bugüne kadar kimsenin bağlantı kurmadığı gerçekleri ortaya koymuştur. Piketty’nin sermayenin milli gelir içerisindeki payının giderek artacağı savı doğru olsa da nüfus ve verimlilikteki büyümenin yavaşlayacağı, sermayenin getiri oranının büyümeden fazla olacağı, sermaye gelir oranının 19. Yüzyıl seviyesine yükseleceği, miras yoluyla edinilmiş servetin kazanç yoluyla elde edilene baskın geleceğine ilişkin öngörülerinin doğru olması yönünde mantıklı bir gerekçe yoktur. Çünkü ekonomide azalan getiriler yasası geçerlidir ve milli gelirden sermayenin payı arttıkça getirisi azalacaktır. Zaten tarih boyunca azalan getiri ve teknolojik yenilikler sayesinde sermayenin getirisi istikrarlı olmuştur. Son olarak Piketty’nin eşitsizliği gidermek için önerdiği servet vergisinin uygulanabilirliği de oldukça zordur. (Solow, 2014)

Mehmet Yılmazzer Piketty’nin kitabı ile Marx’ın karşılaştırmasını yaptığı kapsamlı yazısıyla Piketty’i eleştirmiştir. Yılmazzer’e göre, Piketty’nin kullandığı “kapital” kavramı kapitalist sisteme özgüdür. Çitleme faaliyetleri ile meşrulaşan özel mülkiyetin yarattığı servet birikimi ile sermaye birikimi farklı şeylerdir. Üstelik sermaye birikimi işgücünden kaynaklıdır ve Piketty’nin sermaye tanımı işgücünü yani değişen sermayeyi içermediği için eksiktir ve içinde işgücünü barındırmayan hiçbir sermaye

birikim yapamayacaktır. $r > g$ en genel anlamıyla karın üretime yatırılmaması demektir. Bu durum kapitalist sistem içinde her zaman tercih edilebilir olsa da bunu tüm tarihe yaymak hatalıdır. Piketty kapitalist sistemin sermayenin giderek rantiyeleşmesinden dolayı yıkılacağını ve bunun önlenmesi gerektiğini söyler ama kapitalistlerin neden üretime değil de spekülasyona yöneldiğini net bir şekilde açıklayamaz. Spekülasyon yoluyla daha fazla kar elde ettiğini belirtir ama 2008 krizi bunun öyle olmadığını ve spekülasyon alanında sermaye bollaştıkça karların dibi gördüğünü göstermiştir. Son olarak Piketty' nin $r > g$ 'nin düştüğü 1914-1975 dönemini bir istisna olarak vermesini, döneme ilişkin gelişmeleri özellikle işçi hareketlerinin etkisini anlatmamasını eleştirmektedir (Yılmaz, 2016).

Michael Roberts' a göre, Piketty kesinlikle Marx'ın yolundan gitmemektedir. Piketty için asıl mesele, emeğin sermaye tarafından sömürülmesi değil, zenginlerin bir ekonomideki toplam gelir paylarının artmasına olanak sağlayan servetin sahipliği meselesidir. Dolayısıyla ona göre ihtiyaç duyulan üretimin kapitalist tarzının ortadan kaldırılması değil, zenginlerin biriktirdiği servetin yeniden bölüşümüdür (Roberts, 2019).

Gabriel Zucman'a göre; günümüzde ülkelerin en büyük sorunlarından biri olan vergi cennetleri ve buralara kaçırılan sermaye Piketty'nin Avrupa ve Amerika'ya ilişkin sermaye verilerinin yeterliliğini ve doğruluğunu sorgulatan bir başka faktördür. Avrupa'da 100 franklık gelirden %4 oranında alınan gelir vergisi I. Dünya Savaşı sonrasında 1920 yılında %50, 1924 yılında %72 olmuştur. Vergi oranlarındaki bu artış ile vergi kaçakçılığı sektörü başlamıştır. Zamanla servetlerin taşınabilir menkul kıymetlere dönüşmesi ile yaşanan servet biçimindeki yapısal dönüşüm de vergi kaçakçılığını hızlandırmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası 1920-1938 arası İsviçre bankalarının varlıkları 10 kat artmıştır. Bu dönem Piketty'nin Avrupa'da sermayenin düştüğünü belirttiği döneme denk gelmektedir. 1980'lerden itibaren liberalleşme ile o güne kadar dünyada tek vergi cenneti olan İsviçre'nin yanı sıra Londra, Hong Kong,

Singapur, Luxemburg ve Bahamalar vergi cennetlerine dönüşmüş vergi cennetlerinin bu denli artması Avrupa'dan sermaye kaçışlarını arttırmıştır. 2013 yılında İsviçre'de bulunan yabancılara ait servet 1 trilyon 800 Avrodur. Bunun yaklaşık 1 trilyonu da Avrupalılara aittir (Zucman, 2015).

Paul Mason'a göre, Piketty'nin büyük fikri kapitalizmi "ölümüne vergilendirmektir." Bu sav radikal bir sav olabilir ama Piketty hangi sosyal güçlerin bu vergiyi yasalaştırabileceğini açıklamadığı için yeterince radikal değildir.⁶

İlhan Özen ve Ebru Voyvoda'ya göre, sermaye birikimini sınırlayacak, artan eşitsizliği ve ekonomik, politik kargaşayı önleyecek, böylelikle demokrasiyi koruyacak servet vergisi önerisi kapitalizm içi bir çözüm gibi görülmekte olup bu düzenlenmiş kapitalizm fikri Piketty'nin Marx'tan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu çözüm önerileri Piketty'nin ortaya koyduğu politik iktisadi sistemin karmaşıklığı karşısında son derece dar ve basit kalmaktadır. Piketty'nin eşitsizlik denilen olguyu sadece sermayeye odaklanarak ele alması, sermaye birikiminin eşitsizliğin nedeni iken diğer taraftan da eşitsizlikten beslenen bir unsur olduğunu göz ardı etmesi onun kitabının eksikliği olsa da ortaya koyduğu son derece geniş ve detaylı veriler ile sermaye ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi gündeme getirmesi, kapatılmış tartışmaları tekrar açması oldukça önemlidir. (Özen & Voyvoda, 2014: 679-683)

Yiğit Karahanoğulları ve Duygu Türk'e göre; Piketty'nin bu önerileri, ekonomik büyüme, piyasa özgürlüğü gibi neoliberalimizin kurucu unsurları karşısına bölüşümü koyması, eşitsizliği insanlığın geleceğini belirleyen bir sorun olarak tanımlaması ve bu eşitsizliğin kaynağı olarak "kapitalizmin kutsal" ı addedebilen serveti koyması neoliberal politikalar karşısında oldukça radikal kalmasına yol açmaktadır (Karahanoğulları ve Türk, 2018).

⁶ <https://www.theguardian.com/books/2020/mar/01/capital-and-ideology-thomas-piketty-review-paul-mason>

Ahmet Haşım Köse de yazısında Piketty'nin bulgularına değindikten sonra Piketty'nin sermayesi ile Marx'ın sermayesinin aynı şeyler olmadığını, Piketty'nin sermayesinin zenginlik toplamı olduğunu, üretim ve üretim sonuçlarından bu bağlamda üretken sermayeden hiç bahsetmediği, sermayenin getirisi olarak tanımladığı şeyin ad hoc bir gözlem olduğunu belirterek Piketty'i eleştirmiştir. Ayrıca Arjantinli bir iktisatçı olan Estaban Maito'nun 14 gelişmiş ülkeye ait 1970'den beri olan verilerle hesapladığı kar oranlarının Piketty'nin aksine Marx'ın öngördüğü gibi düşme eğilimde olduğuna yer vermiştir. Son olarak yazısına kapitalizmin yapısal krizinin Piketty'nin önerisi olan servet vergisi ile giderilemeyeceğini eklemiştir.⁷

3.6. Kamu Maliyesini Yeniden Düşünmek

Kapitalizmi kendinden önceki sistemlerden ayıran, sermayenin çok özel bir yolla kullanıma girmesidir (yatırılması). Bu kullanımın başlıca amacı, sermayenin kendini büyütmesidir. Sistemde, geçmiş birikimler yalnızca daha fazla sermaye biriktirmek için kullandığı ölçüde “sermaye”dir. (Wallerstein, 2016: 16) Sistemin nasıl işlediğine yakından bakıldığında devlet iktidarının iktisadi süreçler için taşıdığı yaşamsal önem hemen göze çarpmaktadır. Devlet iktidarının ilk ve en temel ögesi, kendi topraklarında kendi yargı gücünün geçerli olmasıdır. Her devlet kendi sınırlarındaki mal, para-sermaye ve işgücü hareketleri üzerinde olan yargı yetkisi ile kapitalist dünya ekonomisinde toplumsal işbölümünün işleyiş tarzını etkileyebilmiş, üretim faktörü akışının tabi olduğu kuralları değiştirerek sürekli ayarlamalar yapabilmıştır. Özellikle işgücü hareketlerini mal ve para-sermaye hareketlerine göre daha fazla sınırlamıştır. Devletin kapitalizmin işleyişi açısından ikinci temel ögesi, devletlerin kendi yargı alanlarındaki toplumsal üretim ilişkilerinin tabi olacağı kuralları saptama konusundaki yasal hakkıdır. Devletler bu hakkı

⁷ <http://haber.sol.org.tr/ekonomi/thomas-piketty-21-yuzyilda-sermaye-mi-dediniz-haberi-91921> Erişim Tarihi: 15.05.2021

işgücünün daha fazla metalaşmasını sağlayacak yasalar çıkararak, işçilerin bir iş türünden başkasına geçmesine kısıtlamalar getirerek; bir kısmını ücretli işlere girmek zorunda bırakan nakit ödemeye dayalı vergiler getirerek kullanmıştır. Devletlerin iktidarındaki üçüncü öğe, vergilendirme gücüdür. Feodalitenin çözülmesi ve kapitalizme geçişle birlikte mülk devletinden vergi devletine geçiş (Gürkan ve Karahanoğulları, 2013: 2) devletin üçüncü öğesini oluşturmuştur. Bu geçişle birlikte önceki sistemlerden farklı olarak vergiler devletin temel gelir kaynağı olmuş ve yaratılan toplam değerin yüzdesi olarak sürekli büyümüştür. Bunun anlamı da devletlerin denetimlerinde tuttukları ve sermaye birikimlerini hızlandırmanın yanı sıra kaynak dağılımı yoluyla sermaye birikimine doğrudan ya da dolaylı olarak giren kaynaklar bakımından önem kazanmasıdır. Kapitalistler devletin sahip olduğu bu öğeleri kendi yararlarına kullanmayı çok iyi bilmişlerdir. Dolasıyla sermaye birikiminin ve kapitalizmin devletten ayrı geliştiği düşünülmemelidir (2016: 43-50).

Kapitalizmde, ekonomi dışı güç iktisadi baskının sürdürülebilmesi için çok önemlidir. Bugün başlıca ekonomi dışı güç, eskiden olduğu gibi devlet tarafından sağlanmaktadır. Devlet kapitalistlerin ihtiyacı olan mülkiyet sistemini ayakta tutarak ve piyasaların çalışmasını gözeterek onları desteklemektedir (Wood, 2012: 20). Bu durum da sistemin yarattığı eşişsizliğin giderek derinleşmesine sebep olmaktadır.

Platon'dan beri topluma yön veren birçok düşünür devlet teorileri ortaya koymuştur. Kendi üst sınıflarını ve mülkiyetlerini korumak için devlet yapısının nasıl olması gerektiğini tartışmışlardır. Çünkü devlet ve devletin zor gücü toplumdaki sınıfların konumunu belirlemiştir. Bu nedenle kapitalist sistemin temeli olan özel mülkiyetin yarattığı eşişsizliğin giderilmesi için devlet politikaları oldukça önemlidir. Devlet politikaları içerisinde sunulan çözüm önerilerinin çoğu da vergilendirmeye dayanmaktadır.

18. Yüzyılda Rousseau, kamusal ihtiyaçların karşılanması ve eřitsizliēin giderilmesi için gnlllēe dayanan, kişinin maddi gücüyle orantılı kişisel bir vergi alınması gerektiēini ortaya koymuştur. Rousseau'ya göre, bu verginin lt her bireyin toplum içinde sahip olduēu konuma baēlı olmalıdır. Dolayısıyla 10 kat faizla malı mülkü olan 10 kat daha fazla vergi ödemelidir. Geinecek kadar varlıēı olan birey hiç vergi dememeli, bu geçim sınırını aşan varlıklar ise vergilendirilmelidir (Rouesseau, 2005: 45-49).

19. yüzyılda Mill, miras yoluyla babadan oēula geçen mülkiyetin fırsat eřitsizliēine yol açıp toplumsal eřitsizliēi arttırdıēını bunu gidermek içinde devletin belli kısıtlamalar getirmesi gerektiēini ileri srmştur. Mill'e göre; devlet eřitsizliēi gidermek için bir kimsenin geinebileceēinden daha fazla topraēa sahip olmasını engellemeli ve miras yoluyla edinilen servetlere aēır vergiler koyarak durumu eşit hale getirmelidir (Mill, 2013).

20. yüzyılda Machperson eřitsizliēin kaynaēı olarak dışlama hakkı veren özel mülkiyeti görmüş, üretim araçlarına yani emek, sermaye birikimi ve doēal kaynaklarına eşit erişim hakkı ve toplumun bütün ürünlerinden elde edilen insan yaşamı için gerekli olan gelir hakkı önerisini sunmuştur. Bu nerisi ile devletin birincil kaynak daēılımına müdahalesine dayanan bir çözüm sunmuştur (Macpherson, 1978, s. 206)

21.yüzyılda ise Piketty eşitsizlik konusunu gündeme taşımış hatta kitabıyla tüm dünyada en çok satanlar listesine girerek herkesin dikkatini bu konuya çekebilmiştir. Piketty uzun veri setleri ile ispat etmeye alıřtıēı gelir eřitsizliēinin sebebi olarak sermaye mülkiyetindeki eřitsizliēi göstermiştir. Oldukça detaylı bir çalışma ve uzun anlatımın sonunda sunduēu çözüm nerisi ikincil gelir daēılımı ile ilgili olup, artan oranlı gelir vergisi ile küresel servet vergisi olmuştur. Piketty böyle bir verginin uygulanabilirliēinin zorluēunun farkında olsa da liberal kamu maliyesinden oldukça farklı çözüm nerisi ile dikkat çekmiştir. Devletin sınırlarının olduēu, kamu harcamalarının miktarının belli

olduğu liberal yaklaşımdan farklı olarak kamusal harcamaların toplumun yararı için yeniden belirlenebileceğini, kamu gelirlerinin de buna göre yeniden şekillenebileceğini ortaya koymuştur (Karahanoğulları ve Türk, 2018: 8). Böylelikle dünyada tekrar eşitsizliğin gündeme gelmesine ve kamu maliyesinin yeniden düşünülmesine sebep olmuştur.

Piketty'den sonra Emmanuel Saez ve Gabriel Zuchman da eşitsizlikleri gidermek için %75'e kadar artan oranlı gelir vergisi, kurumlar vergisi artışı, veraset ve intikal vergilerinin iki katına çıkarılması, serveti 1 milyonun üzerinde olanlar için %10 servet vergisini önermişlerdir.⁸Yine aynı şekilde Jason Hicksel de günümüzde dünyanın en zengin %1'lik nüfusunun her yıl toplam gelirden 19 trilyon \$ aldığını ve bu gelirin küresel yıllık hasılatın beşte birine denk geldiğini; Norveç, İsviçre, Arjantin ve tüm Orta Doğu ülkeleri ve tüm Afrika kıtası ülkelerinin bulunduğu 169 ülkenin elde ettiği gelirden fazla olduğunu belirterek bu servetin vergilendirilmesi gerektiğini açıklamıştır (Hicksel, 2020).

2020 yılında düzenlenen Davos zirvesi açılışından önce İngiltere merkezli uluslararası yardım kuruluşu Oxfam "*Önemsenme Zamanı*" adlı bir rapor yayınlamış ve bu raporda dünyadaki 2153 milyarderin dünya nüfusunun %60'ını oluşturan 4,6 milyar insandan daha zengin olduğuna ve hükümetlerin eşitsizlik giderici politikaları hayata geçirmesi gerektiğine yer vermişlerdir. Gelir eşitsizliğini yüzde 1 düşüren ülkelerin 2030 yılı itibarıyla 100 milyondan daha az kişinin yoksulluk içinde yaşayacağını ileri sürmüşlerdir⁹

2020 yılında Davos toplantısının ana teması ise "Paydaş Kapitalizmi" olmuştur. Toplantıda 121 milyoner ve milyarder "Milyonerler Yabalara Karşı" hareketini başlatmıştır. Bazı milyarderlerin imzalarının yer aldığı bir mektupta, "milyarderlerin

⁸ <https://t24.com.tr/yazarlar/mustafa-durmus/servet-yeniden-gundemde-serveti-neden-ve-nasil-vergilendirmeliyiz-1,29326> Erişim Tarihi 25.05.2021

⁹ <https://tr.euronews.com/2020/01/20/dunya-servetinin-yuzde-60-2-bin-153-kisinin-elinde> Erişim Tarihi 25.05.2021

vergileri ya da yabaları tercih edenler olarak ayrıldığını, mektupta imzaları olanların vergileri tercih ettiklerini, diğerlerinin de aynı tercihi yapacaklarına inandıklarını, bu ricayı yeryüzüne ayak basan insan türünün en ayrıcalıklı sınıfının mensupları olarak yaptıklarını” belirtmişlerdir. Servet vergisinin gündeme geldiği bir dönemde, neoliberal politikalarla düşürülen gelir ve kurumlar vergisine rağmen vergilerini ödemeyen sermaye sahiplerine servet vergisine göre kendileri için çok daha iyi olan mevcut vergi sistemine uyuma çağırılmıştır.¹⁰ Nitekim ABD Politika Çalışmaları Enstitüsü’nün 2020 yılında yayınladığı “*Billionare Bonanza*” Raporuna göre 1980-2018 yılları arasında Amerikalı milyarderlerin vergi yükü, vergi cennetlerine kaçış, milyarderlerin kendi kurdukları vakıflara yaptıkları bağışlar gibi unsurların etkisiyle %79 azalmıştır¹¹. Sermaye sahipleri en azından mevcut sisteme uyarak toplumsal tepkiyi gidermeye çabalamaktadır.

Öte yandan 2020 yılında dünyada Covid-19 salgını başlamış ve dünya ülkeleri koruma önlemleri ile kendi içlerine kapanmıştır. Bu süreçten en çok işçi kesimin de dahil olduğu yoksul sınıf etkilenmiştir. Dünya Bankası’na göre salgının etkisi ile yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı 2020 yılında 88 milyon artarak 115 milyona çıkmıştır. 2030 yılına gelindiğinde ise neredeyse tüm dünya nüfusunun %7’si 1,9 dolardan az gelir elde edecektir. Yoksulluk böyle artarken dünyanın binde birini oluşturan milyarderler ise servetlerini arttırmaya devam etmiştir. 2021 yılında Forbes’in yayınladığı “*Dünyanın Milyarderleri Listesinde*” şirketlerin artan halka arzları, kripto paraların kullanımı, yükselen hisse senetleri fiyatlarının etkisi ile son bir yılda her 17 saatte bir listeye yeni bir milyarder eklendiğini ve milyarderlerin toplamda 2.755 kişiye ulaştığını belirtilmektedir. Üstelik eskiden beri listede yer alan milyarderlerin %86’sının serveti bir önceki yıla göre daha yüksektir (Dalan, 2021). En çok milyardere sahip ABD’nin eski çalışma bakanı R.

¹⁰ <https://haber.sol.org.tr/yazarlar/korkut-boratav/buyuk-sermaye-tedirgin-nasil-nicin-280466> Erişim Tarihi 20.02.2020

¹¹ <https://Marxist.net/demet-yalcin/toplumsal-esitsizlik-buyuyor-kapitalizm-temellerinden-sarsiliyor> Erişim Tarihi 10.06.2020

Reich ortalama bir Amerikalı işçinin milyarder olabilmesi için 25 bin yıl çalışmak zorunda olduğunu açıklayarak aslında iki kesim arasındaki uçurumu en net şekilde ifade etmiştir¹²

Gelir eşitsizliği bu denli artarken devlet ve devletin yaptırım gücü tekrar hatırlanmaya başlamıştır. Devletin temel ögesi olan vergilendirme ile mevcut eşitsizliği giderecek öneriler ile yeni kamu maliyesi arayışları başlamıştır. Önerilerin büyük çoğunluğu ikincil dağılıma yönelik olsa da yine de eşitsizliği ve kamu maliyesinin önemini gündeme getirmesi açısından önemlidir.



¹² <https://economics.com/why-billionaires-destroy-democracy-and-capitalism/> Erişim Tarihi: 20.05.2021

SONUÇ

Bu tezin amacı neoklasik politikalarla ikinci plana atılan gelir dağılımı adaletsizliği konusunu farklı bir bakış açısı ile ele alarak kamu maliyesinin etkinliğinin yeniden düşünülmesini sağlamaktır. Günümüzde gelir dağılımı adaletsizliği denilince akla emek geliri ve ücret eşitsizliği gelmektedir. Oysaki servet dağılımında yaşanan eşitsizlik daha derin ve büyük boyutlardadır ve bu eşitsizliğin temel sebebi mülkiyet yoğunlaşmasıdır.

Gelir eşitsizliği kapitalizm doğarken ortaya çıkan klasik iktisatta temel bir konu olup sınıfsal olarak ele alınmasına rağmen 1980 sonrasında uygulanan neoklasik politikalarla birlikte eşitsizliğin sınıfsal gösteriminden uzaklaşmış, bunun yerine kişisel gelir dağılımı yöntemi ve soyut gelir dağılımı ölçüm metotları kullanılmıştır. Bu dönüşümün temel sebebi gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğin büyüme hedefi arkasında gizlenmesidir. Günümüzde eşitsizlik giderek artarken Piketty bu eşitsizliği sınıfsal bir ayrım, uzun dönemli verilerle ortaya koymuş, ana akım iktisattan farklı olarak eşitsizliğin sermaye mülkiyetindeki aşırı yoğunlaşmadan kaynakladığını göstermiştir.

Tarih boyunca tüm toplumlarda zengin bir kesim olsa da servet birikimi 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde üretimde yeni teknolojilerin kullanılmasının yanı sıra mülkiyette yaşanan dönüşümlerle verimlilik artışları sağlanmış ve sermaye birikimi oluşmaya başlamıştır. Devletin yapısı ve uyguladığı politikalar da yaşanan servet birikimini desteklemiştir. 16. ve 18. yüzyıl, geleneksel hakların devlet eliyle ortadan kaldırıldığı bir dönemdir. Çitleme faaliyetleri, miras üzerine yüksek kayıt ücretleri konulması, miras bırakılmasını ya da toprağın el değiştirmesini katı kurallara bağlayan yasaların çıkarılması toprak mülkiyetinin tek elde toplanmaya başlamasına neden olmuştur. Geçimlerini sağlayan topraklarından yani üretim araçlarından mahrum edilen ve mülksüzleşen çiftçiler hem hayatta kalabilmek hem de devletin çıkardığı yasaların

zoruyla kapitalistler için çalışmaya ve sömürülmeye başlamıştır. Bu süreçte ücretler kanunla çok düşük düzeylerde belirlenmiş, çalışma saatleri mevsime göre 12-15 saat arasında değişmiştir. Yoksul ve kuvvetli kişileri çalışmak zorunda kılacak yasalar çıkarılmıştır. Sağlam olup çalışmayanlar tutuklanarak zorla sermayenin ihtiyaç duyduğu işçi sınıfına dahil edilmiştir. Önceki işverenin onayı alınmadan başka işe girilemeyeceği, işçilerin iyi bir nedeni olmadan çalışmayı bırakamayacağı, işini değiştiremeyeceğine yönelik birçok yasa çıkarılmıştır. Devletin hem mülkiyet hem de işgücü yasaları sermaye birikimini hızla arttırmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da muazzam bir servet yaratılmış ve bu servet çok az kişinin elinde toplanmıştır. Bu dönem kapitalizmin geliştiği ve ortaya çıktığı dönemdir. Kapitalizm kapital sözcüğünden türetildiği için bu sistemin merkez noktası sermaye ve sermaye birikimidir. Bu birikim hem özel mülkiyet hem de devlet desteği ile tarihteki en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da toplam servet yedi yıllık milli gelire karşılık gelmiştir.

Servet birikimi, 20. yüzyıla kadar aynı yüksek seviyesinde devam etmiştir. 1929 Krizinin yarattığı bunalımdan çıkış için liberal teorinin düzenleyici piyasa anlayışı yetersiz görülmeye başlamış ve devlete aktif rol veren Keynesyen politikalar uygulanmaya başlamıştır. Efektif talebi arttırmak için düşük gelir gruplarının özellikle işçilerin durumları reel ücret artışları ile iyileştirilirken, yüksek gelir gruplarının gelirleri vergilerle düşürülmeye çalışılmıştır. Liberal iktisadın minimal devlet anlayışından çıkılarak ekonomiyi düzenlemede kamu maliyesinin bir araç olarak kullanıldığı bu dönemde servet birikimi de tarihindeki en düşük seviyeye gelmiştir. 1950 yılında servet birikimi iki yıllık milli gelire karşılık gelmeye başlamıştır. Devletin başta vergilendirme gücünü kullanması ve servet birikimine müdahale etmesi servetin tarihindeki en düşük seviyelerine gerilemesine neden olmuştur.

20. yüzyılın ortasında büyük ölçüde yok olan sermaye 21. yüzyılın başında 18. ve 19. yüzyıl seviyelerine dönmeye başlamış ve yeni bir servet kapitalizmi doğmuştur. Bu

çağda başta sermayenin biçimi değişmiştir. 18. yüzyıldaki tarımsal arazilerin yerini binalar, iş sermayesi, şirketlere ve devlet kurumlarına yapılan finansal yatırımlar almıştır. Özellikle düşük demografik büyümeden kaynaklı yavaş büyüme, 1980 sonrasında artan özelleştirmeler ile kamu servetinin özel sektöre geçmesi, gayrimenkul ve borsa fiyatlarının artması, mirasın ve onun kümülatif etkisi servetin tekrar eski seviyelerine çıkmasına neden olmuştur. Sermaye biçim değiştirip artarken getirisi de giderek artmış, büyüme oranlarını geride bırakmıştır. Sermayenin getirisi 21. yüzyılda 18. yüzyıldaki seviyelerine yükselerek altı yıllık milli gelire karşılık gelmiştir. Servet aşırı derece yoğunlaşmış, toplumun %50'si neredeyse milli servetten hiç pay alamaz duruma gelmiştir. Sermayenin getirisi büyümeden yüksek oldukça servet gelirden hızlı büyümekte ve eşitsizliklerin temel dayanağı olmaktadır.

Servet eşitsizliğinin bu aşırı boyutu başta bu eşitsizliğin kaynağı olan mülkiyeti sorgulamamıza neden olmaktadır. Çünkü gelir adaletsizliği sermaye mülkiyetindeki aşırı yoğunlaşmadan kaynaklanmaktadır ve sermaye eşitsizliği tüm ülkelerde ücretlerden ve emeğin gelirindeki eşitsizlikten daha büyüktür.

Günümüzde mülkiyet denilince akla bir hak talebi değil mülkiyetin temsil ettiği şeyler gelmekte ve mülkiyet türü olarak sadece özel mülkiyetin var olabileceği düşünülmektedir. Bu yerleşik düşüncelerin aksine özel mülkiyet, tarih boyunca belli sınıflar tarafından belirlen bir kurum olup aynı zamanda devlet tarafından uygulanan bir hak talebidir. Ayrıca özel mülkiyet ezeli değildir. Özel mülkiyet siyaset tarihinin başlangıcı Yunan devletinden itibaren var olup savunulsa da mülkiyet ilişkilerinde ortak mülkiyet de varlığını devam ettirmiştir. Ancak 18. yüzyılda Locke'un mülkiyet teorisi ile mülkiyet dışlama hakkı içeren özel mülkiyete dönüşmüştür. Bu teoriden sonra emek harcanan şeylerin özel mülkiyete dönüşmesi, belli kişiler elinde toplanması haklı görülmüştür. Ancak dışlama hakkı içeren dar mülkiyet anlayışı başta liberal teorisinin temel ilkesi olan tüm bireylerin eşit olduğu görüşünü zedelemiştir. Çünkü üretim araçları

belli kesimlerin elinde toplanmış, üretim araçlarından mahrum bırakılanlar ellerinde kalan tek mülkiyeti emeğini satmak zorunda kalmıştır. Emeğini satıp satmama, çalışıp çalışmama konusunda özgür oldukları ileri sürülse de piyasa koşulları bu özgürlüğü ortadan kaldırmış ve insanları ücret karşılığında çalışmaya mecbur bırakmıştır. Özel mülkiyetin yol açtığı sermaye birikimi devletin insanların doğal hakkı olan özel mülkiyete ve özgürlüğe müdahale etmemesi ile giderek artmış ve belli kesimler elinde toplanmaya devam etmiştir.

Tarihsel gelişimine bakıldığında servet eşitsizlikleri devletin zayıf, sınırlandırıldığı durumlarda hep büyümüş ve güçlenmiştir. Roma devletinden başlayarak kapitalizmin doğduğu İngiltere’de bu durum görülmüştür. Modern çağa geldiğimizde ekonomiye liberal anlayışın hakim olduğu, devletin kısıtlandığı 18. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasından sermaye birikimi yüksek seviyesini koruyabilmiştir. 20. yüzyılda Keynesyen politikalarla devletin maliye politikası araçları ile ekonomiye ve servete müdahale ettiği dönemde sermaye birikimi azalmıştır. 1980 sonrası neoliberal politikalar ile sermaye yanlısı uygulanan kamu politikaları birikimi tekrar arttırmıştır. Bu süreç kapitalist sermaye birikiminin devlet ve kamu politikaları olmadan gelişemeyeceğinin göstergesidir. Devlet yargı ve yasama gücüyle birikimi sağlayacak koşulları oluştururken vergilendirme gücüyle birikimin artmasına ya da azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kamu maliyesi araçları eşitsizliğin giderilmesinde oldukça önemlidir. Nitekim 2008 krizi sonrasında neoklasik politikaların başarısı sorgulanmaya başlamış, eşitsizlik tekrar gündeme gelmiş ve kamu maliyesi arayışları doğmaya başlamıştır. Özellikle Covid-19 salgınının etkilerini gidermek için devlet devreye girmiş ve çeşitli politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu salgından düşük gelirli işçi sınıfı olumsuz etkilenirken, servet sahibi sınıf gelirlerini arttırmaya devam edebilmiş eşitsizliği daha fazla derinleştirmiştir. Eşitsizliği gidermek için eşitsizliğin temeli olan özellikle üretim araçlarında özel

mülkiyetin ortadan kaldırılması yerine geniş aralıklı artan oranlı vergilerin alınması, küresel bir servet vergisi uygulanması başlıca öneriler olmuştur.

Kapitalist üretim devlet ile ortaya çıkmış, devletin gerekli koşulları sağlaması ile büyüebilmiştir. Bugün küreselleşme olgusu arkasında servet sahipleri bütün dünyaya yayılmış, gücüyle devleti görünmez ve etkisiz kılmış gibi görünse de varlığını devlete borçludur. Bu nedenle kapitalist üretimin yarattığı eşitsizlik devletin gücüyle ve uygulayacağı politikalarla giderilebilecektir. Devlet vergilendirme gücü ile sermaye eşitsizliğini giderebilse de bu eşitsizliğin temeli olan özel mülkiyetin de tekrar sorgulanması gerekmektedir.



KAYNAKÇA

- Ağdemir, Z.. Montequieu ve Rousseau'da Vergiler: Kısa Bir Giriş. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6-23. (2018)
- Akçaroğlu, A.. Gelir DAğıılımı ve İktisadi Büyüme: Post Keynesyen Modeller. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 2015: 91-126.
- Akın, C. S.,ve Aytun, C. Gelir Dağıılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, :2018:52-81.
- Akın, F. Gelir Dağıılımı ve Gelir Dağılımına Müdahale Gereği. *İş ve Hayat Dergisi*, 2015: 9-23.
- Aktan, Ç. C. Tesviciler Manifestosu: BİR Sivil Anayasa Önerisi Anayasal Demokrasi ve Anayasal Hukuk Devletine Yönelik Eşsiz Bir Yazılı Anayasa Metni. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2019:100-128.
- Aktan, Ç. C., & Vural, İ. Y. GELİR DAĞILIMINDA ADALET(SİZ)LİK VE GELİR EŞİT(SİZ)LİĞİ: TERMİNOLOJİ, TEMEL KAVRAMLAR VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ. *Hak-İş Konfederasyon Yayınları* 2002
- Akyüz, Y. *Sermaye Bölüşüm Büyüme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1977.
- Albayrak, Ö.. Eşitsizliklerin Muhteşem Dönüşü: Piketty'nin Sermayesi ve İktisat Bilimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014: 655-665.
- Alkın, E. Keynes'yen Gelir Dağıılımı Teorisi ve Kaldor Modeli. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*; 1969:131-159
- Atkinson, A. B On The Measurement of Equality. *Journal of Economic Theory*,1970: 244-263.
- Ay, H. ve Uçar, Ö. Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi . *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015: 11-33.

- Aydın, H. Fransız Devrimine Uzanan yolda Jean Jaques Rousseau. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*,2007: 143-156.
- Bakırcı, F. *John Lock'da Mülkiyet Anlayışı*. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Ankara, 2004.
- Barber, W. J. *İktisadi Düşünce Tarihi*. Çeviren İhsan Durdu İstanbul: Çıdam Yayınları, 1991.
- Bayram, Y. J.S. MILL'İN Liberal Düşünce Geleneği İçindeki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme. *Üçüncü Sektör Ekonomi*, 2014: 1-17.
- Bellu, L. G., & Liberati, P. *Charting Income Inequality The Lorenz Curve*. FAO, Module 000. EASYPOL, 2005.
- Bellù, L. G., & Liberati, P. *Describing Income Equality Theil Index and Entropy Class*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO,2006
- Bellù, L. G., & Liberati, P. *Inequality Analysis The Gini Index*. Module 040. FAO,2006
- Bentham, J. *The Works of Jeremy Bentham, vol. 1*. 1978: <http://oll.libertyfund.org:> http://files.libertyfund.org/files/2009/Bentham_0872-01_EBk_v6.0.pdf adresinden 2021 tarihinde alındı
- Birdal, M. (2010). Locke'un Mülkiyet Teorisi ve Marxist Eleştirisi: Mülkiyet Hakkı ve Bireysel Özgürlükler Üzerinde Locke ve Marx Karşılaştırması,İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 2007:39-61.
- Bıyık, M. Katolik Tiranlığından Protestan Teokrasisine: John Calvin ve Cenevre Modeli. *Dini Araştırmalar*, 2005: 41-62.
- Boratav, K. *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1965.
- Boratav, K. *100 Soruda Gelir Dağılımı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi,1969
- Boratav, K. 21. Yüzyılda Kapital Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014: 595-623.

- Cowell, F. *Theil, Inequality Indices and Decomposition*. Ecineq, 2005
- Cowell, F. A. *Measuring Inequality*. Oxford University Press. 11 16, 2020 tarihinde http://darp.lse.ac.uk/papersDB/Cowell_measuringinequality3.pdf adresinden alındı
- Çapkın, S. ve Önal M. John Locke'da Özgürköl Doğa durumu ve Milkiyet Hakkı Bağlamında. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019: 203-215.
- Çetin, H. Liberalizmin Tarihsel Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2002: 79-96.
- Dalan, K. A. (2021, Nisan 7). *Forbes World's Billionnaires List The Richest in 2021*. Forbes: <https://www.forbes.com/billionaires/> adresinden alındı
- Dalton, H. The Measurement of the Inequality of Incomes. *The Economic Journal*, 1920: 348-361.
- Davies, s.. Liberteryenizme Tarihî ve Güncel Açından Kısa Bir Bakış, Çeviren Atilla Yayla *Liberal Düşünce Dergisi*, 2011: 107-127.
- Desai, M. *Marx'ın İntikamı* Çeviren Gökçer Özgür Ankara: Efil Yayınevi. 2011
- Dilaver, B. B. (2021, Mayıs 5). *St. Thomas Aquinas: Yeni bir Dönemin Felsefesini Kumak*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi: 15.04.2021 tarihinde [file:///C:/Users/Do%C4%9Fan's/Downloads/St.%20Thomas-Yeni%20D%C3%B6nemin%20Felsefesini%20Kurmak%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Do%C4%9Fan's/Downloads/St.%20Thomas-Yeni%20D%C3%B6nemin%20Felsefesini%20Kurmak%20(1).pdf) adresinden alınmıştır
- Dinler, E., ve Çalışkan, Z. Mülkiyetin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Deneme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2019: 421-452.

- DPT. *Sekizinci Beş Yıllık kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu* . Ankara, 2001
- Erçelik, P. Cicero'da Doğal Hukuk Anlayışı. Yüksek Lisans Tezi *İstanbul Üniversitesi* İstanbul, 2008
- Ergül, Y. T. Krizlerin Hatırlatmadığı Bir İktisatçı: Michal Kalecki. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 2019: 31-40.
- Friedman, M. *Kapitalizm ve Özgürlük*. Çeviren Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988
- Giles, C. (2014, Mayıs 23). *Piketty findings undercut by errors*. Financial Times: <https://www.ft.com/content/e1f343ca-e281-11e3-89fd-00144feabdc0> adresinden alındı
- Gülsoy, P. Platon'un Ruh Anlayışı. İstanbul Üniversitesi *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, 2010.
- Gültekin, B. ABD'nin yaptırımları uzun vadede dolara zarar verir. (N. Çağatay, Röportaj Yapan) *Birgün Gazetesi*. Erişim Tarihi 27.08.2019
- Günay, E. Modern Çağ Toplumlarının Geleneksel Sosyal Statüleri, Yeni Doğan Ekonomik Sınıfları ile Modern Çağın Ekonomik Kuramları, Yeni Sosyal ve Ekonomik Düzeni. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020: 827-840.
- Güriz, A. Avrupa'da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1968: 237-268.
- Gürkan, C. Maliye Teorisinde ve Politikasında Güncel Eleştirel Yaklaşımlar. *Electronic Journal of Vocational Collages*, 2016: 22-36
- Gürkan, C., ve Karahanoğulları, Y. Vergi Devletine Kuramsal Yaklaşımlar. *Maliye Dergisi*, 2013: 1-26.

- Harari, Y. N. *Hayvanlardan Tanrılara. Çeviren Ertuğrul Genç* İstanbul: Kolektif Kitap, 2018.
- Hart, N., ve Kriesler, P. *Post Keynesian Economics- A User's Guide*. Australia: UNSW Business Scholl, 2015.
- Harvey, D. Neo-Liberalizm ve Sınıf İktidarının Restorasyonu. *Conatus*, 2006: 73-91.
- Harvey, D. Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012: 67-88.
- Has, K. Teolojik Bazı Kavramlar ve Dinsel Seküler Otorite Sorunu Otorite sorunu Üzerine: Luther ve Calvin. *Tarih Okulu Dergisi*, 2014: 253-273.
- Hicksel, J. *We can't have billionaires and stop climate change*. the Correspondent: <https://thecorrespondent.com/728/we-cant-have-billionaires-and-stop-climate-change/842640975176-f7bab0dc> adresinden 02.05.2021 tarihinde alındı
- Hirshman, A. O. *Tukular ve Çıkarlar Kapiatalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu?* Çeviren Barış Cezar İstanbul, Metis, 2008
- Hunt, E., ve Lautzenheiser, M.. *İktisadi Düşünce Tarihi*. Vedat Ulvi Aslan Phoenix.2011
- İpek, P. "Ataerkil Kapitalizm" ve Biz %99: Thomas Piketty'nin 21. Yüzyılda Sermaye Adlı Kitabının Bir Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF EERGisi*,2014: 655-664.
- Karahanoğulları, Y. Marxist İktisatta Üretken Emek/Üretken Olmayan Emek Tartışmasına Dair Bir Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 2006: 81-95.
- Karahanoğulları, Y. İktisat Biliminde Üç Farklı Değer Souylaması: Yeni Bir İktisat Mümkün mü? *İkitsat Dergisi*, 2008: 14-24.
- Karahanoğulları, Y. Marx'ta Üretken Emek Kategorisi ve 1988-2006 Dönemi Türkiye Ekonomisi için Amprik Bulgular. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2008: 114-142.

- Karahanoğulları, Y., ve Türk, D. Siyasal Bedenin Maliyesi: Piketty, Rousseau ve Neoliberalizm. *Akdeniz İ. İ. B. F Dergisi 2012 Özel Sayısı*, 2018: 1-22.
- Kazgan, G. *İktisadi düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2012
- Kılıç, R., & Demirçelik, M. Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişimi Üzerine Ortaçğ ve Reform Hareketi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011: 181-190.
- KÖSE, A. H. (2019, Mayıs 04). *Thomas Piketty: 21. Yüzyılda Kapital mi Dediniz?* Temmuz 12, 2019 tarihinde SOL: <http://haber.sol.org.tr/ekonomi/thomas-piketty-21-yuzyilda-sermaye-mi-dediniz-haberi-91921> adresinden alındı
- Kuştepli, Y. Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004: 143-160.
- Küçükkalay, A. M. *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları, 2010
- Locke, J. *Second Treatise of Government*. London, 1823
- Macit, M. H. Hazcı Yaracılık ve Bentham'ın Politika Felsefesi. *Kaygı*, 2020: 80-96.
- Macpherson, C. B. *Property Mainstream and Critical Position*. London : University of Toronto Press, 1978
- Marx, K. *Kapital Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili Birinci Cilt*. Eriş Yayınları, 2003
- Mill, J. S. *Principles of Political Economy Books IV and V*. E. Pınarcı *John Stuart Mill'in Liberalizm Anlayışı Yüksek Lisans Tezi* içinde (s. 211-228). Bursa. 2013
- Mutlugün, B. *Post Keynesyen İktisat Çerçevesinde Bölüşüm ve Büyüme ve İlişkisi Üzerine Bir Çalışma: Türkiye Örneği Doktora tezi*, İstanbul Üniversitesi, 2019
- Özel, H. Michal Kalecki ve Klasik-Marxist İktisadi Analiz. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2004:1-22.

- Özen, İ. C., & Voyvodo, E. Geçmişin Aynasında Geleceği Görmek: Thomas PikettyDen Üç Asırlık Sistemik Eşitsizlik Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014: 666-685.
- Öztürk, L. Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistiki BölgeBirimleri Sınıflandırması'na göre Eşitsizlik İndeksleri İle bir analiz, 1965-2001. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* , 2005: 95-110.
- Pasinetti, L. L. Rate of Profit and Income Distribution in Relation to the Rate of Economic Growth. *The Review of Economic Studies*, 1962: 267-279.
- Patel, R., & Moore, J. *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*. Çeviren Serkan Gündüz İstanbul: Kolektif Kitap, 2020
- Piketty, T. *Yirmibirinci Yüzyılda Kapital*. Çeviren Hande Koçak İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013
- Platon. *Devlet*. Çeviren Sabahattin Eyüboğlu İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2018
- Raico, R. Klasik Liberalizm Nedir? *Liberal Düşünce Dergisi*, çeviren Atilla Yayla 2011: 69-73.
- Ricardo, D. *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*. Çeviren Barış Zerin İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları 2008
- Roberts, M. *Capital not ideology*. Michael Roberts blog: <https://thenextrecession.wordpress.com/2019/10/18/capital-not-ideology/> adresinden 01. 05.2021 tarihinde alındı
- Roesseau, J. J.. *İnsalar Arasında Eşitsizliğin Kökeni*. Çeviren Ertuğ Ergün Ankara: Yeryüzü Yayınevi 2003
- Rognlie, M. (2014, Haziran 14). *A note on Piketty and diminishing returns to capital*. mattroglie: http://mattrognlie.com/piketty_diminishing_returns.pdf 04.04.2021 adresinden alındı

- Rouesseau, J. J. (2005). *Ekonomi Politik*. Çeviren İsmet Birkan Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Savaş, V *İktisadın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitapevi,2020
- Sen, A. *On Economic Inequality*. New York: Oxford University Press,1973
- Sislier, Y. Marx ve Rousseauda: Eşitsizlik ve Özgürlük. *Doğu Batı Dergisi*, 2010-2011: 139-154.
- Smith, A. *Milletlerin Zenginliği*. Çeviren Haldun Derin İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006
- Smith, P. *bir sosyal arkaplan çalışması Rönesans ve Reform Çağı*. Çeviren SErpil Çağlayan İstanbul: Türkiye İşbankası Yayınları, 2009
- Solow, R.Thomas Piketty is Right: Everthing you need to know about" Capital in the Twenty- First Century". *New Republic*.2014
- Somel, C. *Makroiktisada Giriş*. İstanbul: Yordam Kitap.2014
- Steinbeck, j. *Gazap Üzümleri*. İstanbul: Sel Yayınları.2016
- Summers, L. H. *The Inequality Puzzle*. Democracy A Journal of Ideas: <https://democracyjournal.org/magazine/33/the-inequality-puzzle/> 18.05.2021 tarihinde adresinden alındı
- Tanyeri, İ. Keynes ve Bölüşüm Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2005: 29-57.
- Tawney, R. H. (1978). *The Sickness of an Acquisitive Society*. C. B. Macpherson *Property Mainstream and Critical Positions* içinde (s. 136-151). London: University of Toronto Press
- Tolstoy, L. *Diriliş*.Çeviren Nihal Yalaza Taluy İstanbul: Can Yayınları.2016
- Türk, İ. *Maliye Politikası*. Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.2006
- TÜSİAD *Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*. Ankara: TÜSİAD.2020

- Ulutürk, S., & Ersezer, D. Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.2005:88-105
- Veblen, T. B. *Aylak Sınıfın Teorisi*. Çeviren Zeynep Gültekin Altan İstanbul: Babil Yayınları.2005
- Veblen, T. B. Mülkiyetin Başlangıcı. E. Kırmızıaltan içinde, *Seçilmiş Makaleler* (s. 41-55). Ankara: Heretik.2017
- Wade, R. H. The Piketty Phenomenon and Future of Inequality. *Real- world Economics Reviww*, 2-15.2014
- Wallerstein, I *Sosyal Bilimleri Düşünmemek Çeviren Taylan Doğan*. İstanbul: bgst Yayınları.2013
- Wallerstein, I. *Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık Çeviren Necime Alpae* İstanbul: Metis Yayınları.2016
- Wood, E. M. *Sermaye İmparatorluğu*. Çeviren Oya Köymen İstanbul: Yordam Kitap.2012
- Wood, E. M. *Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans'tan Aydınlanma'ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. Çeviren Oya Köymen İstanbul: Yordam Kitap.2016
- Wood, E. M.. *Eski rejimler ve modern devletler üzerine bir deneme Kapitalizmin Arkaik Kültürü*. Çeviren Oya Köymen İstanbul: Yordam Kitap 2017
- Wood, E. M. *Yurttaşlardan Lordlara eskiçağdan ortaçağa batı siyasi düşüncesinin toplumsal tarihi*. Çeviren Oya Köymen İstanbul: Yordam Kitap 2020
- Wood, E. M., & Wood, N. *İsyen Borusu Kapitalizmin Yükselişi ve Siyasal Teori 1509-1688*. Çeviren Fahri Bakırcı Ankara: Epos Yayınları.2008
- World Bank. (7, Ekim 2020). *Global Action Urgently Needed to Halt Historic Threats to Poverty Reduction*. The World Bank:

[https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/10/07/global-action-](https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/10/07/global-action-urgently-needed-to-halt-historic-threats-to-poverty-reduction)

[urgently-needed-to-halt-historic-threats-to-poverty-reduction](https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/10/07/global-action-urgently-needed-to-halt-historic-threats-to-poverty-reduction) adresinden alındı

Yıldırım, M. Rönesans ve Reformasyon. *KAREFAD, ÇAKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2020: 184-210.

Yılmaz, M.. Thomas Piketty'nin Kapitali Marx'ın "Kehanetini" Boşa Çıkarma Çabası. *Yol Siyasi Dergisi*.2016

Zola, E. *Germinal*. Çeviren Bertan Onaran İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.2016

Zucman, G.. *Vergi Cennetleri Ulusların Gizli Zenginliği Çeviren YAsemin ZÖden* Charles Yordam Kitap 2015.



ÖZET

Neoliberal politikalarla büyüme hedefinin arkasına atılan gelir dağılımı sorunu 2008 krizi ile tekrar gündeme gelmiş ve en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Gelir dağılımı eşitsizliği emek ve sermaye geliri eşitsizliğinden oluşmaktadır. Günümüzde eşitsizlik denilince akla çoğunlukla emek gelirindeki eşitsizlik gelse de eşitsizliğin ana kaynağı sermaye gelirindeki eşitsizliktir.

Sermaye gelirindeki eşitsizliğin ardında yatan sebep 17.yüzyılda John Locke tarafından geliştirilen liberal kuramın temeli olan özel mülkiyet teorisidir. Bu teoriyle birlikte meşrulaşan sermaye birikimi kapitalist üretim tarzı ve devlet politikaları giderek büyümüştür. 18. Yüzyıldan itibaren sadece keynesyen politikaların uygulandığı 1910-1950 yılları arasında birikimi yavaşlamış hatta azalmıştır.

Bu bağlamda bu tezde gelir dağılımı sorunu mülkiyet temelinde ele alınacak ve bu sorunu gidermek için sunulan yeni kamu maliyesi arayışlarına yer verilecektir.

ABSTRACT

The problem of income distribution, which was thrown behind the growth target with neoliberal policies, came to the fore again with 2008 crisis and became one of the most discussed issues.

Income distribution inequality consist of labor and capital inequality. Although, when mentioned inequality, inequality in labor income often comes to mind nowadays, the main source of inequality is inequality in capital income.

The reason behind the inequality in capital income is the theory of private property, which was the basis of the liberal theory developed by John Locke in the 17th century. Capital accumulation that was legitimized with this theory has grown with support of capitalist production style and state policies. Only after the implementation of Keynesian policies in 18th centruy, its accumulation slowed down and even decreased.

In this context, the problem of income distribution on the basis of ownership will be discussed and new public finance researches that were offered as a solution to solve this problem will be included.